

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61))

Nr. 2 (61), 2022

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 2 (61), 2022

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VIZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – Gheorghe Budeanu

Editură și tipar:

Î.S. „Tipografia Centrală”, str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

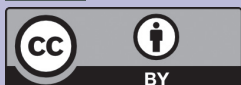
© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2020 = 85.46) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR**INVITATUL NOSTRU**

Dumitru OBADĂ, Agent guvernamental, reprezentant al Moldovei la Curtea Europeană a Drepturilor Omului2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR6**DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL**

Domnița VIZDOAGĂ. Libertatea individuală din perspectiva reținerii și a principiului proporționalității.....9

Vadim PRISACARI. Calificarea concursului real de infracțiuni .. 15

Cristina CHIHAI. Omisiunea legislativă în cazul infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare21

Ion COVALCIUC. Problema administrării datelor informatice în procesul penal în contextul noilor abordări legislative25

Vitalie JITARIUC. Asigurarea respectării drepturilor omului – condiție a admisibilității rezultatelor activității speciale de investigații în cadrul probatorului.....30

Cristina PAPANAGA. Formele unității infracționale în doctrina penală națională și străină36

DREPT INTERNAȚIONAL

Iordanca-Rodica IORDANOV, Valentin ROȘCA.

Dreptul la un mediu sănătos: rolul mecanismelor convenționale de monitorizare41

DREPT PUBLIC

Natalia CRECIUN. Debirocratizarea segmentului comunicațional în justiție prin încurajarea spiritului asociativ al judecătorilor.....47

Olga BACIU. Consecințele încălcării clauzei de integritate53

SUMMARY**OUR GUEST**

Dumitru OBADĂ, Government Agent, Representative of the Republic of Moldova before the European Court of Human Rights2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS.....6**CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

Domnița VIZDOAGĂ. Individual freedom from the perspective of detention and the principle of proportionality9

Vadim PRISACARI. Qualification of the real multiple offences... 15

Cristina CHIHAI. Legislative omission of the illegal practice of financial activity as an offence21

Ion COVALCIUC. Computer data administration in the criminal process.....25

Vitalie JITARIUC. Ensuring compliance with human rights – a condition of admissibility of the results of the special investigative activity in evidence gathering30

Cristina PAPANAGA. The unity of crime forms in national and foreign criminal doctrine: features and objections36

INTERNATIONAL LAW

Iordanca-Rodica IORDANOV, Valentin ROȘCA. The right to a healthy environment: the role of treaty-based supervisory mechanisms.....41

PUBLIC LAW

Natalia CRECIUN. Debureaucratisation of the communication segment of justice by encouraging the associative spirit of judges.....47

Olga BACIU. Consequences of infringement of the integrity clause53

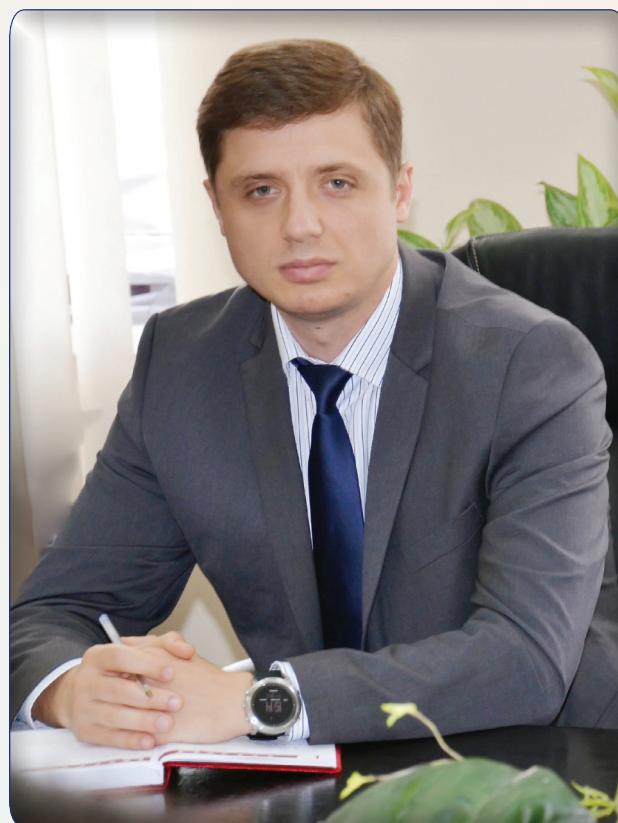

INVITATUL NOSTRU

„VOI AMPLIFICA INTERACȚIUNEA AGENTULUI GUVERNAMENTAL CU INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI”

– *Domnule Dumitru Obadă, pe 8 iunie, în cadrul ședinței Guvernului, ați fost numit în funcția de Agent guvernamental, reprezentant al Republicii Moldova în fața Curții Europene a Dreptului Omului. A surprins această știre, dar și faptul că ea n-a provocat reacții negative din partea unor structuri politice sau a presei, ceea ce înseamnă că sunteți respectat nu numai de colegii din Procuratura Generală, unde dețineți funcția de procuror-șef al Secției analiză criminologică și inițiative legislative. Totuși, ce v-a făcut să acceptați această schimbare tocmai în timpuri când sistemul procuraturii urmează să fie supus unor restructurări radicale și unde, probabil, erau mult mai necesare cunoștințele Dumneavoastră profesionale?*

– În primul rând, vă mulțumesc pentru posibilitatea de a-mi împărtăși trăirile și gândurile în legătură cu desemnarea în calitate de Agent guvernamental, reprezentant al Republicii Moldova în fața Curții Europene a Dreptului Omului (CtEDO) pe paginile reputatei Reviste a Institutului Național al Justiției, instituție în care am avut onoarea să mă formez profesional cu 11 ani în urmă. Într-adevăr, în ședința Guvernului din 8 iunie curent a fost aprobată numirea mea, prin detașare, din data de 14 iunie 2022, în funcția de Agent guvernamental – reprezentant al Republicii Moldova în fața CtEDO, pe un termen de 4 ani. Pentru claritate privitor la durata mandatului specificat în dispoziția prim-ministrului din 8.06.2022, țin să menționez că, potrivit articolului 2 alin.(2) din *Legea nr.151 din 30.07.2015 cu privire la Agentul guvernamental*, acesta este numit în funcție de către Guvern, la propunerea ministrului justiției, pentru un singur mandat de 7 ani. Despre numirea în funcție a Agentului guvernamental este informată Curtea Europeană și Secretariatul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene. Totodată, în corespundere cu rigorile art. 54 alin.(4) din *Legea nr.3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură*, procurorul poate fi detașat din funcție, cu consimțământul său, pentru îndeplinirea unor funcții în cadrul Consiliului Superior al Procurorilor și Consiliul Institu-

Dumitru OBADĂ,
Agent guvernamental,
reprezentant al Moldovei
la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

lui Național al Justiției, ca Agent guvernamental, în cadrul unor instituții internaționale, ale Uniunii Europene, ale altor state sau în vederea desfășurării activității în proiecte finanțate de aceste instituții, pe un termen de până la 4 ani. Pe cale de consecință, Guvernul, raliindu-se rigorilor *Legii nr.3/2016*, a dispus detașarea pe termenul maximal admisibil, în virtutea statutului de procuror pe care îl dețineam. Ulterior, în ședința Consiliului Superior al Procurorilor din 13.06.2022, membrii Consiliului și-au exprimat acordul cu privire la detașare pentru o perioadă de

4 ani, începând cu data de 14.06.2022, în consecință fiind emise actele de dispoziție corespunzătoare – ordinul Procurorului General interimar cu privire la detașare și, respectiv, ordinul ministrului justiției de angajare în calitate de Agent guvernamental. Sunt conștient de restructurările cărora urmează să fie supusă Procuratura, dar sunt convins că, de pe platforma instituției Agent guvernamental, pot fi mult mai vocal și pot contribui prin propriile cunoștințe și experiență la procesul de consolidare a capacităților funcționale și instituționale ale Procuraturii, astfel încât, în cele din urmă, de rezultatul reformelor planificate să beneficieze, în mod prioritar, justițiabilii. În virtutea atribuțiilor legale cu care este investit Agentul guvernamental, am posibilitatea să analizez activitatea Procuraturii dintr-o perspectivă nouă și, în cazul constatării unor probleme sistemice, care duc la desconsiderarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, consacrate de Convenția Europeană, voi putea interveni cu recomandările de redresare necesare sau, după caz, cu actele de reacționare proporționale derogărilor admise. Din acest motiv, am convingerea că voi avea propria contribuție în procesul de reformare a sistemului organelor Procuraturii, chiar dacă, temporar, nu sunt parte a sistemului.

- Aveți o experiență de peste 11 ani în funcția de procuror. Ați activat în cadrul Procuraturii Anticorupție și a Procuraturii Generale. Mai sunteți și formator la Institutul Național al Justiției, și lector universitar la Universitatea de Stat din Moldova. Totuși, noua funcție presupune abilități mult mai specifice: apărarea intereselor statului în fața CtEDO – judecătorie europeană care veghează respectarea de către statele semnatare, inclusiv de către R. Moldova, a prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Protocoalelor ei suplimentare. Știți ce vă așteaptă în situația în care justițiabilii moldoveni n-au încredere în sistemul nostru de justiție și majoritatea lor vor să ajungă la CtEDO?

– Interesele statului, în cele din urmă, trebuie să se plieze pe interesele și așteptările legale ale fiecărui cetățean în parte, în mod special de a avea parte de o justiție corectă și echitabilă. Din postura de Agent guvernamental trebuie să examinez și să dau o apreciere obiectivă cererilor aflate pe rolul CtEDO, să evaluez perspectiva cauzelor pendinte. În situația în care, în rezultatul propriilor cercetări efectuate, de comun cu colegii din cadrul Direcției agent guvernamental, ajungem la concluzia că cererea comunicată Guvernului este nefondată sau inadmisibilă, urmează să formulăm observațiile corespunzătoare și să le notificăm Curții, pe această cale asigurând reprezentarea guvernamentală. Dacă evaluarea argumentelor reclamantului deno-

tă încălcare vădită a prevederilor convenționale, în scopul evitării unei condamnări probabile și afectarea imaginii statului, se poate opta pentru inițierea negocierilor pe marginea unui acord amiabil dintre părți, cu ulterioara semnare a unui acord prin care se convine asupra satisfacțiilor echitabile în beneficiul reclamantului la Curte. Experiența acumulată pe durata activității în Procuratură, dar și desfășurarea activității didactice și de cercetare, îmi vor fi utile pentru realizarea corespunzătoare a noilor atribuții funcționale. De altfel, atât în cadrul Procuraturii, cât și pe tărâmul didactic, analizez, interpretez și aplic prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului, activitatea și jurisprudența Înaltei Curți nefiindu-mi străină. Sunt conștient de faptul că încrederea în justiție nu este la un nivel înalt, iar cetățenii sunt tentați să-și facă dreptate inclusiv în fața Curții de la Strasbourg. Este un drept legal consacrat, iar statul trebuie să creeze mecanisme eficiente pentru ca justițiabilii să-și poată valorifica real și efectiv drepturile și libertățile fundamentale. Din postura de Agent guvernamental voi reitera de fiecare dată mesajul Curții Europene a Drepturilor Omului – „primul judecător al Convenției este judecătorul național”. Opozabilitatea și aplicabilitatea directă a Convenției Europene în ordinea juridică națională este direct reglementată de legile organice ale R. Moldova (Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă etc.), respectiv – orice actor al sistemului judiciar sau exponent statal trebuie să se conducă necondiționat de rigorile Convenției, cu luarea în considerare a jurisprudenței constante a Curții. Pe această cale, poate fi redusă ponderea cererilor pendinte pe care le are de examinat Curtea, inclusiv reclamațiile potențiale.

- Cunoașteți activitatea predecesorului Dumneavoastră la CtEDO și ce „moștenire” vă lasă Dumnealui pentru a putea sau nu asigura buna funcționalitate a instituției Agentului guvernamental?

– Parțial, îmi este cunoscută activitatea fostului Agent guvernamental, dl Oleg Rotari, care, din punctul meu de vedere, este un profesionist desăvârșit și a depus eforturi considerabile, pe durata mandatului, pentru a asigura cu succes reprezentarea intereselor statului nostru la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. La Ministerul Justiției am cunoscut o echipă consolidată și profesionistă, care activează în cadrul Direcției agent guvernamental. Din primele zile de activitate, am remarcat perseverența, efortul, receptivitatea și dăruirea de sine a angajaților din cadrul Direcției. Cu toate că predecesorul meu a depus eforturi enorme pentru a face față valului de cereri comunicate Guvernului de către Curte, actualmente ponderea acestora este substanțială, instituția Agentului governa-

mental fiind suprasolicitată. Chiar existând aceste realități, sunt sigur că, împreună cu colegii, în care am încredere și pe care contez, ne vom isprăvi cu provocările și vom avea o prestație pe măsura așteptărilor cetățenilor.

- Care sunt criteriile de admisibilitate a cererilor depuse de reclamânți la CtEDO și de ce multe dintre dosarele moldovenesti sunt respinse?

- Sistemul de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, instituit prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului, se bazează pe principiul subsidiarității. Sarcina de a garanta aplicarea Convenției le revine, în primul rând, statelor părți la Convenție, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu trebuie să intervină decât atunci când statele nu și-au respectat obligațiile. Controlul exercitat la Strasbourg este activat, în principal, prin intermediul cererilor individuale, cu care Curtea poate fi sesizată de către orice persoană, fizică sau juridică, organizație nonguvernamentală sau grup de persoane aflate sub jurisdicția statelor părți la Convenție. Însă, pentru a fi supusă examinării, cererea trebuie să corespundă mai multor condiții de formă și conținut. Condițiile și circumstanțele în care o persoană poate compărea în fața Curții Europene derivă, evident, din prevederile Convenției. Cu toate acestea, dacă textul convențional este redat laconic și concentrat, esența și sensul normelor de reglementare sunt dezvăluite de către Curte în hotărârile și deciziile sale. Mai mult, Grefa Curții a elaborat Regulamentul de activitate al Curții Europene, în care sunt explicate regulile de procedură în fața Curții. De cele mai dese ori cererile reclamantilor sunt respinse pe motivul neepuizării căilor de atac la nivel național. Or, în virtutea principiului subsidiarității, instanțele naționale sunt primele care trebuie să repare prejudiciul cauzat, persoana urmând să valorifice toate remediile puse la dispoziția sa. Alte chestiuni aferente inadmisibilității unei cereri adresate la Curte ar ține de determinarea calității de victimă a reclamantului. Dacă nu poate fi probată calitatea de victimă directă sau potențială, Curtea va radia cererea de pe rol. Subtilitățile procedurii de admisibilitate sunt complexe, încât pot fi scrise ghiduri și suporturi de curs separate pe aceste aspecte, de aceea mă rezum la aspecte de ordin general.

- Poate sau nu poate un Agent guvernamental să contribuie la diminuarea numărului de cereri către CtEDO din partea justițiabililor moldoveni?

- Una dintre atribuțiile instituției Agent guvernamental ține de sensibilizarea autorităților statului despre erorile și omisiunile admise în cadrul procedurilor interne care sunt de natură să aducă atingere drepturilor omului, astfel cum acestea re-

zultă din conținutul Convenției. Pe lângă activitatea de reprezentare în fața Curții, care implică formularea observațiilor pe marginea cererilor comunicate Guvernului, pe de o parte, precum și supravegherea executării la nivel național a hotărârilor definitive ale Înalțului for de la Strasbourg, pe de altă parte, sunt la fel de importante activitățile de prevenire a faptelor exonerabile statali de a periclita drepturile omului. Din această perspectivă, diseminarea hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului în rândul judecătorilor, procurorilor, altor organe ale statului, desfășurarea cursurilor de instruire pe subiectul interpretării și aplicării Convenției sunt un reper important chemat să favorizeze prevenția generală de comitere de către agenții statului a abaterilor de la standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului și, pe această cale – diminuarea numărului de cereri adresate Curții. Alt aspect ține de evaluarea și determinarea, de către Agentul guvernamental, a rezonabilității inițierii procedurilor amiabile, cu eventuala încheiere a acordurilor de soluționare în procedură necontencioasă a diferendelor deduse judecătii pe platforma forului jurisdicțional european. Astfel, soluționarea amiabilă la nivel național exclude posibila condamnare a statului, oferirea promptă a satisfacției echitabile persoanelor interesate și, nu în ultimul rând, reducerea sarcinii judecătorilor Curții, care se confruntă cu un număr impunător de cereri pentru a fi examinate.

- Domnule Obadă, ați lucrat, ca procuror detașat, și la Institutul Național al Justiției, unde, o perioadă scurtă, ați fost chiar și consilier al ex-directorului acestei instituții – Diana Sârcu, cea care acum este judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Asta înseamnă că Dumneavoastră, ca Agent guvernamental, va trebui să fiți pe partea opusă a „baricadei” în relațiile profesionale cu Dumneaei sau acest lucru vă va favoriza activitatea?

- Într-adevăr, în perioada anilor 2017-2020 am fost detașat în cadrul Institutului Național al Justiției unde am exercitat, inițial, funcția de șef al Secției didactico-metodică și formare formatori, iar ulterior – de consilier al Directorului INJ. Pe durata activității am avut fericita ocazie să interacționez, dar și să fiu parte a unei echipe de persoane cu o dedicație aparte valorilor statului de drept. Fiind și eu absolvent al INJ, am văzut evoluția remarcabilă a sistemului de instruire și administrare a acestei prestigioase instituții de formare profesională.

Orice abordare care ar crea existența unor aparențe de relații „de pe baricade” dintre Agentul guvernamental și judecătorii Înalțului For de la Strasbourg este *ab initio* inadmisibilă. Judecătorii Curții se bucură de cea mai înaltă reputație, sunt

profioniști notorii atât pe plan național cât și internațional, acționează absolut independent și imparțial, asigurând părților, în cadrul procedurilor, condiții egale și echitabile de a-și susține pozițiile. Sunt absolut convins că aceste principii vor governa necondiționat activitatea distinselor doamne Diana Sârcu, în calitate de judecătoare la Curte, dar și a mea personală, din postura de reprezentant al statului la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

- Ați fost președinte al Comisiei permanente pentru instruire de pe lângă Consiliul Superior al Procurorilor, dar și formator la Institutul Național al Justiției. Mai mult, v-ați implicat în cercetări științifice și ați semnat câteva ghiduri și studii despre protecția drepturilor omului. În funcția pe care v-ați asumat-o protecția drepturilor omului în R. Moldova este principala Dumneavoastră misiune. Acum o să vă implicați mai activ în formările inițiale și continuați la Institutul Național al Justiției pentru a promova cunoștințele în domeniul dat pentru specialiștii din sistemul nostru de justiție?

- Voi amplifica interacțiunea Agentului guvernamental cu Institutul Național al Justiției. Aceasta trebuie să comporte un caracter constant și continuu, cursurile care vizează protecția și valorificarea drepturilor omului urmând să fie indispensabil integrate în programul de formare inițială a candidaților la funcțiile de judecător și de procuror, precum și în programul de formare continuă a judecătorilor și procurorilor în exercițiu. INJ este cea mai viabilă și eficientă platformă de comunicare cu reprezentanții profesiiilor juridice, unde trebuie discutate toate subtilitățile de drept material și procedural, care derivă din conținutul Convenției și a Protocoloalelor sale adiționale. De asemenea, toți beneficiarii INJ trebuie familiarizați cu jurisprudența constantă a Curții Europene, care, de altfel, în virtutea prevederilor legale, generează efecte juridice directe în ordinea juridică națională. Spre exemplu, potrivit articolului 7 alin.(5) din Codul de procedură penală, dacă, în procesul judecării cauzei, instanța stabilește că norma juridică națională ce urmează a fi aplicată contravine prevederilor tratatelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care R. Moldova este parte, instanța va aplica reglementările internaționale în direct, motivând hotărârea sa și informând despre aceasta autoritatea care a adoptat norma națională respectivă și Curtea Supremă de Justiție. Totodată, alin.(8) al aceleiași norme stipulează expres că hotărârile definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt obligatorii pentru organele de urmărire penală, procurori și instanțele de judecată. Este lesne de înțeles că prevederile Convenției și jurisprudența Curții își au aplicabili-

tate directă în dreptul național și norma procesual-penală de la articolul 7 are un caracter onerativ, obligând instanțele și organul de urmărire penală să le aplice direct pentru a asigura respectarea necondiționată a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Această obligație rezultă inclusiv din conținutul articolului 29 alin.(4) din Codul de procedură penală, potrivit căruia, în cazul în care părțile invocă încălcarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, instanțele de judecată au obligația să se pronunțe motivat în hotărârile emise, dacă a avut loc sau nu încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Articolul 52 alin.(1) pct.27) al CPP prevede că, în cadrul urmăririi penale, procurorul, în limita competenței sale materiale și teritoriale, se pronunță în actele procedurale, dacă a avut loc sau nu încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în cazul în care părțile invocă încălcarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Alegoric vorbind, Convenția și jurisprudența Curții se prezintă a fi „piatra unghiulară” pe care trebuie să se fundamenteze ordinea juridică națională și acest fapt trebuie conștientizat de către toți exponenții sistemului judiciar și guvernamental.

- Și totuși, în funcția pe care o dețineți din 14 iunie curent sunteți detașat pe o perioadă de patru ani de către Procuratura Generală. S-ar putea întâmpla, între timp, să fiți rechemat, dacă sistemul procuraturii va avea nevoie de profesionalismul Dumneavoastră?

- De curând mi-am asumat responsabilitatea de a-mi exercita atribuțiile în funcția de Agent guvernamental și sarcina mea zilnică primordială, precum și a întregii mele echipe guvernamentale, este realizarea consecventă, conștiincioasă și efectivă a competențelor funcționale, indiferent de durata mandatului. Convenția Europeană, fiind un „instrument viu” care trebuie aplicat în lumina condițiilor de viață actuale, iar jurisprudența Curții constituind un „seismograf jurisdicțional” al evoluțiilor și schimbărilor sociale, ne determină să avem un rol și o prestație pro-activă pentru a asigura respectarea și valorificarea nestingherită a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Experiența pe care urmează să o acumulez în cadrul instituției Agent guvernamental este extrem de valoroasă și, când mă voi reîntoarce în Procuratură, îmi voi continua eforturile îndreptate spre consolidarea încrederii justițiabililor în actul de justiție.

- Vă dorim succese, dle Obadă.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

AUDIENȚII INJ S-AU FAMILIARIZAT LA STRASBOURG CU SISTEMUL JUDICIAR FRANCEZ

În perioada 20-24 iunie 2022, candidații la funcția de judecător, audienți ai promoțiilor XIV și XV de la Institutul Național al Justiției, Olga Marandici, Ana Schibin, Alisa Strătilă și Ion Vartolomei s-au aflat într-o vizită de studiu în Republica Franceză.

Pentru a avea cunoștințe despre sistemul judiciar francez, audienții s-au deplasat la mai multe instituții-cheie, familiarizându-se cu modul de funcționare a Tribunalului Administrativ, a Tribunalului Judiciar și a Curții Europene a Drepturilor Omului din Strasbourg, precum și a Parchetului European și a Școlii Naționale de Magistratură din Paris. Totodată, tinerii juriști au aflat despre structura, caracteristicile și competențele fiecărei autorități investite prin lege. De asemenea, viitorii judecători au avut oportunitatea să poarte discuții cu personalități notorii din sistemul de drept francez.

Vizita de studiu reprezintă o continuitate de formare a viitorilor judecători cu accent pe preluarea bunelor practici și implementarea acestora odată cu numirea în funcție a audienților, fiind posibilă grație suportului Ambasadei Franței în România, cu implicarea plenară a magistratului de legătură cu competențe pentru Republica Moldova, Pierre De Monte.

NOI ABORDĂRI DE FORMARE ÎN DOMENIUL PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE

Identificarea domeniilor prioritare care vor contribui la dezvoltarea multilaterală a R. Moldova, inclusiv din perspectiva implementării unor activități în domeniul protecției proprietății intelectuale cu accent pe rolul instanțelor de judecată în acest proces, a fost scopul întrevederii delegației Departamentului Comerț al SUA (Programul de Dezvoltare a Dreptului Comercial (CLDP) și a Agenției de Stat pentru Proprietate Intelectuală (AGEPI) cu reprezentanții Institutului Național al Justiției. Evenimentul a avut loc la 22 iunie 2022 în incinta Institutului.

Din delegația americană au făcut parte Drew Roberts, consilier juridic, Shaya Tavaf, consilier juridic, și Dane Steeves, specialist programe, asistați de Iurie Tabuncic, asistent economic de la Ambasada SUA în Republica Moldova, și Otilia Bologan-Vieru, specialist programe juridice USAID. Din partea Institutului Național al Justiției, la ședință au participat Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Marina Leu, șefă interimară a Secției instruire continuă, precum și reprezentanții AGEPI – partenerul instituțional al INJ pe segmentul dat: Andrei Moisei, formator INJ, consultant principal în Secția comunicare și instruire, și Victoria Pleșca, șefă adjunctă a Direcției comunicare și relații internaționale.

La întrevedere au fost puse în discuție teme de interes comun ce țin de asigurarea unor instruirii de calitate și schimburi de experiență pe dimensiunea

proprietății intelectuale, precum și necesitatea organizării activităților de formare profesională și formare formatori, a desfășurării școlilor tematice și a vizitelor de studii pentru a continua traiectoria ascendentă în domeniul respectării drepturilor de proprietate intelectuală.

Programul CLDP este o diviziune a Departamentului de Comerț al SUA, care oferă asistență tehnică interguvernamentală, prin implicarea legislatorilor cu experiență, a judecătorilor, a factorilor de decizie, a liderilor în afaceri și a juriștilor, atât din sectorul public, cât și din cel privat.

PROGRAMUL DE MENTORAT AL COE PRIVIND ACCESUL FEMEILOR LA JUSTIȚIE

Un grup de formatori de la Institutul Național al Justiției au participat la programul de mentorat pentru profesioniștii din sectorul juridic în domeniul accesului femeilor la justiție. Cursul s-a desfășurat în perioada 21-23 iunie 2022 la Budapesta, Ungaria, și a întrunit reprezentanți ai sistemului de drept național din Armenia, Azerbaidjan, Georgia și Republica Moldova.

Programul a urmărit consolidarea competențelor practicienilor cu privire la Convenția de la Istanbul a Consiliului Europei și la standardele ce țin de egalitatea de gen, fortificând actul de formare în cadrul instituțiilor judiciare din țările Parteneriatului estic. Având o abordare diferită față de cea utilizată în predarea tradițională în sală, cursuri sau manuale, noua metodologie stabilește o legătură între teoriile privind accesul la justiție, cadrul internațional în materia drepturilor omului și activitatea zilnică a profesioniștilor, cu o atenție deosebită asupra domeniilor specifice în care sunt întâlnite frecvent dificultăți.

Sesiunile de instruire au fost livrate de experții Consiliului Europei, Zora Csalagovits și Elisabeth Duban, care au prezentat și „Ghidul pentru elaborarea unui program de mentorat privind accesul femeilor la justiție”, conceput pentru a spori învățarea continuă a practicienilor din sectorul justiției, în special a judecătorilor și a procurorilor. Utilizarea acestui

instrument va permite persoanelor mentorate să se concentreze asupra a trei aspecte ale îmbunătățirii accesului femeilor la justiție: asocierea conceptelor abstracte cu munca lor de zi cu zi, referirea la dreptul internațional în cauzele interne, identificarea și reacționarea la stereotipurile de gen și prejudecățile de gen în practica juridică.

Programul de mentorat al Consiliului Europei pentru profesioniștii din domeniul juridic a fost organizat în cadrul proiectului regional al Parteneriatului pentru Buna Guvernare „Accesul femeilor la justiție – respectarea Convenției de la Istanbul și a altor standarde europene privind egalitatea de gen”.

O VIZITĂ A REPREZENTANȚILOR INSTITUTULUI BASEL PENTRU GUVERNANȚĂ

În perioada 21-23 iunie 2022, reprezentanții Institutului Basel pentru Guvernare (IBG) din Elveția s-au aflat într-o vizită de lucru în Republica Moldova pentru stabilirea contactelor cu potențialii beneficiari și a conturării unor acțiuni concrete pe care le vor avea de realizat în baza Acordului de consultanță, semnat recent cu Procuratura Generală a R. Moldova.

La 22 iunie curent, Jonathan Spicer, specialist senior în recuperare juridică, și Stephen Ratcliffe, specialist superior în investigații din cadrul Centrului internațional de recuperare a bunurilor al IBG, însoțiți de Diana Rotundu, procuror-șef interimar al Secției asistență juridică și cooperare internațională

din cadrul PG, Președinta Consiliului Institutului Național al Justiției, au avut o întâlnire cu echipa INJ: Ecaterina Popa, Directoare interimară, Valentina Coțescu, șefa Direcției management instituțional, și Octavian Iachimovschi, procuror, formator INJ, director la modulul „Infrafracțiuni economice, de corupție și conexe” din cadrul formării continue.

Pe parcursul dialogului, părțile au abordat subiecte privind modul de funcționare al Institutului Național al Justiției din Republica Moldova și al Institutului

Basel pentru Guvernare, instruirea procurorilor, judecătorilor și a altor profesioniști în mai multe domenii: îmbogățirea ilicită, recuperarea bunurilor, finanțarea terorismului etc. Totodată au fost discutate metodologiile moderne de investigare a infracțiunilor de fraudă financiară, utilizarea tehnologiilor informaționale în procesul de investigare, precum și oportunitatea, pentru beneficiarii INJ, de a accesa e-cursuri prestate pe platforma Basel LEARN.

Fondat în 2003, Institutul Basel pentru Guvernare, cu sediul în Elveția, este o organizație non-profit cu competențe în combaterea corupției și a altor infracțiuni financiare.

EDIȚIA A VIII-A A CONCURSULUI DE REFERATE LA INJ

Ediția din acest an a inclus 11 tematici din domeniul „Criza umanitară ca rezultat al conflictului armat din Ucraina”, iar audienții promoției a XV-a și-au prezentat referatele luni, 20 iunie 2022, în incinta Institutului. Lucrările elaborate de concurenți au vizat formele și tipurile de protecții internaționale; conceptul azilului potrivit dreptului internațional contemporan; rolul organizațiilor internaționale în protecția solicitanților de azil și a migraților nedocumentați; evaluarea credibilității în cadrul procedurii de azil; importanța Informației din Țara de Origine (ITO) în cadrul procedurii de determinare a statutului de refugiat; mecanismele regionale de protecție a refugiaților; respectarea dreptului la libera circulație a copiilor în timpul conflictului armat etc.

Cele mai apreciate referate au fost premiate, după cum urmează: pentru candidații la funcția de

judecător: locul I – Tatiana Brumă, Ana Tipa; locul II – Dumitru Taracilă, Artiom Tataru; locul III – Anatol Pleșca; pentru candidații la funcția de procuror: locul I – Nina Furdui; locul II – Natalia Crețu; locul III – Serghei Perju, Ion Tulbure.

La evaluarea lucrărilor, juriul, format din Angela Motuzoc, Președinte al Consiliului Superior al Procurorilor, Victor Micu, membru al Consiliului Superior al Magistraturii, Marcel Moraru, șef al Cabinetului ministrului de la Ministerul Justiției, Oleg Palii, Director executiv al Centrului de Drept al Avocaților, Natalia Poștaru ofițer de programe UNHCR Moldova, și Oleg Rotari, formator INJ, s-a condus de reperele ce țin de originalitatea formei de prezentare, problematizarea reflectată în referat, argumentarea coerentă, corectitudinea utilizării termenilor și limbajul juridic adecvat.

REPREZENTANȚII INJ AU PARTICIPAT LA ADUNAREA GENERALĂ A EJTN

În perioada 7-8 iunie 2022, la Paris, Franța, și-a desfășurat lucrările cea de-a 25-a ediție a Adunării Generale a Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN) a instituțiilor de magistratură din statele membre ale Uniunii Europene. La ea au luat parte inclusiv exponenți ai Comisiei Europene și ai organizațiilor internaționale din domeniul justiției.

Delegația Institutului Național al Justiției din R. Moldova a fost reprezentată de Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Olga Marandici, șefa Secției relații internaționale.

La eveniment, participanții au fost salutați de Éric Dupond-Moretti, ministrul francez al justiției, Nathalie Roret, Directoarea Școlii Naționale de Magistratură din Franța, și Markus Brückner, Secretarul General al EJTN. În fața celor prezenți a rostit un mesaj și Comisarul european pentru justiție, Didier Reynders,

care a reiterat importanța formării judiciare în asigurarea unui stat de drept și protejarea drepturilor fundamentale ale omului în toată Europa.

În cadrul reuniunii au fost abordate mai multe subiecte care au vizat raportul anual al Secretarului General, raportul anual al Comitetului de conducere, prezentarea planului de acțiuni al EJTN pentru anul 2023, aprobarea unor amendamente la Regulamentul de procedură al EJTN, impactul crizei epidemiologice provocate de Covid-19 asupra activităților de formare, prezentarea noilor instrumente digitale și îmbunătățirea mediului digital al EJTN etc. De asemenea, pentru următorul mandat din 1 ianuarie 2023-31 decembrie 2025, au fost aleși Secretarul General al EJTN – Ingrid Derveaux, și membrii Comitetului de conducere al EJTN.

LA CONCURSUL EUROPEAN THEMIS

Audienții INJ au reprezentat R. Moldova la prestigiosul concurs european THEMIS al Rețelei Europene de Formare Judiciară. Ediția din acest an, cu genericul „Uniunea Europeană și dreptul procesual-penal”, s-a desfășurat la Napoli, Italia, în perioada 3-6 mai 2022.

Competiția THEMIS are un format unic, fiind destinată audienților școlilor de magistratură din Europa, pentru a face schimb de opinii și de noi abordări pe dimensiuni ce țin de cooperare internațională civilă și penală, drepturile omului și deontologie judiciară. De data aceasta, juriul a fost format din judecători și procurori din Austria, Grecia și Marea Britanie

Ajunși în semifinală, audienții INJ – Olga Marandici, candidată la funcția de judecător, Ștefan Mili-

cenco, candidat la funcția de judecător, și Cristian Iordan, candidat la funcția de procuror, au concurat cu alte nouă echipe din instituții similare. Mentorai de Armen Oganesean, formator INJ, procuror, viitorii judecători și procurori au prezentat în limba engleză tema „Colectarea transnațională de probe electronice în Europa”, abordând aspecte privind importanța realizării cu succes a solicitărilor de asistență internațională în colectarea probelor electronice.

Pregătirea minuțioasă pentru acest eveniment, performanța și cunoștințele obținute reprezintă o experiență unică pentru audienții INJ, care va fi benefică pe parcursul profesional ales de ei.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.125.2

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61).01)

LIBERTATEA INDIVIDUALĂ DIN PERSPECTIVA REȚINERII ȘI A PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII

Domnița VIZDOAGĂ,
absolventă INJ, candidat la funcția
de judecător,
doctorandă, Școala doctorală
Științe Juridice, USM
<https://orcid.org/0000-0001-8233-9240>

SUMAR

Deși sunt admise unele limitări a dreptului la libertate, acestea se cer aplicate în strictă conformitate cu legea, garantând protecția oricărei persoane împotriva detenției arbitrare sau abuzive, mai cu seamă că efectele unor astfel de încălcări pot produce consecințe iremediabile.

Având în vedere faptul că reținerea este o ingerință severă a agenților statului într-un drept fundamental, mecanismele folosite pentru aplicarea acestei măsuri de constrângere procesuală se cer a fi supuse celor mai dure exigențe, în special, temeiurile, motivele, procedura și garanțiile de asigurare a respectării drepturilor persoanei reținute.

În prezentul studiu, atingerea adusă libertății individuale prin reținere a fost cercetată din perspectiva principiului proporționalității, în vederea aprecierii oportunității aplicării acesteia, fiind analizată bănuiala rezonabilă, complexitatea urmăririi penale, caracterul infracțiunii investigate, conduita făptuitorului și multe alte circumstanțe, ce influențează necesitatea limitării libertății pe o durată scurtă de timp.

Cuvinte-cheie: libertate individuală, ingerință, reținere, proporționalitate, măsură procesuală de constrângere, bănuie.

I. Introducere

Celebrul citat al lui John Stuart Mill „*Libertatea ta se termină acolo unde începe libertatea altuia*” [7] înglobează chintesența conceptului de libertate, fiind în egală măsură cea mai de preț valoare a ființei umane, dar și o imensă responsabilitate. De-a lungul istoriei oamenii au luptat pentru liber-

INDIVIDUAL FREEDOM FROM THE PERSPECTIVE OF DETENTION AND THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY

SUMMARY

Although some limitations of the right to liberty are allowed, these measures must be applied in strict accordance with the law, guaranteeing the protection of any person against arbitrary or abusive detention, as the effects of such violations can have irreparable consequences.

The detention is an extremely severe intervention of the State in a fundamental right, the mechanisms used for its application are to be subject to the strictest requirements, which determine the competence of the intervention and the means of ensuring respect for the rights of the detained person.

In the present study, the detention was investigated in the light of the principle of proportionality, in order to assess the appropriateness of its conduct, analyzing the reasonable suspicion, the complexity of the criminal investigation, the nature of the crime under investigation, the conduct of the perpetrator and many other circumstances, which influences the need to limit freedom for a short time.

Key-words: individual liberty, interference, detention, proportionality, procedural measure of coercion, suspected.

tate, au dus războaie crâncene, și-au pierdut viața pentru a-și recâștiga acest drept primordial, art. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului [4], care proclamă că toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi, părea a fi un ideal de neatins în vremurile de demult.

Conceptul de libertate a avut un caracter absolut doar atunci când individul a trăit departe de societate, omul primitiv aflându-se într-o perfectă armonie cu natura, ducând un mod de viață izolat, fără a-i fi îngădită libertatea prin anumite obliga-

țiuni sau sancțiuni. Însă, fiind ghidat de instinctul de conservare, căutând cu disperare o protecție împotriva numeroaselor pericole ce atentau la viața și siguranța sa, acesta a fost determinat să se alăture unor grupuri sociale menite să ofere refugiu și securitate. Astfel, prețul pentru beneficiile oferite de societatea contemporană este rambursat din contul libertății individuale a fiecărui membru, totuși aceste limitări trebuie să fie minime, raportate la scopul urmărit, asigurându-se constant crearea unui echilibru între principiile libertății și siguranței, acestea fiind interdependente și inseparabile.

II. Discuții și rezultate

Filosoful francez, Jean Jacques Rousseau, analizând conceptul de libertate, a ajuns la concluzia că individul își păstrează absolut toate drepturile, exercitându-le în deplină libertate, limitată numai de libertatea celorlalți. Libertatea și drepturile fiecăruia sunt complete și nu suferă limitare decât acolo unde vin în conflict cu interesul general, adică din moment ce lovesc în libertatea și drepturilor altora. Statul nu are decât drepturile pe care i le recunosc particularii din considerația unui interes general și, se înțelege, printr-o manifestare de voință contractuală [10, p. 13].

Libertatea fizică a persoanei este un element esențial al societății democratice, în doctrina franceză menționându-se că starea naturală a omului este aceea de a fi liber, societatea având obligația de a respecta și proteja libertatea acestuia. Exercițarea libertății individuale este cea dintâi valoare pentru persoana ce trăiește în societate, și fericirea fiecăruia depinde de protejarea libertății sale. Guvernării și legea trebuie să o protejeze cu atenție contra oricărui act arbitrar din partea miniștrilor și a agenților săi [3, p. 233]. Deși libertatea unei persoane poate fi limitată, acest lucru impune obligații importante reprezentanților statului, în sarcina acestora fiind inclusă nu doar oferirea unui cadru legal al limitării cauzate, ei de asemenea fiind direct responsabili de integritatea persoanei aflate în custodia lor pe toată perioada privațiunii de libertate.

Dispoziția art. 5 al CoEDO veghează respectarea dreptului fundamental la libertate și siguranță, garantând protecția oricărei persoane împotriva arestării sau detenției arbitrare sau abuzive. Conținutul respectivei norme stabilește exhaustiv situațiile în care libertatea individuală poate fi limitată prin aplicarea puterii coercitive a statului, regăsindu-se condițiile care trebuie respectate pentru ca exercitarea acestei puteri să se încadreze în limitele legii. Astfel, nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următo-

relor cazuri și potrivit căilor legale : a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent; b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege; c) dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a-l împiedica să săvârșească o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia; dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorității competente; e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond; f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extradare.

Prezentul articol de asemenea enumeră condițiile minime ce urmează a fi respectate în procesul de urmărire penală și conține elementele de bază pentru determinarea legalității actului care privează de libertate individul, astfel reprezentanții statului sunt obligați să informeze orice persoană arestată, în cel mai scurt termen și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa, să ducă de îndată persoana bănușită că a săvârșit o infracțiune înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare, bănușitul având dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberat în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere. O altă garanție vizează dreptul persoanei lipsite de libertatea sa prin arestare sau detenție de a introduce recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității detenției sale și să dispună eliberarea sa dacă detenția este ilegală. Și, nu în ultimul rând, orice persoană, victimă a unei arestări sau dețineri în condiții contrare dispozițiilor enumerate anterior, are dreptul la reparații.

Deși libertatea persoanei poate fi limitată, totuși acest drept este unul inalienabil, adică nimeni nu poate renunța la el, chiar și cei ce se găsesc în stare de detenție se bucură, deși într-o măsură mai restrânsă, de protecția instituită de prevederi-

le art. 5 CoEDO. Profesorul Corneliu Bîrsan susține că jurisprudența organelor Convenției a pus în evidență în mod constant rolul primordial al acestui drept într-o societate democratică. Astfel, încă de la prima sa hotărâre consacrată examinării fondului unei cauze privitoare la aplicarea dispozițiilor acestui text – *Lawless împotriva Irlandei* – Curtea Europeană a arătat că scopul Convenției „este acela de a proteja libertatea și siguranța persoanei împotriva arestărilor și deținerilor arbitrare”, deoarece „nimeni nu poate fi privat de libertatea sa” [2, p. 277].

Noțiunea de privare de libertate potrivit conținutului art. 5 CoEDO se referă atât la reținere cât și la arestare, astfel garanțiile asigurate de Convenție nu se schimbă, indiferent de denumirea pe care o capătă măsura privativă de libertate în dreptul intern. Rămâne cert faptul că, fără a ține cont de natura și durata limitării libertății persoanei, aceasta trebuie să corespundă tuturor cerințelor indicate de Convenție, pe lângă prevederile privind temeiurile și procedurile lipșirii de libertate, statul are obligațiunea de a asigura condiții minime de detenție. Există un șir de standarde internaționale în materia obligațiilor statului față de persoana aflată în custodia sa în ce privește condițiile minime de detenție, anume incapacitatea statului de a se adapta acestor cerințe trezește dubii referitoare la bifarea condiției proporționalității la aplicarea reținerii.

Constituția Republicii Moldova garantează inviolabilitatea libertății individuale și siguranței persoanei în conținutul art. 25, astfel nimeni nu poate fi perchezitionat, reținut sau arestat decât în cazurile și conform procedurii prevăzute de lege, iar siguranța este asigurată printr-un sistem de reguli ce vizează protecția persoanei prin legalitatea măsurilor și sancțiunilor ce pot fi dispuse. Invocarea inviolabilității, la prima vedere, indică crearea unui conflict, cel puțin lingvistic, între caracterul absolut al termenului inviolabilitate și posibilitatea statului de a limita acest drept prin arest, detenție în închisoare. Caracterul absolut al termenului de inviolabilitate poate induce ideea că detenția este interzisă, ceea ce, evident, nu este adevărat. Textul articolului clarifică faptul că libertatea persoanei poate fi restrânsă de către stat, deși doar în cazurile prevăzute de lege. Deci, unele forme de privare a libertății sunt permise, iar altele nu. Articolul 25 interzice privațiunea arbitrară și ilegală a persoanei [8, p. 118]. În acest mod, prevederile normei constituționale transpun conținutul art. 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și art. 5 din CoEDO.

În contextul evidențierii importanței acestui drept, urmează a fi analizate detaliat toate excepțiile de la principiul libertății, acestea fiind supuse

celor mai meticuloase analize, fiind admisă orice formă de limitare doar în cazuri excepționale, strict reglementate de lege, aici urmând a fi aplicat testul proporționalității în vederea stabilirii unei relații juste între măsura juridică aplicată și scopul legitim urmărit.

Doctrina română subliniază că, deși nu se bucură de foarte multă simpatie, instituția măsurilor preventive, în sistemul cărora este inclusă și reținerea, reprezintă prețul pe care societatea îl plătește statului ca o contraprestație la serviciul de siguranță pe care acesta îl aduce. Deoarece prin aceste măsuri se aduce atingere dreptului la libertate, respectivele sunt considerate cele mai severe măsuri procesuale [6, p. 307]. Prin urmare, măsurile procesuale de constrângere reprezintă mecanismul prin care statul poate asigura o bună eficacitate al activității judiciare, iar consecințele aplicării acestora aduc o gravă atingere drepturilor fundamental la libertate. Atâta timp cât libertatea individuală este o prezumție, reținerea rămâne a fi o excepție de natură extraordinară de la această regulă, alături de măsurile preventive privative de libertate, urmând să se supună celor mai stricte reguli în vederea evitării unor limitări arbitrare sau abuzive.

O condiție sine-qua-non a respectării cerinței legalității la aplicarea reținerii vizează încadrarea acesteia în limitele principiului proporționalității. Potrivit profesorului Marius Andreescu, ca principiu general al dreptului, proporționalitatea presupune o relație considerată justă între măsura juridică adoptată, realitatea socială și scopul legitim urmărit. Proporționalitatea poate fi analizată cel puțin ca rezultat al combinării a trei elemente: decizia luată, finalitatea acesteia și situația de fapt căreia i se aplică. Proporționalitatea este corelată cu conceptele de legalitate, oportunitate și putere discreționară. În dreptul public încălcarea principiului proporționalității este considerată ca fiind depășirea libertății de acțiune, lăsată la dispoziția autorităților, și, în ultimă instanță, exces de putere [1, p. 593]. Astfel, vom urmări o încălcare al principiului proporționalității de fiecare dată când se vor depăși limitele a ceea ce este necesar în vederea atingerii obiectivului urmărit.

Pentru a aprecia în ce măsură aplicarea unei rețineri corespunde cerințelor principiului proporționalității este necesară o cunoaștere complexă a acestei măsuri procesuale de constrângere, potrivit prevederilor art. 165 CPP constituie reținere privarea persoanei de libertate pentru o perioadă scurtă de timp ce nu depășește 72 de ore. Pe lângă explicația oferită de legiuitor, în doctrină întâlnim mai multe viziuni asupra definiției măsurii procesuale de constrângere a reținerii. Astfel, în sursele de specialitate unii autori

afirmă că „reținerea este o măsură procesuală de constrângere aplicată în cadrul unei cauze penale și care se manifestă prin izolarea provizorie de societate a persoanei bănuite sau învinuite de săvârșirea unei infracțiuni, iar în unele cazuri - deja condamnate, cu deținerea ei în instituții specializate pe un termen strict determinat de lege” [13, p. 59], alții consideră că „constituie reținere privarea persoanei de libertate, pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 ore, în locurile și în condițiile stabilite de lege” [9, p. 189].

Deși reținerea are un caracter preventiv și urgent, aplicarea respectivei măsuri necesită o exigență deosebită în vederea asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului. Important de menționat este faptul că prezenta instituție, indubitabil, necesară și utilă, nu este obligatorie pentru procesul penal, ea urmând a fi întrebuintă doar în situații excepționale. Astfel, pot fi supuse reținerii: persoanele bănuite de săvârșirea unei infracțiuni pentru care legea prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de un an în cazul în care există o bănuială rezonabilă că persoana a săvârșit această infracțiune; învinuitul, inculpatul care încalcă condițiile măsurilor preventive neprivative de libertate, luate în privința lui, precum și ordonanța de protecție în cazul violenței în familie, dacă infracțiunea se pedepsește cu închisoare; condamnații în privința cărora au fost adoptate hotărâri de anulare a condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei sau de anulare a liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen; persoanele în privința cărora a fost anulat hotărârea de achitare și a fost adoptată hotărârea de condamnare la închisoare, precum și persoanele care se eschivează de la executarea hotărârii de condamnare cu închisoarea; persoanele care săvârșesc o infracțiune de audiență; persoanele pentru a fi puse sub învinuire, în cazul în care locul de aflare a persoanei nu este cunoscut sau dacă ea nu s-a prezentat fără motive întemeiate și nu a informat organul care a citat-o despre imposibilitatea prezentării sale; persoanele supuse extrădării.

Legiuitorul, deși nu într-un mod expres, a făcut referire la principiul proporționalității, evidențiind că aplicarea măsurii reținerii este disproportională în cazul săvârșirii de către subiect a unei infracțiuni ușoare, pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă privațiunea de libertate pe un termen mai mic de un an, astfel creându-se un echilibru dintre inviolabilitatea libertății fiecărei persoane și necesitatea limitării acesteia.

Din perspectiva prezentului studiu prezintă interes relevarea existenței și întinderii bănuielii rezonabile la aplicarea reținerii, cerința prezenței acesteia fiind obligatorie în toate cazurile de limi-

tare a libertății. Astfel, o simplă suspiciune a organului de urmărire penală că bănuitul a comis sau va comite o infracțiune nu este în măsură să justifice reținerea acestuia, fiind necesară existența unor circumstanțe de fapt care pot convinge un observator obiectiv că fapta a existat în realitate și că persoana suspectă are legătură cu această faptă. În cauza *S., V. și A. împotriva Danemarcei*, Curtea a reținut că, pentru ca privarea de libertate să nu fie arbitrară, nu este suficient ca aceasta să fie conformă cu dreptul național, ci trebuie, de asemenea, să fie necesară în circumstanțele cauzei. În ceea ce privește obligația, în temeiul art. 5, §3, de a justifica arestarea preventivă în astfel de cazuri, a hotărât că trebuie să fi fost invocate motive relevante și suficiente și că autoritățile naționale trebuie să fi dat dovadă de o „diligență specială” în continuarea procedurii. De asemenea, Curtea a statuat că trebuie păstrat echilibrul între importanța pe care o are într-o societate democratică faptul de a asigura executarea imediată a obligației în discuție și importanța dreptului la libertate. În acest scop, trebuie să se țină seama de natura obligației care decurge din legislația relevantă, inclusiv de obiectul și scopul său, profilul persoanei deținute, circumstanțele speciale care au condus la reținerea și durata privării de libertate [12, §77, 82].

Profesorul Ig. Dolea amintește că „cu privire la suficiența probelor de acuzare la momentul reținerii în cauza *Murray împotriva Regatului Unit* (28 octombrie 1994, nr.14310/88, §56), Curtea menționează că articolul 5, § 1 lit.c) din Convenție nu impune ca autoritatea care dispune arestarea să fi adunat probe suficiente pentru a formula o acuzare completă în momentul reținerii sau în timpul arestului” [5, p. 554].

În cauza *Muşuc împotriva Moldovei*, Curtea reiterează că „pentru ca o reținere, în baza unei bănuieli rezonabile, să fie justificată în sensul articolului 5, §1 (c) nu este necesar ca poliția să fi obținut probe suficiente pentru a aduce acuzații fie la momentul reținerii, fie în timp ce reclamantul se află în custodie (*Brogan and Others v. the United Kingdom*, hotărâre din 29 noiembrie 1988, Seria A nr. 145-B, pp. 29-30, §53). De asemenea, nu este necesar ca persoana deținută să fie, eventual, acuzată sau adusă în fața unei instanțe. Scopul urmărit prin reținerea pentru interogare este desfășurarea unei urmăriri penale prin care să fie confirmate sau infirmate bănuielile care constituie temei pentru arestare. Totuși, cerința ca bănuiala să se bazeze pe motive rezonabile formează o parte esențială a garanțiilor împotriva arestării și detenției arbitrare. Faptul că o bănuială este presupusă cu bună-credință este insuficient. Cuvintele „bănuială rezonabilă” presupun existența faptelor

sau a informațiilor care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea” [5, p. 557].

Codul de procedură penală în conținutul art. 167 prevede procedura de reținere a persoanei. Astfel, organul de urmărire penală, în termen de până la 3 ore de la momentul privării ei de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere, în care se indică temeiurile, motivele, locul, anul, luna, ziua și ora reținerii, starea fizică a persoanei reținute, plângerile referitoare la starea sănătății sale, în ce este îmbrăcată (descrierea ținutei vestimentare), explicații, obiecții, cereri ale persoanei reținute, cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu, fapta săvârșită de persoana respectivă, rezultatele percheziției corporale a persoanei reținute, precum și data și ora întocmirii procesului-verbal. Condițiile referitoare la întocmirea procesului-verbal de reținere au o importanță deosebită, întrucât acesta conferă un cadru formal al măsurii aplicate. Este important să menționăm că termenul reținerii începe să curgă din momentul privării persoanei de posibilitatea de a se deplasa liber, fiind cunoscut faptul ca „reținere de facto”, aceasta incluzând în sine perioada de timp în care bănuitul este prins, imobilizat, transportat etc., chiar dacă aceste acțiuni nu sunt realizate în baza unei ordonanțe motivate privind reținerea, ele sunt o parte componentă a procesului penal. În cauza *Zaicevs împotriva Letoniei*, Curtea a menționat că o sancțiune rezultată în privarea de libertate ca o pedeapsă, chiar și pentru o perioadă relativ scurtă, clasifică procedurile în mod implicit ca fiind „penale”. Astfel trei zile de „reținere administrativă” pentru sfidarea instanței au fost considerate ca o sancțiune din sfera penală [16, §31-36].

În cauza *Creangă împotriva României*, Curtea a observat că dreptul român prevedea la vremea faptelor două măsuri preventive privative de libertate, și anume reținerea pe o durată de 24 de ore și arestarea preventivă. În speță, niciun mandat de reținere nu a fost emis împotriva reclamantului. Camera a mai subliniat că, prin ordonanța din 16 iulie 2003, procurorul a dispus arestarea preventivă provizorie a reclamantului pe o durată de 3 zile. Însă perioada indicată în mod expres în ordonanță, și anume de la 16 iulie 2003, ora 22:00 până la 18 iulie 2003, ora 22:00, nu reprezintă de fapt decât 2 zile de arestare preventivă. Camera a observat, în această privință, că, fiind emis în temeiul ordonanței procurorului în conformitate cu dreptul intern, mandatul de arestare putea acoperi numai aceeași perioadă ca cea prevăzută în ordonanță. În speță, chiar dacă nu indica ora, începând de la care măsura devenea efectivă, mandatul nu putea constitui temei

legal pentru perioada precedentă, nemenționată în ordonanță. În consecință, Camera a considerat că lipsirea de libertate a reclamantului în data 16 iulie 2003, între orele 10:00 și 22:00, nu avea temei legal în dreptul intern și că, prin urmare, a fost încălcat art. 5, §1 din Convenție. De asemenea, Curtea este conștientă de constrângerile unei anchete penale și nu neagă complexitatea procedurii declanșate în speță, având de a face cu necesitatea unei strategii unitare puse în aplicare de către un singur procuror și prin intermediul unor acte realizate într-o singură zi, într-o cauză de mare amploare care implică un număr semnificativ de persoane. De asemenea, nu contestă faptul că corupția constituie un flagel endemic care subminează încrederea cetățenilor în instituții și înțelege ca autoritățile naționale să dea dovadă de fermitate față de persoanele răspunzătoare. Cu toate acestea, combaterea flagelului nu poate justifica, în materie de libertate, recurgerea la acte arbitrare și existența unor zone de non-drept acolo unde există o lipsire de libertate [11, §66, 107, 108]. În acest mod deducem că, indiferent de circumstanțele cauzei, de gravitatea infracțiunii, de comportamentul bănuțului etc., autoritățile sunt obligate să respecte toate garanțiile impuse de legea națională privind limitarea libertății persoanei.

O altă problemă la aplicarea reținerii vizează garantarea respectării drepturilor bănuțului, în mod special fiind necesară asigurarea posibilității bănuțului de a avea întrevederi cu apărătorul său în condiții confidentiale, fără a se limita numărul și durata lor. De exemplu, Curtea a statuat că o persoană aflată în custodia poliției și obligată să depună jurământ înainte de a fi interogată în calitate de martor făcea obiectul unei „acuzării în materie penală” și beneficia de dreptul la tăcere. Astfel, instanța europeană a mai constatat că reclamantul nu a fost informat la începutul interogatoriului de dreptul de a nu face nicio declarație sau de posibilitatea de a nu răspunde la anumite întrebări. Totodată, s-a mai relevat faptul ca reclamantul s-a întâlnit cu un avocat abia după trecerea unui interval de 20 de ore de la formularea acuzației, motiv pentru care avocatul nu l-a putut informa de drepturile sale procesuale și nu l-a putut asista pe perioada interogatoriului, astfel cum impun exigentele ce reies din prevederile art. 6 din Convenție [14, §45].

În cauza *Solduz împotriva Turciei*, Curtea a statuat că accesul la un avocat trebuie să fie permis de la prima audiere a suspectului de către poliție, cu excepția dacă se demonstrează că în lumina circumstanțelor particulare ale cauzei există motive imperioase de a restrânge acest drept. Chiar dacă asemenea motive imperioase există, o atare

restricție nu trebuie să afecteze dreptul la apărare, ceea ce va fi, dacă declarațiile inculpativii făcute în timpul interogatorului la poliție, fără asistența unui avocat, au fost utilizate pentru condamnarea acestuia [15]. Astfel, putem deduce că acțiunile întreprinse de organul de urmărire penală, chiar și la cele mai incipiente etape ale procesului, au un rol definitiv pentru întreg cursul urmăririi penale și al judecării cauzei. Omisiunile comise la reținerea persoanei, precum refuzul de a permite întrevvedere cu apărătorul său, aduce o gravă atingere dreptului la un proces echitabil.

III. Concluzii și recomandări

În temeiul celor relatate *supra* conchidem că noțiunea de *libertate* folosită în dispozițiile normelor din CoEDO, Constituție și Codul de procedură penală se referă la posibilitatea nestingherită a individului la libera mișcare. Avându-se în vedere gradul de protecție pe care îl oferă normele procesului-penal libertății individuale, este binevenită folosirea în acest context a noțiunii de *drept la libertate*, inclusiv și cu ocazia luării măsurii de constrângere procesual-penală a reținerii. Or, dreptul a apărut mai apoi, anume pentru a oferi garanțiile necesare libertății persoanei față de eventualele abuzuri din partea agenților statului, care își exercitau abuziv și neîntemeiat atribuțiile în acest sens.

Astfel, având în vedere caracterul excepțional al măsurilor prin care este limitată libertatea individuală, se cere o prudență deosebită din partea organului de urmărire penală, în vederea aprecierii bănuielii rezonabile, a riscurilor invocate, a caracterului infracțiunii, conduitei făptuitorului și altor circumstanțe, la evaluarea necesității aplicării reținerii în fiecare caz particular. Deși printre condițiile prevăzute în mod explicit proporționalitatea lipsește, ea rezultă din multiple hotărâri ale CtEDO și solicită ca privarea de libertate să fie necesară în condițiile concrete ale cauzei, ținându-se cont de categoria și natura infracțiunii, să fie susținută de argumente pertinente că alte măsuri, mai puțin severe, au fost analizate și s-a ajuns la concluzia că ele sunt insuficiente pentru a asigura protecție interesului public sau celui individual.

Referințe bibliografice:

1. Andreescu M. Proporționalitatea – Principiu al Dreptului Uniunii Europene. În: *Curierul Judiciar*, 2010, nr.10, p. 593-598.
2. Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentariu pe articole vol. I, Drepturi și Libertăți*. București: ALL Beck, 2005. 1273 p.
3. Colliard C.-A. *Libertés publiques*. Paris: Dalloz, 1982. 904 p.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New-York la 10.12.1948 și ratificată de Republica Moldova la 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol.1*. Chișinău: Moldpres, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, p. 11-17.
5. Dolea Ig. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova. (Comentariu aplicativ). Ediția a 2-a*. Chișinău: Cartea Juridică, 2020. 1408 p.
6. Julean D.L. *Drept procesual penal. Parte generală*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2010. 485 p.
7. Mill J.- S. *Despre libertate*. Traducere din engleză și prefață de Adrian-Paul Iliescu, Ediția a III-a. București: Humanitas, 2014 (ediția digitală). https://humanitas.ro/assets/pdf/John-Stuart-Mill_Despre-libertate.pdf (vizitat la 05.05.2022).
8. Negru B., Osmochescu N., Smochină A., ș.a. *Comentariul la Constituția Republicii Moldova*. Chișinău: Editura ARC, 2009. 576 p.
9. Osoianu T., Orîndaș V. *Procedura penală*. Chișinău: Ed. Academia Ștefan cel Mare a MAI al Republicii Moldova, 2005. 368 p.
10. Rousseau J.J. *Despre Contractul social sau Principiile dreptului politic*. Traducere și studiu introductiv N. Dașcovici. București: Mondero, 2007. 159 p.
11. *Speța Creangă c. României*, hotărârea din 23 februarie 2012. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Creanga-impotriva-Romaniei-MC.pdf> (vizitat 09.06.2022).
12. *Speța S., V. și A. c. Danemarcei*, hotărârea din 22 octombrie 2018. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2019/10/S.-V.-si-A.-impotriva-Danemarcei-MC.pdf> (vizitat la 09.06.2022).
13. Zubco V., Avram M., Gheorghiuță M. ș.a. *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere*. Chișinău: ARC, 2006. 372 p.
14. *Affaire Brusco c. France*. CEDH, 14 octobrie 2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100969> (vizitat la 09.06.2022).
15. *Case of Solduz v. Turkey*. ECHR, 27 November 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893> (vizitat la 09.06.2022).
16. *Case of Zaicevs v. Latvia*. ECHR, 31 July 2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-82001> (vizitat 09.06.2022).

CALIFICAREA CONCURSULUI REAL DE INFRAȚIUNII

Vadim PRISACARI,
procuror în Procuratura
Anticorupție, doctorand ASEM și
USPEE „Constantin Stere”
<https://orcid.org/0000-0001-5414-6943>

SUMAR

În prezentul demers științific este abordat concursul real de infraționi, precum și regulile sale de calificare. Sunt tratate particularitățile sale caracteristice. Se face distincție între concursul real de infraționi și unele forme ale infraționii unice. Se arată că, în cazul concursului de infraționi cu conexitate etiologică, acțiunea (inacțiunea) inițială (săvârșită în scopul înlensirii comiterii unei alte infraționi) formează în sine o infrațione distinctă, motiv pentru care, în această situație, suntem în prezența unui concurs de infraționi, dar nu a unei infraționi complexe. La calificarea unei singure infraționi (complexe) nu pot fi aplicate concomitent și regulile concursului de infraționi. Regulile concursului pot fi reținute doar dacă, alături de infraționea complexă, mai este comisă o infrațione suplimentară.

Cuvinte-cheie: *concurs de infraționi, concurs real, reguli de calificare, infraționi cu conexitate, infrațione complexă, practică judiciară.*

Legiuitorul moldav consfințește regula de bază la calificarea concursului de infraționi în art. 114 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM [6]). La concret, dispoziția acestei norme prevede: „Calificarea infraționilor în cazul unui concurs de infraționi, determinat la art. 33, se efectuează cu invocarea tuturor articolelor sau alineatelor unui singur articol din legea penală, care prevăd faptele prejudiciabile săvârșite [6]”.

Considerăm imperfectă această prevedere, întrucât evită să reflecte ipoteza concursului între infraționi prevăzute la litere diferite (în cazul articolelor formate din alineate și litere). Or, prevederea citată vizează doar ipoteza concursului între infraționi prevăzute la articole diferite sau la alineate diferite (în cazul articolului format din mai multe alineate). De exemplu, în cazul unui concurs între o infrațione de corupere pasivă săvârșită de două sau mai multe persoane și o infrațione de corupere

QUALIFICATION OF THE REAL MULTIPLE OFFENCES

SUMMARY

In this scientific research is approached the real multiple offences, as well as its qualification rules. Its characteristic features are outlined. A distinction is made between the real multiple offences and some forms of the single offense. It is shown that in the case of the multiple offences with a etiological connection, the initial action (inaction) (committed in order to facilitate the commission of another offence) constitutes in itself a distinct offence, reason for which, in this situation we are in the presence of a multiple offences, but not of a complex offence. When qualifying a single (complex) offense, the rules of the multiple offences cannot be applied at the same time. The rules on multiple offences may be applied only if, in addition to the complex offense, an additional offense is committed.

Key-words: *multiple offences, real multiple offences, qualification rules, connected offences, complex offence, judicial practice.*

pasivă comisă prin extorcarea remunerației ilicite la calificare urmează a fi invocate două litere ale unuia și aceluiași alineat (nu însă alineate diferite). La caz, calificarea trebuie făcută conform lit. b) alin. (2) art. 324 CP RM și lit. c) alin. (2) art. 324 CP RM.

De asemenea, sesizăm că prevederea de la art. 114 CP RM, implicit, vine să punteze pe regula de calificare a concursului eterogen și omogen de infraționi, evitând să reglementeze și ipoteza concursului între infraționi identice. Precizăm că o formulă asemănătoare era inserată în vechea dispoziție a normei de la alin. (1) art. 33 CP RM. După intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr. 277 din 18.12.2008 [28], în vigoare din 24.05.2009, a fost modificată dispoziția alin. (1) art. 33 CP RM. Legiuitorul, însă, a omis să modifice și dispoziția art. 114 CP RM. Dar, în vederea asigurării unei coerențe legislative, acest lucru se impunea. Din aceste considerente, se impune ca legiuitorul să modifice dispoziția art. 114 CP RM. Propunem următoarea formulă legislativă caracterizată prin conținut laconic, dar care cuprinde toate ipotezele posibile: „Calificarea, în cazul unui concurs de infraționi, se efectuează cu invocarea tuturor normelor care prevăd faptele prejudiciabile săvârșite”.

Suntem de părere că expresia „determinat la art. 33”, prevăzută în dispoziția art. 114 CP RM, este de prisos, motiv pentru care, în reglementarea propusă, am renunțat la ea. Este clar că regula de calificare consemnată la art. 114 CP RM este aferentă instituției concursului de infracțiuni, așa cum este reglementat la art. 33 CP RM.

De asemenea, considerăm că la legiferarea regulii generale privind încadrarea concursului de infracțiuni trebuie să se puncteze pe particularitatea vizând aplicarea tuturor normelor incriminatorii. Această particularitate este determinantă la calificarea concursului de infracțiuni. Respectiva particularitate este subliniată în doctrina autohtonă: „Regula de bază la calificarea concursului de infracțiuni rezidă în faptul că cel abilitat cu aplicarea legii penale, implicit cu calificarea infracțiunilor, va indica în actul procesual-juridic (ordonanța de pornire a urmăririi penale, ordonanța de punere sub învinuire, rechizitoriul, sentința de condamnare) toate articolele, după caz, alineatele, literele din partea specială a Codului penal care incriminează faptele infracționale concrete comise care intră în concurs, iar în cazul infracțiunilor neconsumate sau a celor săvârșite în participație, și a normelor din partea generală a Codului penal [29, p. 23]”.

Din teza doctrinară expusă mai sus reiese și o altă particularitate: posibilitatea invocării la încadrare a unor norme din Partea generală a Codului penal (normelor în materia participației și infracțiunii neconsumate (pregătirii și tentativei de infracțiune)). Aceași particularitate este scoasă în vizor de către T.I. Sozanskii [40, p. 16].

După această digresiune, în continuare ne vom focusa atenția spre investigarea particularităților calificării concursului *real* de infracțiuni. Pentru început, vom defini concursul real de infracțiuni și vom stabili particularitățile sale. Legiuitorul moldav s-a preocupat de această sarcină, definind forma dată a concursului de infracțiuni la alin. (3) art. 33 CP RM: „Concursul real există atunci când persoana, prin două sau mai multe acțiuni (inacțiuni), săvârșește două sau mai multe infracțiuni [6]”. Conform alin. (1) art. 38 din Codul penal al României, „există concurs real de infracțiuni când două sau mai multe infracțiuni au fost săvârșite de aceeași persoană, prin acțiuni sau inacțiuni distincte, înainte de a fi condamnată definitiv pentru vreuna din ele [7]”. Legiuitorul leton definește astfel concursul real de infracțiuni: „Două sau mai multe fapte distincte săvârșite de aceeași persoană și care întrunesc elementele constitutive ale mai multor infracțiuni diferite (sublinierea ne aparține – *n.a.*) [5]”.

Accentuăm că, în corespundere cu legislația penală a Republicii Moldova, concursul real poate fi nu doar între infracțiuni diferite, dar și între infracțiuni de același fel (identice). Practica judiciară moldavă [20, 9, 14, 19] recunoaște forma concursului real între infracțiuni identice.

Din definiția concursului de infracțiuni, prevăzută la alin. (3) art. 33 CP RM, aflăm că această formă a concursului presupune realizarea *mai multor* acțiuni (inacțiuni). Particularitatea respectivă conferă fizionomie aparte acestei forme a concursului de infracțiuni. În esență, fiecare acțiune (inacțiune) realizată prezintă semnele unei componente de infracțiune.

Subsecvent, de regulă, în cazul concursului real, infracțiunile sunt comise la interval de timp diferit. Totodată, nu contează care este intervalul de timp între infracțiunile comise. Totuși, R. Cojocar precizează: „Pentru existența concursului real, nu interesează mărimea acestui interval, adică durata de timp care a trecut între săvârșirea infracțiunilor concurente. Important este ca acest interval de timp scurs între momentul săvârșirii celor două infracțiuni să nu fie egal cu termenul de prescripție prevăzut pentru infracțiunea respectivă [8, p. 18]”.

Intervalul dintre infracțiunile aflate în concurs poate fi extrem de mic (cea de-a doua infracțiune poate fi comisă imediat după săvârșirea primei infracțiuni). În acest caz, concursul real de infracțiuni nu trebuie confundat cu concursul ideal de infracțiuni. Ca excepție, nu este exclus ca acțiunile (inacțiunile) să fie realizate concomitent. De exemplu, făptuitorul procură ilegal droguri în condițiile în care, în același timp, purta ilegal o armă de foc. Constatăm că, în acest exemplu, făptuitorul săvârșește două infracțiuni diferite, dar în același timp. Totodată, infracțiunile sunt comise în baza unor acțiuni infracționale distincte, dar nu în baza aceleiași acțiuni. Purtarea și procurarea constituie acțiuni prejudiciabile cu conținut distinct.

L.Iu. Larina distinge următoarele varietăți ale concursului real de infracțiuni: a) concurs general – între infracțiuni care nu sunt interconectate, cu excepția subiectului; 2) concurs special – între infracțiuni interconectate [37, p. 50]. În cea din urmă categorie autoarea include: a) săvârșirea unor infracțiuni legate printr-un scop sau motiv unic. În esență, în aceste cazuri, săvârșirea unei infracțiuni fără săvârșirea celeilalte este fără sens; b) săvârșirea unor infracțiuni de către făptuitor atunci când una este comisă în vederea facilitării săvârșirii unei alte infracțiuni; ascunderii unei alte infracțiuni; ascunderii implicării în săvârșirea unei alte infracțiuni; precum și din motiv de răzbunare pentru rezistența opusă de către victimă în procesul săvârșirii unei alte infracțiuni [37, p. 50-51].

C. Bulai și B.N. Bulai enunță: „Nu interesează dacă între infracțiunile concurente există sau nu vreo legătură obiectivă, adică dacă pluralitatea de infracțiuni care formează concursul constituie în același timp și o conexitate. În practică asemenea situații se întâlnesc relativ frecvent, astfel încât concursul de infracțiuni prezintă două modalități, și anume concursul simplu, la care între infracțiunile care îl compun nu există legătură obiectivă (*in rem*), și concursul cu conexitate (caracterizat), format din

infracțiuni între care există o asemenea legătură [4, p. 523]”. Privitor la cea din urmă formă a concursului real, C. Sima consemnează: „Concursul cu conexitate sau caracterizat este format din infracțiuni între care există un raport de la infracțiune-mijloc la infracțiune-scop, de la cauză la efect. Această modalitate a concursului se poate prezenta sub două variante. Prima variantă constă în comiterea unei infracțiuni pentru a putea săvârși alta. [...] A doua variantă constă în săvârșirea unei infracțiuni pentru ascunderea alteia [33, p. 16-17]”. Apropos, concursul cu conexitate este legiferat în dispoziția alin. (1) art. 38 din Codul penal al României: „Există concurs real de infracțiuni și atunci când una dintre infracțiuni a fost comisă pentru săvârșirea sau ascunderea altei infracțiuni [7]”.

În legislația Republicii Moldova lipsesc reglementări similare, cu caracter explicit (bunăoară, ca în cazul României), deși doctrina [1, p. 66; 2, p. 77] distinge între concursul real simplu și concursul real cu conexitate. Implicit, această formă a concursului real de infracțiuni (*i.e.* concursul cu conexitate) este stipulată la lit. k) alin. (2) art. 145 CP RM (omorul intenționat comis cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei). Deși în textul altor articole nu este specificată o circumstanță agravantă similară, conchidem că această formă a concursului real de infracțiuni poate fi prezentă și în alte cazuri în care făptuitorul comite o infracțiune întru înlesnirea sau tăinuirea săvârșirii unei alte infracțiuni.

Cu privire la acest capitol, sesizăm mai multe explicații judiciare cazuale înscrise în textul unor hotărâri explicative ale Plenului CSJ: „Faptele săvârșite vor forma concurs de infracțiuni dintre: art. 175¹ CP RM și, respectiv, art. 171-175, 208¹, 208² CP RM, dacă persoana care i-a propus victimei o întâlnire, cu scopul săvârșirii împotriva acesteia a oricărei infracțiuni cu caracter sexual și, ulterior, săvârșește o asemenea infracțiune cu acea victimă” (pct. 21 din hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală” nr. 17 din 07.11.2005 [24]); „Pentru existența circumstanței agravante prevăzută la lit. k) alin. (2) art. 145 CP RM este necesară și suficientă dovada scopului urmărit, indiferent dacă acest scop a fost atins sau nu. Dacă scopurile s-au realizat, va exista un concurs de infracțiuni între omorul prevăzut la lit. k) alin. (2) art. 145 CP RM și infracțiunea ascunsă sau înlesnită prin săvârșirea omorului” (pct. 5.10 din hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP RM)”, nr. 11 din 24.12.2012 [25]).

În unele cazuri, atestăm situații legislative comparabile cu ipoteza descrisă mai sus (atunci când făptuitorul comite un omor pentru a înlesni sau pentru a tăinu o altă infracțiune). Este cazul în care legislatorul prevede scopul în calitate de semn obli-

gatoriu, realizarea căruia ar putea constitui infracțiune în sine. În acest sens, B.B. Matliubov relevă că „scopul formează un semn ce poate demonstra existența unui concurs real în timp [38, p. 35]”.

Astfel, de exemplu, la art. 165 CP RM sunt specificate, *inter alia*, cu titlu alternativ, următoarele finalități pe care ar putea să le urmărească făptuitorul: exploatarea prin muncă sau servicii forțate; exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei etc. Pentru a califica cele săvârșite în baza art. 165 CP RM, nu interesează dacă scopul urmărit de făptuitor a fost sau nu atins. Contează ca făptuitorul să fi urmărit un asemenea scop. Tocmai de aceea atingerea scopului țintit poate determina o calificare suplimentară. În context, A. Tănase afirmă: „Exploatarea propriu-zisă în sclavie sau în condiții similare sclaviei depășește cadrul infracțiunii de trafic de ființe umane. Deci, reclamă calificare ca infracțiune aparte [34, p. 19]”. La caz, realizarea scopului traficului de ființe umane, constând în exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei, necesită calificare conform regulilor concursului de infracțiuni: în baza art. 165 și 167 CP RM. În acest caz, cele comise nu constituie altceva decât un exemplu de concurs cu conexitate.

Această formă a concursului de infracțiuni este întâlnită suficient de des în practica judiciară moldavă. Prezentăm câteva spețe în acest sens: „U.R., la data de 02.08.2019, aproximativ la orele 20:30, aflându-se în satul X., r-nul B., a pătruns în locuința lui V. și, la cerințele acesteia de a părăsi domiciliul, a refuzat categoric. Având scopul satisfacerii poftei sexuale, prin constrângere psihică și fizică exprimată în imobilizarea victimei cât și în aplicarea violenței fizice în scopul înlăturării opunerii rezistenței active din partea victimei, manifestată în răsucirea piciorului stâng a victimei, intenționat, contrar voinței victimei, a întreținut cu aceasta un raport sexual în formă obișnuită [13]”; „D.V., la data de 01.01.2020, aproximativ la ora 14:00, aflându-se la domiciliul său, urmărind scopul satisfacerii poftei sexuale, prin constrângere fizică, a imobilizat-o pe X., care în acel moment se afla la el în oșpeție, a dezbrăcat-o forțat de lenjerie și, contrar voinței acesteia, a întreținut cu ea un raport sexual. Ulterior, D.V., cu scopul de a împiedica victima X. să sesizeze organele de drept despre săvârșirea infracțiunii, a încluiat cu cheia ușa de la intrare/ieșire a casei în care se aflau, pentru a împiedica victima de a se deplasa conform voinței sale, astfel privând-o de libertate pe X. până în data de 02.01.2020, orele 11.00, când victima a reușit să iasă din casă și să fugă [15]”. Concurs real cu conexitate a fost stabilit și în alte spețe jurisprudențiale [11, 18, 12, 10, 16, 7, 31, 32].

În prima speță atestăm următoarea varietate a conexității: făptuitorul comite o violare de domiciliu în vederea înlesnirii săvârșirii infracțiunii de viol. Respectiv, fapta de violare de domiciliu formează infracțiunea-mijloc, iar cea de viol – infracțiunea-scop. În cea de-a doua speță, atestăm o altă varietate a conexității: făptuitorul săvârșește un act de viol, după

care, în vederea *tănuirii* acestei infracțiuni, comite o privațiune ilegală de libertate. Respectiv, privațiunea ilegală de libertate figurează în calitate de infracțiune-mijloc, iar fapta de viol apare în postura de infracțiune-scop. În teoria dreptului penal [22, p. 331; 4, p. 523; 29, p. 26; 27, p. 177; 33, p. 15] prima formă a conexității este denumită conexitate *etiologică*, iar a doua – conexitate *consecvențională*.

Din perspectivă cronologică, concursul cu conexitate, în special cu conexitate etiologică (atunci când o infracțiune este comisă în vederea înlesnirii săvârșirii unei alte infracțiuni) comportă similitudini cu infracțiunea complexă (atunci când latura obiectivă a acesteia are și ea o natură complexă și infracțiunea absorbită apare pe post de acțiune secundară în conținutul infracțiunii complexe). Autoarea spaniolă E.-A. Escuchuri enunță: „Concursul cu conexitate etiologică presupune existența a două elemente (obiectiv și subiectiv): a) primul dintre acestea presupune existența unei conexiuni reale și obiective între două infracțiuni, astfel că săvârșirea uneia dintre ele (infracțiunea mijloc) servește în mod causal la săvârșirea celeilalte (infracțiunea scop); b) elementul subiectiv presupune planificarea săvârșirii unei infracțiuni pentru comiterea alteia [21, p. 15]”. C. Hrițcu observă: „Atât în cazul infracțiunii complexe cât și în ipoteza concursului real cu conexitate teleologică sau consecvențială există legături de natură obiectivă și subiectivă între infracțiuni, deoarece, în mod obiectiv și subiectiv, prima infracțiune joacă rolul unui mijloc sau rolul unei pregătiri ori înlesniri în vederea comiterii unei alte infracțiuni. O asemenea legătură între cele două infracțiuni este o legătură de mijloc-scop sau de pregătire și ușurare la executare. Astfel, prima infracțiune se înscrie în componentele lanțului causal a celei de-a doua infracțiuni, servind ca o condiție sau pregătire pentru cea de-a doua infracțiune [26, p. 80]”.

Într-adevăr, atât în cazul infracțiunii complexe cât și în cel al concursului cu conexitate etiologică identificăm următoarea legitate: este comisă o faptă (acțiune/inacțiune) în vederea săvârșirii unei alte fapte (acțiuni/inacțiuni). Deci, prima acțiune (inacțiune) este comisă pentru a facilita realizarea celei de-a doua acțiuni (inacțiuni). În situația infracțiunii complexe acțiunea (inacțiunea) secundară este comisă în vederea săvârșirii acțiunii (inacțiunii) principale. Totuși, în cazul infracțiunii complexe acțiunea (inacțiunea) comisă în vederea înlesnirii săvârșirii celeilalte acțiuni (inacțiuni) nu constituie infracțiune de sine stătătoare, ci parte componentă a infracțiunii absorbante. Cu alte cuvinte, infracțiunea absorbită formează conținutul acțiunii secundare. În schimb, în cazul concursului de infracțiuni cu conexitate etiologică, acțiunea (inacțiunea) inițială (săvârșită în scopul înlesnirii comiterii unei alte infracțiuni) formează în sine o infracțiune distinctă. În această situație suntem în prezența unui concurs de infracțiuni, dar nu a unei infracțiuni complexe.

Are perfectă dreptate C. Hrițcu atunci când menționează: „Comparativ cu concursul real cu conexitate în cazul infracțiunii complexe, infracțiunile componente sunt așa de strâns legate între ele încât acestea nu se pot despărți și devin două părți componente ale unei singure fapte [26, p. 80]”. Stabilind coraportul între infracțiunea complexă și concursul de infracțiuni, Gh. Graur susține: „Ceea ce particularizează infracțiunea complexă, în raport de concursul de infracțiuni, este, în primul rând, caracterul indispensabil al absorbției, în cazul infracțiunii complexe, și determinabilitatea faptei absorbite. Alături de aceste două criterii mai pot fi folosite și alte criterii subsidiare, cum ar fi conexitatea etiologică, simultaneitatea rezoluțiilor [23, p. 57]”.

Până la urma, în cazul concursului de infracțiuni sunt aplicate la calificare cel puțin două norme de incriminare. În contrast, în cazul infracțiunii complexe, o singură normă de incriminare este invocată.

Autorii ruși D.V. Bușkov și S.V. Pomozan enunță: „Multe articole din Partea specială a Codului penal prevăd componente de infracțiune cu semne calificative, ce cuprind în sine un „concurș”, *i.e.* instituie o răspundere agravată, ținând cont de acest „concurș” [35, p. 2]”.

În cadrul unui articol științific publicat anterior am demonstrat următoarele: „Calificarea unei infracțiuni complexe trebuie să se facă potrivit normei ce cuprinde infracțiunea complexă, nu însă potrivit normelor ce formează infracțiunea complexă; în cazul infracțiunii complexe faptele penale absorbite/reunite își pierd din individualitate, neputând fi reținute la calificare [30, p. 34-40]”.

Conchidem că la calificarea unei singure infracțiuni (complexe) nu pot fi aplicate concomitent și regulile concursului de infracțiuni. Regulile concursului pot fi reținute doar dacă, alături de infracțiunea complexă, mai este comisă o infracțiune suplimentară. Corespunzător, la încadrarea infracțiunii complexe trebuie făcut abstracție de norma ce cuprinde infracțiunea absorbită. Aceasta nu poate intra în concurs cu infracțiunea absorbantă, întrucât este dizolvată în conținutul acesteia.

Potrivit doctrinei, „gradul de pericol social al infracțiunii complexe este mai mare decât al fiecăreia din infracțiunile componente, întrucât printr-o asemenea faptă sunt puse în pericol ori se vatămă cel mai adesea mai multe obiecte juridice care prezintă în mod abstract un pericol mai redus decât al infracțiunii absorbante [26, p. 80]”. A.V. Naumov consideră logic acest fapt. Potrivit acestuia, „în caz contrar, se pierde din rostul formării infracțiunilor complexe, întrucât actul adițional dobândește un pericol social egal cu infracțiunea complexă (răspunderea pentru care este prevăzută ținând cont de acea faptă adițională) [39, p. 76-79]”.

Reiese că inadmisibilitatea încadrării în concurs este dictată de lipsa unei rațiuni, întrucât infracțiunea absorbită este deja inclusă în infracțiunea com-

plexă. În aceste condiții, este nejustificată calificarea celor comise în concurs: atât potrivit normei ce cuprinde infracțiunea complexă cât și potrivit normei ce cuprinde infracțiunea absorbită. O atare încadrare este în exces, făptuitorul urmând să răspundă penal mai mult decât i se cuvine. În consecință, este ignorat principiul legalității incriminării.

În altă privință, concursul real de infracțiuni urmează a fi deosebit de infracțiunea unică, comisă în baza unei intenții supravenite (survenite). La acest aspect, I. Botezatu relevă: „Intenția inițială se caracterizează prin aceea că făptuitorul prevede rezultatul acțiunii sau inacțiunii sale până a începe actul de executare. Dimpotrivă, intenția supravenită apare în procesul actului de executare (dar până la consumarea faptei), când făptuitorul, datorită circumstanțelor în care se comite fapta, prevede un alt rezultat decât cel inițial, luând hotărârea de a produce rezultatul supravenit [3, p. 105]”.

D.S. Cikin menționează: „O varietate a infracțiunii unice o constituie infracțiunea care, ca urmare a schimbării intenției făptuitorului, s-a transformat în altă infracțiune, de regulă, mai periculoasă din punct de vedere social. În acest caz, cele comise trebuie calificate în baza articolului Părții Speciale a Codului penal ce prevede răspunderea pentru infracțiunea mai periculoasă comisă [41, p. 10]”. Privitor la regula de calificare a unei atare infracțiuni, și D.lu. Kraev afirmă: „În cazul transformării unei infracțiuni în alta cele săvârșite trebuie calificate ca o singură infracțiune, dar nu ca concurs de infracțiuni [36, p. 69]”.

D.S. Cikin evidențiază unele reguli la încadrarea infracțiunii unice comise în baza unei intenții supravenite: „a) săvârșirea infracțiunii cu intenție; b) transformarea intenției este posibilă doar până în momentul consumării faptei infracționale inițiale; c) lipsește decalajul de timp între fapta inițială și cea ulterioară sau acest decalaj este unul nesemnificativ; d) transformarea unei infracțiuni în alta este posibilă, de regulă, doar dacă fapta inițială și cea ulterioară este îndreptată către unul și același obiect și către una și aceeași victimă (drept excepție, în unele cazuri, intenția poate suferi modificări nu doar în planul intensității urmăririi prejudiciabile, dar și în planul numărului victimelor); e) de regulă, cele comise sunt catalogate drept infracțiune unică atunci când o infracțiune mai puțin gravă este transformată într-o infracțiune mai gravă [41, p. 22-23]”.

Judecând *per a contrario*, în următoarele situații, conchidem că cele comise nu pot forma o infracțiune unică (săvârșită în baza unei intenții supravenite), urmând ca calificarea să se facă, de regulă, conform concursului de infracțiuni: a) intenția de a săvârși o nouă infracțiune apare ulterior consumării intenției inițiale, nu însă până la consumarea acesteia (e.g. cele comise trebuie încadrate în baza art. 151 și 145 CP RM în situația în care intenția de a comite omorul nu apare până la realizarea (consumarea) intenției

de a comite vătămarea gravă a sănătății persoanei, ci după consumarea acesteia (i.e. după consumarea infracțiunii de vătămare intenționată gravă a sănătății)); b) intenția inițială vizează lezarea infracțională a unui(ei) obiect/victime, în timp ce intenția ulterioară vizează lezarea infracțională a unui alt(e) obiect/victime (e.g. intenția inițială a făptuitorului constă în săvârșirea unui viol, în timp ce intenția ulterioară se exprimă în răpirea victimei). În acest caz, cele comise trebuie calificate: (i) conform normei ce incriminează infracțiunea comisă în baza intenției ulterioare în concurs cu pregătirea sau tentativa la infracțiunea care urma a fi comisă cu intenție inițială (dacă intenția inițială nu este dusă până la capăt din motive ce nu depind de făptuitor) sau (ii) în exclusivitate, conform normei ce incriminează infracțiunea săvârșită în baza intenției ulterioare (dacă făptuitorul a renunțat la intenția inițială din motive ce depind de el).

În concluzie, infracțiunea săvârșită în baza unei intenții supravenite (modificate) trebuie încadrată potrivit regulilor infracțiunii unice, ci nu a concursului de infracțiuni. Aceasta deoarece, în cazul dat, făptuitorul acționează cu o singură intenție (ci nu cu una nouă), dar care, din perspectiva conținutului și a îndreptării, suferă modificări.

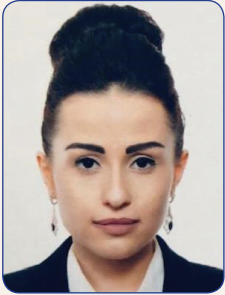
Referințe bibliografice:

1. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. ș.a. *Codul penal comentat și adnotat*. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
2. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
3. Botezatu Ig. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010. 162 p.
4. Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
5. Codul penal al Republicii Letonia. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html> (vizitat 10.04.2022).
6. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74. În vigoare din 12 iunie 2003.
7. Codul penal al României. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html> (vizitat 10.04.2022).
8. Cojocar R. Trăsăturile definitorii și formele concursului de infracțiuni potrivit Codului penal al Republicii Moldova. În: *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare”, Științe juridice*, 2011, nr.XI(2), p. 15-20.
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15 octombrie 2020. Dosarul nr. 1ra-1718/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16897 (vizitat 10.04.2022).
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 25 noiembrie 2020. Dosarul nr. 1ra-422/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17527 (vizitat 10.04.2022).

11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 10 februarie 2021. Dosarul nr. 1ra-507/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17925 (vizitat 10.04.2022).
12. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17 februarie 2021. Dosarul nr. 1ra-247/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17950 (vizitat 10.04.2022).
13. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 20 ianuarie 2021. Dosarul nr. 1ra-565/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17729 (vizitat 10.04.2022).
14. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26 ianuarie 2021. Dosarul nr. 1ra-75/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17907 (vizitat 10.04.2022).
15. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 03 martie 2021. Dosarul nr. 1ra-515/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18118 (vizitat 10.04.2022).
16. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17 martie 2021. Dosarul nr. 1ra-598/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18374 (vizitat 10.04.2022).
17. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 22 martie 2021. Dosarul nr. 1ra-366/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18282 (vizitat 10.04.2022).
18. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21 aprilie 2021. Dosarul nr. 1ra-1065/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18513 (vizitat 10.04.2022).
19. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02 iunie 2021. Dosarul nr. 1ra-508/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18934 (vizitat 10.04.2022).
20. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 13 octombrie 2021. Dosarul nr. 1ra-1500/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19630 (vizitat 10.04.2022).
21. Escuchuri E.-A. Formele concursului în dreptul penal spaniol. În: *Caiete de drept penal*, 2009, nr.4, p. 1-19.
22. Giurgiu N. *Legea penală și infracțiunea. Doctrină, legislație, practică judiciară. Ediție revizuită și adăugită*. Iași: Gama, 1996. 448 p.
23. Graur Gh. Analiza juridică a infracțiunii complexe în dreptul penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 6, p. 56-60.
24. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală” nr. 17 din 07.11.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=349 (vizitat 10.04.2022).
25. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP RM)”, nr. 11 din 24.12.2012. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=318 (vizitat 10.04.2022).
26. Hrițcu C. Conceptul de infracțiune complexă în raport cu alte concepte asemănătoare. În: *Revista de Drept Penal*, 2013, nr. 3, p. 78-102.
27. Hrițcu C. Unitatea legală de infracțiune. Justificare teoretică și practică. În: *Revista „Pro Lege”*, 2015, nr. 3, p. 157-194.
28. Legea Republicii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr. 277 din 18.12.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 41-44.
29. Martin D., Copețchi S. Calificarea concursului de infracțiuni. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.1, p. 23-28.
30. Prisacari V. Reguli de încadrare a infracțiunii unice complexe. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2022, nr. 1 (60), p. 34-40.
31. Sentința Judecătorei Hâncești, sediul Central, din 3 iunie 2020. Dosarul nr. 1-296/19. https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d123e454-7f33-4824-a2ff-ec721689d6b7 (vizitat 10.04.2022).
32. Sentința Judecătorei Hâncești, sediul Central, din 26 martie 2021. Dosarul nr. 1-329/2020. https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5af893b0-9cb3-4aa1-a33c-5df91f64dfe6 (vizitat 10.04.2022).
33. Sima C. Pluralitatea de infracțiuni. În: *Revista „Pro Lege”*, 2015, nr.1, p. 11-28.
34. Tănase A. Latura subiectivă a infracțiunii de trafic de ființe umane (art.165 CP RM). În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr. 2, p. 10-22.
35. Бушков Д.В., Помозан С.В. Уголовно-правовая оценка совокупности преступлений в толкованиях Пленума Верховного Суда РФ. В: *Научный журнал КубГАУ*, 2014, №104(10), с. 1-9.
36. Краев Д.Ю. *Множественность преступлений*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2016. 120 с.
37. Ларина Л.Ю. К вопросу о понятии совокупности преступлений и ее видах. В: *Юридическая наука*, 2011, №1, с. 48-51.
38. Матлюбов Б.Б. *Совокупность преступлений: квалификация*. Ташкент, 2008. 72 с.
39. Наумов А.В. Совокупность в составных насильственных преступлениях: когда она есть и когда отсутствует. В: *Уголовное право*, 2014, № 5, с. 76-79.
40. Созанський Т.І. *Кваліфікація сукупності злочинів*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2009. 23 с.
41. Чикин Д.С. *Сложные единичные преступления: уголовно-правовая характеристика, проблемы квалификации и законодательного конструирования*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Краснодар, 2013. 32 с.

OMISIUNEA LEGISLATIVĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE PRACTICARE ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII FINANCIARE

Cristina CHIHAJ,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0003-2830-3014>

SUMAR

Calificarea faptei prejudiciabile potrivit art. 241¹ (practicarea ilegală a activității financiare) din Codul penal al Republicii Moldova reprezintă determinarea semnelor constitutive obiective și subiective ale componenței infracțiunii. Subiectul infracțiunii este actorul principal, fără de care nu există nici infracțiune și, prin urmare, nici răspundere penală.

Parlamentul a recunoscut în calitate de subiect al infracțiunii persoane fizice și persoane juridice. Totuși, persoana juridică răspunde doar în cazul infracțiunii pentru comiterea căreia este prevăzută sancțiune în partea specială din Codul penal. În cazul infracțiunii prevăzută la art. 241¹ din Codul penal, legislatorul nu i-a recunoscut persoanei juridice calitatea de subiect.

În acest articol este analizată posibilitatea comiterii infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare de către persoana juridică. De asemenea, autorul și-a propus să justifice necesitatea reglementării răspunderii penale a persoanelor juridice, alături de răspunderea penală a persoanelor fizice împuternicite cu funcții de conducere, potrivit art. 21 alin. (3) din Codul penal. În cazul infracțiunii cercetate, persoana juridică trebuie deferită justiției penale.

Cuvinte-cheie: subiect al răspunderii, persoana juridică, înregistrare, licență, autorizație.

Introducere

Ab initio, reținem că subiectul infracțiunii este persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de legea penală pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală [2, p. 176; 7, p. 207]. Altfel spus, subiectul infracțiunii reprezintă „protagonistul justiției penale” [6, p.22]. Așadar, subiectul infracțiunii constituie un element subiectiv obligatoriu al componenței fiecărei infracțiuni.

LEGISLATIVE OMISSION OF THE ILLEGAL PRACTICE OF FINANCIAL ACTIVITY AS AN OFFENCE

SUMMARY

The classification of a prejudicial act/harmful event pursuant to Article 241¹ (Unlawful practice of financial activity) of the Moldovan Criminal Code involves determining the offence objective and subjective constituents. The subject of the offence is the main player, without whom there can be neither crime nor criminal liability.

The Parliament has recognised natural and legal persons as subjects of offence. However, the legal person is held liable for the committed offence only when the Special Part of the Criminal Code comprises appropriate sanctions. In case of the offence covered by Article 241¹ of the Criminal Code, the Legislature has not recognised the legal person as a subject of crime.

This Article shall deal with the unlawful practice of financial activity and the possibility of its commission by a legal person. Likewise, the Article aims to justify the need to regulate the criminal liability of legal persons along with the criminal liability of natural persons holding management positions pursuant to Article 21 (3) of the Criminal Code. For the offence subject to research, the legal person shall be referred to criminal justice.

Key-words: *subject of the crime, legal person, financial activity, entrepreneurial activity, registration, licence, authorisation.*

Potrivit articolului 21 din Codul penal al Republicii Moldova, persoanele fizice și persoanele juridice pot fi trase la răspundere penală pentru comiterea infracțiunilor. Totuși, legislatorul a stabilit că persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal doar în cazul infracțiunilor pentru comiterea cărora este prevăzută sancțiune în partea specială din Codul penal (art. 21 alin. (4) din Codul penal).

În această lucrare vom analiza oportunitatea reglementării răspunderii penale a persoanelor juridice pentru practicarea ilegală a activității financiare (conform art. 241¹ din Codul penal).

Discuții și rezultate

În anul 2012, Parlamentul a reglementat răspunderea penală pentru practicarea activității financiare fără înregistrare și fără autorizare în modul prevăzut de legislație (art. 241¹ din Codul penal). Conform acestei norme, infracțiunea avea o construcție complexă indispensabilă, *in concreto* – acțiunea de practicare ilegală a activității financiare trebuie să fie însoțită în mod imperativ de inacțiunile privind neînregistrarea și neobținerea autorizației în modul stabilit de lege.

Parlamentul a prevăzut expres sancțiuni doar pentru persoana fizică (amendă în mărime de la 500 la 750 unități convenționale sau închisoare de până la trei ani). Așadar, legislatorul nu i-a recunoscut persoanei juridice calitatea de subiect.

Această opțiune a legislatorului a fost una temeinică, deoarece persoana juridică se consideră constituită în momentul înregistrării ei de către stat (art. 63 alin. (1) din Cod civil (ediția de până la 1 martie 2019)). Persoana juridică este subiectul de drept constituit în condițiile legii, având o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu și distinct, afectat realizării unui anumit scop conform cu legea, ordinea publică și bunele moravuri (art. 171 alin. (1) din Codul civil (ediția republicată)).

Acest fapt denotă cert că unei persoane juridice îi este recunoscută calitatea de subiect și dobândește capacitate juridică doar din momentul înregistrării de stat. Altfel spus, nefiind înregistrată, persoana juridică nu poate fi trasă la răspundere penală pentru practicarea ilegală a activității financiare.

Ulterior, lucrurile au luat o altă întorsătură. Așadar, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 225 din 15 decembrie 2017, prin care s-a modificat conținutul normativ al infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare. *In concreto*, art. 241¹ din Codul penal prevede răspundere penală pentru practicarea activității financiare fără înregistrare și/sau fără autorizare (licențiere) în modul prevăzut de legislație, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari.

Infracțiunea în discuție poate fi comisă în trei modalități cu caracter alternativ: a) practicarea activității financiare fără înregistrare, în modul prevăzut de lege; b) practicarea activității financiare fără autorizare (licență), în modul prevăzut de lege; c) practicarea activității financiare fără înregistrare și fără autorizare (licență), în modul prevăzut de lege.

Așadar, deși legislatorul a operat modificări cu privire la elementele obiective constitutive ale infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare, totuși, abordarea acestuia privind subiectul infracțiunii a rămas neschimbată (*in concreto*, doar persoana fizică poate fi subiect).

În continuare, vom analiza dacă, după modificările adoptate de legislator, persoanei juridice i se poate recunoaște calitate de subiect al infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare. În spe-

cial, ne vom referi la fiecare modalitate normativă reglementată de norma incriminătoare.

Sub acest aspect, observăm că prima modalitate de comitere a infracțiunii analizate – practicarea activității financiare fără înregistrare în modul prevăzut de lege – nu poate fi comisă de persoana juridică. În această ipoteză sunt aplicate aceleași raționamente, *mutatis mutandis*, ca și în cazul practicării activității financiare fără înregistrare și fără autorizare în modul prevăzut de legislație (variante inițială a infracțiunii cercetate).

Cu privire la cea de-a doua modalitate normativă, subliniem că, pentru a practica legal o activitate financiară, persoana juridică trebuie nu doar să fie înregistrată, dar să obțină licență sau autorizație pentru desfășurarea acestei activități în modul prevăzut de lege. Astfel, persoana juridică poate practica anumite tipuri de activități doar în baza unui permis special (licență). Dreptul persoanei juridice de a practica activitatea pentru care este necesară licență apare în momentul obținerii licenței sau în momentul indicat în ea (art. 176 alin. (5) din Codul civil). Licența reprezintă un act permisiv care investeste titularul cu drept de a desfășura un anumit gen de activitate, integral sau parțial, asupra căruia se răsfrâng criteriile de licențiere stabilite de prezenta lege. Autorizația este un act permisiv care se referă la acordarea anumitor drepturi de activitate și la atestarea întrunirii anumitor condiții de către agentul economic (art. 4¹ alin. (1) din Legea nr. 160 din 22 iulie 2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător).

Așadar, în cazul practicării activității financiare fără autorizare (licență), persoana nu execută obligația de a obține autorizație (licență) pentru activitatea pe care o desfășoară. Deși, persoana juridică trebuia să depune la autoritatea emitentă, personal sau prin intermediul unui reprezentant împuternicit conform legii, cererea pentru obținerea licenței/autorizației (art. 6 din Legea menționată *supra*).

În baza celor menționate *supra*, concluzionăm că practicarea activității financiare fără autorizare (licență), în modul prevăzut de lege, este unica modalitate faptică care poate fi comisă de persoană juridică doar în cazul în care o asemenea persoană a fost înregistrată în ordinea prevăzută de lege.

Sub acest aspect, observăm cu regret că o persoană juridică care practică activitate financiară fără obținerea licenței/autorizației va scăpa de răspundere penală potrivit art. 241¹ din Codul penal, din simplu considerent că legislatorul nu i-a recunoscut calitatea de subiect al acestei infracțiuni.

În asemenea condiții, ne putem imagina situația în care o persoană sau un grup de persoane, în mod intenționat, vor crea și vor înregistra o persoană juridică doar cu scopul de a practica o activitate financiară fără a obține licență/autorizație. Așadar, chiar dacă ar fi întrunite în acțiunile persoanei juridice elementele constitutive obiective ale infracțiunii prevăzută de art. 241¹ din Codul penal, totuși, per-

soana juridică ar scăpa de răspundere penală, potrivit acestei norme penale.

Dacă se va reproșa că, în acest caz, va fi atrasă la răspundere persoana sau grupul de persoane care au înființat persoana juridică, atunci revenim la principiul caracterului personal al răspunderii penale. Potrivit acestui principiu, persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru faptele prejudiciabile săvârșite cu vinovăție. Răspunderea penală a persoanei fizice pentru infracțiunea comisă nu exclude răspunderea persoanei juridice și *vis-a-vers* (a se vedea articolele 6 și 21 din Codul penal). Astfel, pentru comiterea uneia și aceleiași infracțiuni, la răspundere penală poate fi trasă atât persoana juridică, cât și persoana fizică care activează în cadrul persoanei juridice. În această ipoteză nu se încalcă principiul *ne bis in idem*, pentru că sunt trase la răspundere penală două persoane diferite: o persoană fizică și alta juridică [3].

Totuși, persoanele fizice împuternicite cu funcții de conducere, potrivit art. 21 alin (3) din Codul penal, vor răspunde nemijlocit pentru acțiunile și/sau inacțiunile lor ilicite potrivit art. 241¹ din Codul penal. Răspunderea penală a acestor persoane fizice trebuie disociată de răspunderea persoanei juridice. De altfel, subliniem că imposibilitatea antrenării răspunderii penale a persoanei juridice potrivit art. 241¹ din Codul penal nu implică, în mod automat, sancționarea persoanei fizice împuternicite cu funcții de conducere în sensul art. 21 alin. (3) din Codul penal. Altfel spus, nu poate fi echivalată vinovăția persoanei fizice cu funcții de conducere și vinovăția persoanei juridice, forma de vinovăție a fiecăruia decurge din acțiunea sau inacțiunea comisă [5, p. 71].

În aceste condiții, imposibilitatea atragerii la răspundere a persoanei juridice va determina un precedent periculos. Potrivit acestui precedent, organele de drept vor fi tentate să impună comiterea infracțiunii prevăzută de art. 241¹ din Codul penal persoanelor fizice cu funcții de conducere a persoanei juridice, indiferent de acțiunile/inacțiunile comise și de vinovăția acestora. Soluția dată încalcă flagrant principiul caracterului personal al răspunderii penale pentru fapta comisă.

De asemenea, admitem că, în același timp, o persoană fizică și o persoană juridică practică activitate financiară fără autorizare (licență), în modul prevăzut de lege. În aceste condiții, remarcăm o situație atipică, deoarece, pentru aceeași modalitate normativă prevăzută de art. 241¹ din Codul penal, persoana fizică va fi trasă la răspundere penală potrivit art. 241¹ din Codul penal, dar persoana juridică scapă de răspundere penală. Astfel, potențialii infractori-persoane fizice vor fi tentați să creeze legal o persoană juridică și să practice în numele persoanei juridice o activitate financiară fără obținerea licenței/autorizației pentru a evita tragerea la răspundere penală potrivit art. 241¹ din Codul penal.

În continuare, subliniem că art. 241¹ din Codul penal are normă contravențională complementară

în parte, *in concreto* – art. 263¹ din Codul contravențional [9]. Acest articol stabilește răspunderea contravențională pentru organizarea de structuri financiare, indiferent de denumirea lor, fără înregistrare și fără autorizare în modul prevăzut de legislație, prin care se propune unor persoane să depună ori să colecteze bani sau să se înscrie pe liste, făcându-le să spere câștiguri financiare rezultate din creșterea numărului de persoane recrutate sau înscrise, indiferent cum se realizează această colectare sau înscriere pe liste, în scopul de a obține pentru sine sau pentru un terț un folos material ilicit.

Sub acest aspect, observăm că latura obiectivă a contravenției menționate *supra* conține o condiție obligatorie – lipsa înregistrării și autorizației, care trebuie să fie întrunite în mod cumulativ. Așadar, reținem că persoana juridică nu este recunoscută ca subiect nici în cazul contravenției prevăzută de art. 263¹ din Codul contravențional. În aceste condiții, admitem situația în care o persoană juridică practică o activitate financiară fără a obține licență sau autorizație, totodată fiind și organizator al unei structuri financiare. Aceasta persoană juridică nu va putea fi atrasă nici la răspundere penală potrivit art. 241¹ din Codul penal și nici la răspundere contravențională conform art. 263¹ din Codul contravențional. Este o situație incompatibilă cu scopul legii penale și contravenționale – apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, precum asigurarea ordinii de drept.

Cu privire la necesitatea reglementării răspunderii penale a persoanei juridice, mai subliniem că și organizațiile criminale sunt tentate să creeze persoane juridice pentru a desfășura la o scară largă activități ilicite. Deși forma persoanei juridice alese ca paravan și ponderea activității ilegale diferă în funcție de obiectul de activitate al organizației criminale, totuși, desfășurarea activității prin folosirea unor persoane juridice este o constantă [10, p. 67]. Organizațiile comerciale comit infracțiuni și în domeniul financiar, drept probă fiind multiple piramide financiare.

De altfel, pentru a reține dacă persoana juridică are calitate de subiect în cazul altor infracțiuni, vom compara infracțiunile de practicare ilegală a activității financiare și de practicare ilegală a activității de întreprinzător (art. 241 din Codul penal). Am ales această comparație deoarece activitatea de întreprinzător înglobează fabricarea produselor, executarea lucrărilor și prestarea serviciilor. Altfel spus, activitatea financiară reprezintă un gen al activității de întreprinzător [8]. Mai mult, o modalitate alternativă de comitere a infracțiunii prevăzută de art. 241 din Codul penal este desfășurarea activității fără înregistrare (reînregistrare), licență și/sau fără autorizare obligatorii, conform legii, pentru desfășurarea activității în cauză, soldată cu obținerea unui profit în proporții mari. Această modalitate este similară celor reglementate la art. 241¹ din Codul penal.

Persoana juridică apare ca subiect în ipoteza practicării ilegale a activității de întreprinzător fără înre-

gistrare (reînregistrare) la organele autorizate sau în ipoteza desfășurării unor genuri de activități interzise de lege [1, p. 141]. Totuși, în acest caz legislatorul i-a recunoscut persoanei juridice calitatea de subiect.

Din contra, în cazul infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare, legislatorul nu a reglementat răspunderea persoanei juridice. Stabilirea răspunderii penale a persoanei juridice în cazul infracțiunii prevăzută la art. 241 din Codul penal și nestabilirea pentru comiterea unor modalități infracționale reglementate la art. 241¹ din Codul penal poate fi privită drept diferență nejustificabilă. Prin urmare, considerăm că legislatorul nu a respectat principiul coerenței legislative.

De asemenea, pentru a demonstra necesitatea reglementării răspunderii persoanei juridice pentru practicarea ilegală a activității financiare, vom relata despre o piramidă financiară care s-a desfășurat în statul nostru. Așadar, în anul 2017, a fost creată renumita piramidă OneCoin, activitatea căreia se baza pe vânzarea criptomonedelor. Această piramidă funcționa după principiul clasic: atragerea de către membrii schemei a persoanelor care să cumpere pachete de criptomonede, primii beneficiind de un comision. Piramida vindea așa-numite „pachete educaționale” (prezentări și cursuri on-line) la preț de la 110 și până la 55.555 de euro, iar pe unele platforme afiliate companiei „pachetele” s-au vândut cu peste 100.000 de euro.

În statul nostru, piramida respectivă a fost promovată de Andrian Arseni, iar de Lilia Scutaru - înregistrată. Mai mult, în aprilie 2017, piramida a fost înregistrată sub paravanul unei asociații obștești denumită „Centrul pentru Dezvoltarea Tehnologiei Blockchain și a Criptomonedei”, fiind administrată de Lilia Scutaru, membră fondatoare. În acest caz, Procuratura a intentat un dosar penal în privința lui Andrian Arseni și Lilies Scutaru pentru comiterea infracțiunii de escrocherie. Potrivit rechizitorului, Lilia Scutaru și Andrian Arseni sunt învinuiți că „...în urma acțiunilor care au diminuat prudența Ludmilei V., exercitând influență psihică asupra conștiinței și voinței victimei, prin prezentarea vădită falsă a realității, dezinformarea ei pe fondul unei prietenii artificiale create și menținute de făptuitor, au dobândit de la Ludmila V. mijloace bănești în sumă de 3.500 euro și 50.000 de dolari, sub pretextul investiției în programul OneCoin și au deposedat-o de imobilul: casa de locuit din mun. Chișinău, care a fost achitată de cumpărător cu mijloace virtuale OneCoin” [4].

În speță, Asociația obștească și fondatorii acesteia puneau în circulație criptomonede și determinau persoanele ca să investească bani/bunuri pentru a cumpăra aceste criptomonede. Deși era înregistrată, asociația obștească în discuție nu deținea licență pentru a practica o asemenea activitate financiară. Remarcăm că fapta comisă de fondatorii asociației trebuie calificată potrivit articolelor 190 alin. (4), 241¹ alin. (1) CP RM. Totuși, considerăm că nu doar fondatorii asociației trebuie definiți justiției, dar și

asociația, care, fiind înregistrată, crea impresia unei legalități a activității practice și determina ca alți membri să investească mijloace financiare. Investiția în programul OneCoin a fost admisă și aprobată de persoane împuternicite cu funcții de conducere (fondatorii Lilia Scutaru și Andrian Arseni).

Cu privire la cea de-a treia modalitate normativă de comitere a infracțiunii, observăm că acțiunea de practicare trebuie urmată de ambele inacțiuni. Altfel spus, potențialul făptuitor nu s-a înregistrat la autoritatea competentă și nici nu a obținut autorizație/licență. Având în vedere că ambele inacțiuni trebuie să fie întrunite în mod cumulativ, reținem că a treia modalitate faptică nu poate fi comisă de persoana juridică, fiind aplicate aceleași raționamente ca și în ipoteza practicării activității financiare fără înregistrare în modul prevăzut de lege.

Concluzii

În baza celor menționate *supra*, reținem că necunoașterea calității de subiect al infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare fără obținerea autorizației (licenței) reprezintă o omisiune sau o eroare comisă de către legislatorul autohton. Prin urmare, recomandăm legislatorului stabilirea pedepsei penale pentru persoana juridică antrenată în comiterea infracțiunii de practicare ilegală a activității financiare.

Referințe bibliografice:

1. Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2017. 189 p.
2. Botnaru S. ș.a. *Drept penal. Partea generală*. Vol. I. Ediția a-II-a. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
3. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 68 din 14 mai 2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 87g/2019 privind excepția de neconstituționalitatea a articolului 3621 din Codul penal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 230-237.
4. Decriptarea operațiunii OneCoin. <https://www.rise.md/articol/decriptarea-operatiunii-onecoin/?lang=ru> (vizitat 12.02.2022).
5. Dogaru M. *Răspunderea penală a persoanelor juridice*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019. 213 p.
6. Ferri E. *Principii de drept criminal*. Vol. I. București: Atelierele Socec, 1929. 184 p.
7. Grama M. ș.a. *Drept penal: Partea generală*. Vol. I. Chișinău: F. E.-P. Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
8. Stati V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Ediția a III-a, revizuită și actualizată până la data de 1 mai 2019. Chișinău: IS „Tipografia Centrală”, 2019. 600 p.
9. Stati V ș.a. *Reflecții asupra unui proiect de amendare a art. 126 și 190 din Codul penal al Republicii Moldova*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4018262&fbclid=IwAR2GlwkJKBx2B5ogLp0DnXQCh8-cuTkgGwW_mWpel4TWhSpersqmTvmexXuo (vizitat 12.02.2022).
10. Streteanu F., Chiriță R. *Răspunderea penală a persoanei juridice*. București: Rosetti, 2002. 224 p.

PROBLEMA ADMINISTRĂRII DATELOR INFORMATICE ÎN PROCESUL PENAL ÎN CONTEXTUL NOILOR ABORDĂRI LEGISLATIVE

Ion COVALCIUC,
procuror-șef al Procuraturii mun.
Bălți, doctor în drept
<https://orcid.org/0000-0003-0692-8988>

SUMAR

Deși importanța probelor în investigarea infracțiunilor este un fapt unanim recunoscut, felul în care acestea ajung să producă efecte în procesul penal diferă nu doar de la o perioadă istorică la alta, de la un sistem de drept la altul, ci și în cadrul aceluiași stat, iar uneori și în cadrul aceleiași perioade de timp. Pe lângă elementele informative pe baza cărora autoritățile statului înțeleg să soluționeze conflictele de drept penal, nu mai puțin important este felul în care acestea ajung să influențeze deciziile organelor judiciare, să fie administrate în procesul penal. Felul în care legiuitorul înțelege să reglementeze procedura de administrare a probelor este fundamental nu doar pentru soluționarea procesului penal, dar și, nu în ultimul rând, pentru echitatea acestuia. Problema devine mai sensibilă atunci când progresul tehnico-științific solicită noi abordări nu doar la nivel de aplicare a legii, ci și la nivel de reglementare.

Cuvinte-cheie: probă, mijloc de probă, procedeu probator, proces penal, trăsături, date informatice, garanții procesuale.

Deși ceva timp în urmă părea un paradox, acum interdependența dintre realitatea virtuală [4] și lumea înconjurătoare nu mai este contestată, practic, de nimeni. În ultima perioadă, de relația respectivă nu se mai poate face abstracție, iar interdependența acestor realități a pătruns în toate aspectele vieții sociale.

În altă ordine de idei, fiind un fenomen social, infracționalitatea este, în mod natural, dependentă de nivelul de dezvoltare și modul de organizare a societății, fiind elementul parazit care manifestă performanțe deosebite de adaptare la schimbările sociale și, nu în ultimul rând, de uti-

COMPUTER DATA ADMINISTRATION IN THE CRIMINAL PROCESS

SUMMARY

Although the importance of evidence in the investigation of crimes is a fact unanimously recognized, the way in which they come to produce effects in the criminal process differs not only from one historical period to another, from one system of law to another, but also within the same state, and sometimes also within the same period of time. Besides the informative elements on the basis of which the state authorities understand how to settle criminal law conflicts, no less important is the way in which they come to influence the decisions of the judicial bodies, to be administered in the criminal process. The way in which the legislator understands to regulate the procedure for the administration of evidence is fundamental not only for the resolution of the criminal process, but also last but not least for its fairness. The problem becomes more sensitive when scientific and technical progress calls for new approaches not only at the law enforcement level but also at the regulatory level.

Key-words: evidence, means of evidence, evidentiary process, criminal process, features, computer data, procedural guarantees.

lizare a acestora în folosul său. Or, încercarea de a aborda infracțiunea ca fenomen social, izolat de contextul în care aceasta apare și se dezvoltă, ar fi din start un exercițiu sortit eșecului. Pe cale de consecință, pe de o parte – pentru combaterea fenomenului infracțional, este vital nu doar ca organele judiciare să dispună de tot arsenalul investigativ și informativ necesar, dar și nu în ultimul rând – ca cadrul normativ să fie unul propice desfășurării acestor activități. Datele informatice [6, p. 426], ca formă de manifestare a lumii virtuale, nu au putut și, cu siguranță, nici nu vor putea rămâne neobservate în procesul de investigare a fenomenului infracțional.

Elementul de noutate al datelor informatice este, credem noi, nu doar o posibilitate de analiză a modului în care acesta a fost abordat de către

legiutor, dar, în mod special, o posibilitate de a realiza această analiză din perspectiva politicii procesual-penale, ca componentă a politicii penale a statului. Segmentul propus spre analiză ține de administrarea datelor informatice în procesul penal, ca activitate ce presupune aflarea adevărului, prin deducerea în fața organului judiciar a faptelor și împrejurărilor faptice care configurează orice probă, în așa fel încât să se formeze o prezentare exactă a celor petrecute [7, p. 356].

Oscilațiile pe care au pendulat autoritățile în implementarea politicii penale au fost, consideră unii autori, în favoarea unuia sau altuia dintre cele două modele procesual-penale. În acest sens, autorul Packer H.L. a evidențiat:

- a) modelul procesului adecvat (Due Process Model), când prioritatea de bază rezidă în protecția adecvată a drepturilor și libertăților persoanei, protecție care se asigură prin acordarea unui număr maxim de garanții procesual-penale persoanei care se apără în procesul penal;
- b) modelul controlului criminalității (Crime Control Model), când în centrul atenției este pusă protecția societății și membrilor acesteia (victime reale ori potențiale) de infracțiuni, și care permite, în scopul atingerii unei eficacități maxime în combaterea infracționalității, restrângerea substanțială a drepturilor și libertăților persoanei.

În baza acestei concepții, recunoscută astăzi conceptuală, se poate afirma că elementele de bază care se află într-o continuă concurență ale politicii procesual-penale sunt, pe de o parte, protecția pleneră a drepturilor omului, iar pe de altă parte – lupta cu infracționalitatea.

Meritul autorului Packer H.L. este recunoscut în faptul că el a demonstrat imposibilitatea instituirii monopolului în această luptă. Elementele respective, deși se află într-o concurență naturală, interacționează concomitent în permanență, determinând fiecare sistem procesual-penal să se afle într-o eternă căutare a balansului necesar societății [10, p. 57].

Pentru început, odată ce datele informatice deja se regăsesc în sfera reglementărilor procesual-penale, fără a defini și noțiunea, am considerat utilă preluarea din alte acte normative inclusiv abordările similare ale legiutorului român. Astfel, conform prevederilor art. 2 din Legea nr. 20 din 03.02.2009, *datele informatice* constituie orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, inclusiv un program capabil să determine exe-

cutarea unei funcții de către un sistem informatic. O abordare, practic, analogică rezultă și din prevederile art. 138 alin. (5) CPP al României, în conformitate cu care, prin *date informatice* se înțelege orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, inclusiv un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic [3].

În altă ordine de idei, legislația procesual-penală operează de mai multe ori cu noțiunea de date informatice, cum ar fi, spre exemplu, art. 118 alin. (1) CPP RM, în conformitate cu care, în scopul descoperirii și ridicării urmelor infracțiunii, a mijloacelor materiale de probă, pentru a stabili circumstanțele infracțiunii ori alte circumstanțe care au importanță pentru cauză, organul de urmărire penală efectuează cercetarea la fața locului a terenurilor, încăperilor, obiectelor, documentelor, sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a **datelor informatice**. La fel, legiutorul operează cu această noțiune de fiecare dată atunci când cercetarea la fața locului vizează datele informatice.

Definițiile enunțate, dar și modul în care legiutorul utilizează noțiunea în legislația procesual-penală denotă că sub forma unor date informatice pot fi redată varii fapte, informații etc., or, altfel spus, este greu de închipuit care fapte sau informații nu pot fi redată sub forma unor date informatice, ceea ce, considerăm noi, reprezintă un argument în plus în favoarea afirmației că datele respective pot avea și implicații în procesul penal.

În baza celor menționate, dar și având ca element de bază problema probelor [9, p. 421], ca componentă a activității gnoseologice procesual-penale, este evident că o asemenea formă de informații, pur și simplu, nu poate fi neglijată în activitatea de cercetare a infracțiunilor. Ceea ce, însă, ne propunem să analizăm ține de felul în care în normele procesual-penale referitoare la datele informatice s-a manifestat politica statului în domeniu, luând în considerație modelele de politică procesual-penală enunțate de către profesorul H. Packer, menționate *supra*, în special – în activitatea de administrare a probelor.

Conform prevederilor art. 100 CPP RM, administrarea probelor constă în folosirea mijloacelor de probă în procesul penal, care presupune strângerea și verificarea probelor, în favoarea și în defavoarea învinuitului, inculpatului, de către organul de urmărire penală, din oficiu sau la cererea altor participanți la proces, precum și de către instanță, la cererea părților, prin procedeele probatorii prevăzute de legislația procesual-penală. Rezumând,

putem constata că administrarea probelor este posibilă prin folosirea mijloacelor de probă de către organele judiciare, din oficiu sau la cerere, prin procedeele probatorii corespunzătoare.

Natura procesual-penală a datelor informatice poate fi dedusă din prevederile art. 93 alin. (1) CPP RM, în conformitate cu care: *probele în procesul penal sunt elemente de fapt dobândite în modul stabilit de prezentul cod, care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei.* Astfel, rezultă că elementele de fapt îmbracă diferite forme prin intermediul cărora pot ajunge la cunoștința organului judiciar, inclusiv forma unor *date informatice*, ceea ce ne permite să afirmăm că acestea reprezintă un mijloc prin intermediul cărora *elementele de fapt* devin cunoscute în procesul penal. Concluzia este susținută și de art. 157 alin. (1) CPP RM, în conformitate cu care: *mijloc material de probă sunt documentele în orice formă (scrisă, audio, video, electronică etc.) care provin de la persoane oficiale fizice sau juridice, dacă în ele sunt expuse ori adevărate circumstanțe care au importanță pentru cauză, or, credem că forma electronica a documentului, în sensul larg al noțiunii, reprezintă nimic altceva decât sinonimul datelor informatice.*

Din cele menționate, datele informatice reprezintă mijloace materiale de probă, după caz, îmbrăcând fie forma unor *documente*, fie a unor *corpuri delictive* – mijloace prin intermediul cărora, conform prevederilor art. 93 alin. (2) pct. (3) și (5) CPP RM, sunt administrate probele în procesul penal. Întrebarea la care urmează să identificăm răspuns ține de modul în care probele respective pot fi administrate. În special, interesează aspectul legat de folosirea a *mijloacelor de probă*, or, altfel spus, modalitatea legală prin care mijloacele enunțate de probă sunt obținute, adică procedeele probatorii [5, p. 449].

Conform prevederilor art. 95 CPP RM, de modul în care au fost administrate probele depinde posibilitatea de utilizare a lor în procesul penal, or, așa după cum rezultă din norma citată, sunt admisibile probele pertinente, concludente și utile administrate în conformitate cu prevederile legislației procesual-penale. Atât relevanța cât și concludența privesc aspectele de fond ale probei. În lipsa acestor trăsături, nu poate fi vorba de probă, ci, în mod evident, administrarea ține de activitatea organelor judiciare și, respectiv, este importantă nu doar corespunderea activității organelor judiciare cadrului normativ relevant, dar și felul în

care legea tratează acest subiect, în speță – datele informatice. Utilitatea ține de aprecierea organului judiciar a necesității probelor concludente pentru soluționarea cauzei.

După cum am menționat, în sensul în care ne interesează, probele reprezintă elementele de fapt ce rezultă și din datele informatice, date care, la rândul lor, constituie mijloace de probă în formele enunțate. Conform actualului cadru legal, datele informatice pot fi obținute prin mai multe procedee probatorii, atât clasice cât și pro-active. Luând, însă, în calcul actualul cadru procesual-penal, considerăm a fi mai relevante pentru identificarea modalităților legislative de abordare a datelor informatice în procesul penal următoarele procedee: cercetarea la fața locului, percheziția și ridicarea, pentru fiecare existând prevederi legislative separate ce privesc datele informatice și care se depărtează de la cadrul procesual-penal general în materie. Felul în care legiuitorul a reglementat administrarea datelor informatice prin intermediul procedeele probatorii enunțate îl considerăm suficient pentru identificarea politicii aplicate pe acest segment.

Conform prevederilor art. 118 CPP RM, în scopul descoperirii și ridicării urmelor infracțiunii, a mijloacelor materiale de probă pentru a stabili circumstanțele infracțiunii ori alte circumstanțe care au importanță pentru cauză, organul de urmărire penală efectuează cercetarea la fața locului a terenurilor, încăperilor, obiectelor, documentelor, *sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a datelor informatice*, animalelor, cadavrelor umane sau de animale. Același text legislativ susține că organul de urmărire penală poate efectua examinarea *sistemelor informatice sau a suporturilor de stocare a datelor informatice*, în caz de necesitate, cu ajutorul specialistului în domeniul respectiv. Totodată, legea prevede că, la cererea persoanei care deține sau are sub control obiectele ce conțin *date informatice*, organul de urmărire penală dispune, prin ordonanță motivată, efectuarea de copii care servesc ca mijloc de probă. Copiile se realizează prin utilizarea metodelor și mijloacelor tehnice care asigură integritatea și autenticitatea datelor informatice – prevedere care urmărește ca scop obținerea de către organul de urmărire penală a mijlocului de probă, fără a periclita sau, mai cu siguranță, fără o restrângere de lungă durată drepturile persoanelor care pot fi afectate prin acțiunile respective.

Concomitent, conform prevederilor art. 118 alin. (7) CPP RM, în cazul când, pentru examinarea obiectelor care conțin *date informatice*, se cere un timp mai îndelungat sau este necesară efectuarea

expertizei judiciare ori a constatării tehnico-științifice a *sistemelor informatice sau a suporturilor de stocare a datelor informatice*, persoana care efectuează urmărirea penală trebuie să ridice obiectele respective pentru a le examina la sediul organului de urmărire penală sau pentru a dispune efectuarea expertizei judiciare ori a constatării tehnico-științifice. Pentru aceasta, obiectele care conțin *datele informatice* se împachetează și se sigilează, iar pachetul va fi semnat, făcând-se mențiunea respectivă în procesul-verbal.

Din procedeul probatoriu menționat rezultă gradul de protecție mai scăzut oferit de legiuitor în situația în care este vorba de date informatice, comparativ cu mijloacele de probă cu conținut analogic care au îmbrăcat o altă formă, cum ar fi: documentul pe suport de hârtie, fotografiile, înregistrările video pe peliculă... La fel, este ușor de observat că pragul mai scăzut de protecție a drepturilor se manifestă și în chestiuni legate de procedură. Or, din cele menționate, rezultă că legiuitorul nu face diferența între garanțiile oferite persoanei care deține informația, în dependență de conținutul acesteia: secret comercial, secret de stat, informație despre viața intimă a persoanei (în situația în care este vorba de date informatice), operând cu noțiunea de domiciliu sau încăpere menționată la art. 118 alin. (2) CPP RM. Deci, putem deduce că, în situația în care mijlocul material de probă se află în unul din locurile ce cad sub noțiunea de domiciliu, obținerea lui, prin cercetarea la fața locului, poate avea loc doar cu acordul proprietarului (deși practica recentă a CtEDO în domeniu ne sugerează contrariul), fie în lipsa autorizării judecătorului de instrucție. Garanția dată poate fi evitată în cazul datelor informatice, mai ales luând în considerație faptul că examinarea acestora poate avea loc fără prezența fizică a organului de urmărire penală în spațiul unde se află sistemul informatic sau suportul de stocare a datelor, adică de la distanță.

Cele enunțate ne permit să formulăm concluzia că, în speță, legiuitorul a aplicat modelul politicii procesual-penale – axată în mod prioritar pe contracararea (combaterea) criminalității și mai puțin pe protecția drepturilor omului. Nivelul de protecție a drepturilor persoanelor (care dețin sau sunt vizate de datele informatice) este mult mai scăzut în procesul de obținere a datelor informatice prin cercetarea la fața locului, comparativ cu reglementările anterioare modificărilor introduse prin Legea nr. 294 din data de 22.12.2016, pentru completarea articolului 118 CPP RM. Or, anterior introducerii în legislația procesual-penală a prevederilor enunțate, nu putea avea loc,

spre exemplu, obținerea informației din telefonul mobil al persoanei decât în prezența autorizației judecătorului de instrucție. Asemenea incidente sunt contracarare de art. 14 CPP RM, care prevede că limitarea dreptului la secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare se admite numai în baza unui mandat judiciar emis în condițiile Codului de procedură penală. Totodată, după adoptarea modificărilor în cauză, în măsura în care datele deținute în telefonul mobil reprezintă date informatice, acestea, după cum rezultă din prevederile art. 118 CPP RM, ar putea fi examinate în lipsa acordului proprietarului și fără autorizarea judecătorului de instrucție, dacă realizarea procedurii probatoriu nu implică pătrunderea organului judiciar în spațiile pentru care, conform legii, este necesar acordul persoanei sau autorizarea judecătorului de instrucție. Situația de fapt este aplicabilă oricărui sistem informatic, în măsura în care acesta este utilizat în calitate de mijloc de comunicare. În același timp, nu putem trece cu vederea faptul că, în condițiile progresului tehnico-științific, însăși noțiunea de comunicare a căpătat cu totul alte dimensiuni, iar aparatul de telefon, practic, devine sinonimul sistemului informatic.

Această afirmație este confirmată inclusiv de noțiunile cu care operează legiuitorul, cum ar fi, spre exemplu, prevederile art. 2 din Legea nr. 20 din 03.02.2009, în conformitate cu care *sistem informatic* reprezintă orice dispozitiv izolat sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în legătură care asigură..., prin executarea unui program, prelucrarea automată a datelor. La fel și art. 138 alin. (4) CPP al României prevede că prin sistem informatic se înțelege orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate ori aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor cu ajutorul unui program informatic [3].

În același timp, nu putem să nu observăm că datele informatice au constituit obiectul unor reglementări mai recente în cadrul cărora poziția legiuitorului a fost una diametral opusă. Este vorba de Legea nr. 179 din 26.07.2018, prin care au fost modificate mai multe acte normative, inclusiv legea procesual-penală. Astfel, conform modificărilor operate prin legea menționată, în art. 128 CPP RM au fost introduse alin. 5/1-5/4, care conțin mai multe prevederi ce se referă la datele informatice, cum ar fi prevederea referitoare la posibilitatea ridicării obiectelor, documentelor, dispozitivelor de stocare a *datelor sau a sistemelor de informații* în original, doar dacă, după examinarea la fața locului, în prealabil, se constată

că acestea ar putea avea importantă expresă și indispensabilă pentru cauza penală, iar ridicarea lor nu stopează în mod inevitabil activitatea economică a persoanei.

Conform aceluiași modificări, în cazul în care ridicarea obiectelor, documentelor, dispozitivelor de stocare a *datelor sau a sistemelor de informații* în original nu este posibilă fără stoparea inevitabilă a activității economice a persoanei, organul de urmărire penală dispune, prin ordonanță motivată, efectuarea de copii și înregistrări foto sau video, stocarea datelor, inspectarea, măsurarea sau prelevarea de mostre care servesc drept mijloc de probă.

În același timp, legiuitorul a stabilit și anumite termene în care organul de urmărire penală poate deține mijloacele respective de probă, atunci când copierea lor nu este posibilă, stipulând că în asemenea cazuri organul de urmărire penală le ridică în scopul efectuării copiilor și, în toate cazurile, cu excepția dispunerii constatării tehnico-științifice sau expertizei judiciare asupra obiectelor, documentelor, dispozitivelor de stocare a *datelor sau a sistemelor de informații*, acestea se restituie persoanei de la care au fost ridicate în termen de 3 zile de la ridicare, termen care, în anumite cazuri, poate fi prelungit prin ordonanța motivată a procurorului, dar nu mai mult decât pentru un termen total de până la 20 de zile de la data ridicării.

Din prevederile legale enunțate se evidențiază obligația impusă organelor judiciare de a acționa de o asemenea manieră încât obținerea mijloacelor respective de probă să aibă loc cu minime ingerințe în activitatea subiecților vizați și, de regulă, cu ridicarea în copii a mijloacelor materiale de probă. În original – doar dacă, pe lângă condițiile menționate, acestea prezintă importanță expresă și indispensabilă pentru cauza penală.

Potrivit prevederilor art. 126 alin. (2) și 14 CPP RM, ridicarea de documente ce conțin informații care constituie secret de stat, comercial, bancar, precum și ridicarea informației privind convorbirile telefonice se face numai cu autorizația judecătorului de instrucție. Or, din cele enunțate, rezultă că modificările legislative în cauză au avut ca scop oferirea unor garanții procesuale mai mari subiecților vizați în cadrul obținerii mijloacelor de probă, cu minime ingerințe în drepturi, adică este vorba de aplicarea modelului procesului corect.

În concluzie, apreciem că opțiunea legiuitorului pentru unul sau altul dintre modelele de politică procesual-penală enunțate, nu reprezintă, în principiu, o problemă, în măsura în care ține de autoritățile statului să penduleze între cele două extreme, monopolul unuia dintre sisteme fiind imposibil [10, p. 58]. Dacă raportăm abordările legiuitorului autohton prin prisma procedurilor probatorii analizate, putem observa nu doar un anumit dinamism în intervențiile legii procesual-penale, ci și aplicarea, practic, concomitentă a ambelor modele, abordare care poate provoca pierderea echilibrului necesar în procesul penal [8, p. 58]. În altă ordine de idei, fără a diminua importanța înzestrării organelor judiciare cu un arsenal corespunzător provocărilor ce le stau în față, atunci când aceleași probe pot fi obținute prin procedee probatorii ce asigură un grad diferit de garanții procesuale, riscul ingerinței abuzive în sfera drepturilor omului va persista. Din aceste considerente, apreciem că intervenția legiuitorului în vederea remedierii acestor inadvertențe este una necesară.

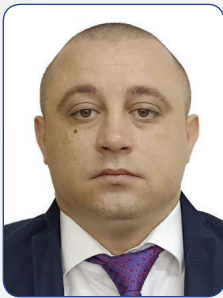
Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74. În vigoare din 13.09.2002.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
3. Codul de procedură penală al României: Legea nr. 135/2010. <https://legeaz.net/noul-cod-procedura-penala-ncpp/art-138> (vizitat 15.04.2022).
4. Dicționar explicativ al limbii române. <http://m.dex.ro/?world> (vizitat 16.04.2022).
5. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea generală. Ediția a II-a*. București: Universul Juridic, 2015. 757 p.
6. Udriou M. ș.a. *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Vol. I*. București: C.H. Beck, 2015. 828 p.
7. Volonciu N. *Tratat de procedură penală. Parte generală. Volumul I*. București: Paideia, 1993. 521 p.
8. Головки Л. и др. *Курс Уголовного процесса*. Москва: Статут, 2017. 1280 с.
9. Levasseur G., Chavanne A. *Droit penal et procedure penale*. Paris: Sirey, 1972, p. 98. În: Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală*. București: Universul Juridic, 2015. 676 p.
10. Packer H.L. Two Models of the Criminal Process. In: *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 113. November 1964. No 1. p. 1, В: Головки Л. и др. *Курс Уголовного процесса*. Москва: Статут, 2017. 1280 с.

CZU: 343.132

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61).05)

ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI – CONDIȚIE A ADMISIBILITĂȚII REZULTATELOR ACTIVITĂȚII SPECIALE DE INVESTIGAȚII ÎN CADRUL PROBATORIULUI

Vitalie JITARIUC,
doctor în drept,
comisar principal la Inspectoratul
Național de Investigații
<https://orcid.org/0000-0002-9361-4460>

SUMAR

Activitatea specială de investigații este specifică și diversificată, din care considerente și aspectele juridice ale acestei activități sunt multiple, deosebite și destul de variate. Diverse probleme, aprecieri și opinii în privința acestei activități presupun soluționarea unui spectru larg de chestiuni legate de diferite ramuri de drept, ceea ce determină necesitatea unei cercetări complexe a unui spectru larg de probleme determinate de activitatea specială de investigații. De asemenea, la momentul de față a devenit actuală necesitatea perceperii și interpretării științifice a prevederilor legislației privind activitatea specială de investigații, a sensului ei în raport cu practica judiciară în vederea soluționării unor sarcini concrete, stabilite prin lege. Subiectul activității speciale de investigații și al admisibilității și folosirii rezultatelor ei în cadrul probatoriului au reprezentat întotdeauna obiectul unei atenții sporite din partea specialiștilor din domeniu. Or, la momentul de față această activitate este înfăptuită nu în vederea satisfacerii curiozității organelor de stat și a colaboratorilor acestora, ci pentru soluționarea sarcinilor legate de lupta cu infracționalitatea.

Cuvinte-cheie: *proces penal, ofițer de investigații, drepturi, libertăți, garanții procesual-penale, restrângere, proporționalitate, admisibilitate, respectare, asigurare.*

Introducere

Întrebarea referitoare la folosirea informațiilor obținute în rezultatul activității speciale de investigații în procesul penal este discutată de mult timp și, în măsura acumulării experienței în acest domeniu, vectorul cercetărilor științifice s-a re-deplasat de la negarea categorică a unei asemenea posibilități spre identificarea condițiilor în care informațiile activității operativ-investigative pot fi aplicate în cadrul probatoriului. Actualmente, o asemenea

ENSURING COMPLIANCE WITH HUMAN RIGHTS – A CONDITION OF ADMISSIBILITY OF THE RESULTS OF THE SPECIAL INVESTIGATIVE ACTIVITY IN EVIDENCE GATHERING

SUMMARY

The special investigative activity is specific and diversified, of which consideration the legal aspects of this activity are multiple, special and quite varied. Various issues, assessments and opinions regarding this activity involve the resolution of a wide range of issues related to different branches of law, which determines the need for a complex investigation of a wide range of issues shaped by the special investigative activity. Also, at present, the need to scientifically perceive and interpret the provisions of the legislation on special investigative activity, its meaning in relation to judicial practice in order to solve specific tasks, established by law, has become topical. The subject of the special investigative activity and the admissibility and use of its results in evidence gathering have always been the subject of increased attention from specialists in the field. However, at the moment, this activity is carried out not in order to satisfy the curiosity of the state bodies and their collaborators, but in order to solve the tasks related to the fight against crime.

Key-words: *criminal trial, investigating officer, rights, freedoms, criminal procedure guarantees, restriction, proportionality, admissibility, compliance, ensuring.*

posibilitate este prevăzută prin norme de drept care reglementează activitatea procesual-penală și operativ-investigativă. Or, conform prevederilor art. 93 alin. (4) din Codul de procedură penală [2] al Republicii Moldova, „datele de fapt obținute prin activitatea specială de investigații pot fi admise ca probe numai în cazurile în care ele au fost administrate și verificate prin intermediul mijloacelor prevăzute la alin. (2) al acestui articol, în conformitate cu prevederile legii procesual-penale, cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau cu restricția unor drepturi și libertăți autorizată de

către instanța de judecată”. De asemenea, în conformitate cu art. 24 alin. (1) din Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații [8], „rezultatele măsurilor speciale de investigații pot servi drept temei pentru efectuarea altor măsuri speciale de investigații în scopul prevenirii criminalității și asigurării securității statului, ordinii publice, precum și în calitate de probe dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale”. Este în acord cu aceste norme și art. 94 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, care fixează datele neadmise ca probe în procesul penal. Toate aceste formulări, deși determină anumite dubii și interpretări, sunt, de facto, foarte clare și simple: informațiile obținute în procesul activității speciale de investigații, prezentate organului de urmărire penală sau instanței, pot fi folosite în calitate de probe, dacă respectă cerința admisibilității.

Metodologie

Baza metodologică a cercetării cuprinde metoda dialectică de percepere a realității obiectiv-subiective și, respectiv, procedeele structural-funcționale și sistematice de analiză. La elaborarea studiului au mai fost aplicate metode logice – juridice și comparative.

Baza teoretică a cercetării include prevederi ale logicii, lucrări fundamentale din domeniul procesului penal, dreptului constituțional, din criminalistică și activitatea specială de investigații. Baza normativă a cercetării este constituită din prevederile Codului de procedură penală al Republicii Moldova, ale Legii Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații din 29.03.2012, regăsindu-se, în același timp, și în normele de drept constituțional [1] și internațional [3; 4; 10].

Pertinența și admisibilitatea informațiilor operative-investigative

Întrebări referitoare la relevanța informațiilor operative-investigative, de obicei, nu apar. Activitatea operative-investigativă este axată, din start, pe descoperirea infracțiunilor, adică pe obținerea informațiilor care confirmă faptul comiterii infracțiunii și indică la făptuitor. Din acest considerent, „rezultatele ei posedă, cu bună-știință, una din calitățile probelor procesual-penale – relevanța, deoarece indică la faptele care constituie obiectul probatoriului în cauzele penale” [25, p. 106]. În literatura de specialitate este întâlnită și următoarea opinie: „Actualmente, caracteristica juridică a rezultatelor activității speciale de investigații se află într-o concordanță analogică cu caracteristica probelor în procesul penal, ceea ce-i atribuie activității operative-investigative o înaltă calitate gnoseologică și putere de argumentare” [22, p. 220].

Cu mult mai dificilă este întrebarea referitoare la admisibilitatea rezultatelor activității speciale

de investigații. Datele, informațiile care se conțin în ele sunt obținute pe cale neprocesuală, adică în condiții de lipsă a garanțiilor privind drepturile și libertățile persoanei, prevăzute de legea procesual-penală. Indiferent de faptul că Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații prevede respectarea drepturilor și libertăților persoanei în calitate de principiu al activității operative-investigative (art. 3, pct. b), caracterul confidențial, secret al unei părți impunătoare a măsurilor speciale de investigații îngrădește posibilitatea aplicării regulilor de administrare a probelor specifice procesului penal. De aici reiese că în calitate de probe în cauzele penale nu pot fi folosite toate informațiile obținute în rezultatul activității speciale de investigații. Pentru aprecierea rezultatelor activității speciale de investigații ca probe admisibile se cer a fi respectate, minimum, următoarele două condiții principale:

- 1) sursa de obținere a informațiilor prezentate instanței în calitate de probe trebuie să fie cunoscută și posibilă de verificat;
- 2) nivelul de garantare a drepturilor și libertăților constituționale ale persoanei în procesul efectuării măsurilor operative-investigative trebuie să corespundă cerințelor prevăzute de legea procesual-penală. Or, în condițiile unor cerințe mai puțin dure față de probele obținute pe cale operative-investigativă, își pierde sensul dispozițiile legii procesual-penale.

În virtutea acestui fapt, imposibilitatea divulgării forțelor și mijloacelor conspirative folosite în procesul activității speciale de investigații determină inadmisibilitatea utilizării informațiilor obținute secret, din motive de necunoaștere a sursei și a imposibilității verificării siguranței și temeiniciei sursei. Avem în vedere postulatul incontestabil al teoriei probelor și probatoriului care nu poate fi pus la îndoială.

Din acest considerent, urmează să ne împotrivim cu vehemență încercărilor de a justifica posibilitatea folosirii împotriva învinutului a celor declarate de el în procesul efectuării măsurilor operative-investigative, a informațiilor referitoare la învinuit administrate prin audierea ofițerilor de investigații sau a „martorilor acuzării din categoria informatorilor”, care, de multe ori, nu pot fi prezenți pe viu din motive de conspirație [21, p. 17]. Rezultatele măsurilor operative-investigative secrete pot fi folosite în cadrul probatoriului doar cu condiția că acestea vor obține forma procesuală corespunzătoare.

De exemplu, dacă dintr-o informație confidențială a parvenit o informație relevantă pentru cauza penală ea poate fi legalizată doar pe calea audierii confidentului în calitate de martor conform cerințelor legii procesual-penală. Înregistrările audio-video, fotografiile, alte înregistrări efectua-

te de către această persoană în procesul activității operative pot fi prezentate organelor de urmărire penală și folosite ulterior în calitate de probe doar după verificarea lor corespunzătoare. Organul de urmărire penală este în drept să efectueze acțiuni de urmărire penală privind descoperirea, ridicarea și examinarea surselor de informații la locul de aflare a acestora, indicat de organul operativ-investigativ. Însă, în acest caz, după cum susține majoritatea cercetătorilor, probe vor fi nu datele operative-investigative care indică asupra posibilei surse de obținere a informațiilor, ci informațiile obținute prin mijloace procesual-penale de către subiectul activității procesual-penale [19, p. 66-72; 23, p. 86-116; 24, p. 57-59]. Controlul admisibilității și veridicității acestor informații se efectuează în baza regulilor generale referitoare la verificarea și aprecierea probelor.

Admisibilitatea unor categorii de măsuri operative-investigative

Altminteri, urmează a fi soluționată chestiunea referitoare la admisibilitatea rezultatelor unor asemenea măsuri cum este experimentul operativ, achiziția de control, livrarea controlată, în cadrul căroră are loc constatarea, curmarea și descoperirea infracțiunii comise (darea și luarea de mită, coruperea pasivă, coruperea activă, comercializarea drogurilor, procurarea sau vânzarea de arme etc.). Fixarea rezultatelor unor asemenea măsuri operative-investigative reprezintă confirmarea, dovada faptului comiterii infracțiunii. Aceste rezultate reprezintă „produsul informațional finit” [22, p.220], care nu poate fi supus anumitor transformări. El fie se acceptă, fie nu, în dependență de faptul dacă măsura operative-investigativă este legală sau ilegală, dacă a fost sau nu respectat regimul juridic al efectuării acestei măsuri, prevăzut de lege. Informațiile nu pot fi examinate ca probe, dacă au fost obținute prin intermediul provocărilor în scop de creare artificială a probelor în acuzare sau prin șantaj, adică prin comiterea infracțiunilor.

Probele referitoare la o infracțiune care a fost comisă în urma unei provocări polițienești sunt excluse. Provocarea este ilegală, pentru că poliția a fost instituită pentru a lupta contra delincvenței care se produce și nu pentru a crea ea însăși delincvența. În acest fel, dacă este stabilită, provocarea viciază iremediabil urmările, întrucât declarația obținută în urma unei provocări este urmarea acțiunii ilegale a agentului autorității și nu poate servi drept bază legală unei urmăriri sau unei condamnări, chiar dacă privește infracțiuni anterioare celei care a fost determinată prin provocare [9, p.86-87; 17, p.266-297].

Folosirea colaboratorilor confidențiali pentru îndeplinirea acțiunilor evident provocatoare determină prezența intenției ofițerului de investigații de a comite infracțiunea cu folosirea directă a mijloacelor-confidenți pentru crearea condițiilor și a pre-

gătirii psihologice a persoanei de a comite infracțiunea. În aceste condiții, informația operativă inițială are doar un caracter general, iar acțiunile ilegale ulterioare sunt inițiate prin folosirea confidenților [13, p. 197; 26, p. 110].

În numeroase țări, polițiștii folosesc maniera de a întinde veritabile capcane delincvenților pentru a-i pune sub acuzație. Sunt cunoscute două feluri de capcane: una pentru care poliția utilizează serviciile unor terți care vor juca rolul de agenți provocatori și care, bineînțeles, vor fi remunerați, fie în bani, fie, dacă sunt complici la comiterea faptelor, printr-o reducere a acuzațiilor; alte, pentru care poliția utilizează un personal specializat [9, p.127-128; 12, p.489-490; 13, p.197]. Este de menționat că în practica judiciară a organelor de drept a unor state, urmărirea penală pentru fapta provocată este exclusă în cazul în care provocatorul obține încrederea infractorului cu ajutorul „ipocriziei, vicleniei deosebite sau printr-un comportament evident amoral [13, p.197; 18, p.92-93]”.

Provocarea și admisibilitatea rezultatelor activității speciale de investigații

Doctrina a considerat că incitarea la comiterea unei infracțiuni de către un membru al autorității judiciare, pentru ca apoi să o reproșeze celui care a comis-o, este, prin excelență, un procedeu nelegal sau, cu alte cuvinte, negarea însăși a unui proces echitabil [5, p.382; 13, p.197].

Conform autorului M. Udroui, este interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea (de pildă, martori, colaboratori) să provoace o persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale în scopul obținerii unei probe.

Provocarea, consideră autorul, reprezintă acțiunea neloială realizată în scopul obținerii de probe, constând în determinarea cu știință a unei persoane să comită o infracțiune (agentul provocator se află, practic, din punct de vedere al dreptului substanțial, în postura instigatorului care determină o persoană să ia o rezoluție infracțională) sau să continue săvârșirea unei infracțiuni; astfel provocarea constituie una din sursele nulităților în procesul penal, care are ca efect subsecvent excluderea probelor obținute ca urmare a provocării [13, p.201; 14, p.312].

În speță, în cauza *Vanyan vs. Federația Rusă*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că acuzarea nu a prezentat instanței nici o probă în privința bănuirii reclamantului în comercializarea drogurilor până la inițierea măsurilor operative de investigații și că infracțiunea ar fi fost comisă fără implicarea organelor de poliție. Curtea Europeană a concluzionat că organele de poliție au provocat procurarea drogurilor de către reclamant, că intervenția organelor de poliție și folosirea ulterioară a probelor obținute prin această intervenție în procesul de judecată au subminat echitatea judecării cauzei [16].

De asemenea, CtEDO a decis că, „dacă intervenția agenților infiltrați este admisibilă în măsura în care ea este circumscrisă și încadrată de garanții, nu este justificată, însă, utilizarea de elemente obținute în urma unei provocări polițienești: un asemenea procedeu este susceptibil de a-l priva pe acuzat definitiv și irevocabil de un proces echitabil”. În consecință, „proba obținută prin intermediul unei provocări polițienești trebuie să fie înlăturată”.

CtEDO a stabilit că „există provocare polițienească atunci când agenții implicați nu se limitează să examineze de o manieră pur pasivă activitatea delictuoasă, ci exercită asupra unei persoane o influență de natură a o incita să comită o infracțiune pe care altfel n-ar fi comis-o, pentru a face posibilă apoi constatarea. *Per a contrario*, în lumina jurisprudenței CtEDO, provocarea polițienească este admisibilă atunci când nu a avut ca efect determinarea la acțiuni infracționale, ci numai descoperirea existenței acestora, pentru a permite probarea lor sau pentru a opri continuarea. O asemenea provocare este numită provocare la probă, în opoziție cu provocarea, prohibită, la comiterea unei infracțiuni [15].

În jurisprudența sa recentă, CtEDO a dezvoltat conceptul de „*provocare*” distinct de folosirea legitimă a operațiunilor sub acoperire, subliniind încă o dată obligația instanțelor naționale de a proceda la o examinare atentă a materialelor din dosar în cazul în care inculpatul invocă instigarea din partea poliției.

În context, reținem că potrivit pct.25.4. din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție”, nr. 11 din 22.12.2014 [6]: „orice declarație că acuzatul a fost provocat la săvârșirea actelor de corupție urmează a fi analizată de către instanțele de judecată în hotărârile sale și este sarcina acuzării să demonstreze că nu a fost o provocare”.

De asemenea, CtEDO a mai stabilit că nu se poate reține provocarea acuzatului de către organele judiciare, în măsura în care intenția infracțională era deja luată, existând predispoziția făptuitorului de a comite infracțiunea (și nu creată prin acțiunea organului judiciar), iar autoritățile judiciare aveau motive întemeiate să suspecteze activitățile ilicite ale persoanei respective [11, p. 103; 13, p. 197-198].

Or, simpla interdicție a acțiunilor de provocare a persoanei la săvârșirea infracțiunii nu este suficientă pentru a exclude utilizarea ei în combaterea fenomenului infracțional, iar sancțiunea procesuală de excludere a probelor obținute în rezultatul acestor manopere nu poate fi eficientă atâta timp cât acțiunea respectivă este, de cele mai multe ori, dacă nu la limita legalității, apoi invizibilă pentru participanții la procesul penal și de multe ori nesensibilă chiar de către persoanele vizate [13, p. 198, 202].

Delimitarea măsurilor operativ-investigative și a acțiunilor procesual-penale. Admisibilitatea și importanța lor în cadrul probatoriului

O altă problemă care apare la aprecierea rezultatelor măsurilor operativ-investigative, ține de lipsa unei delimitări clare între măsurile operativ-investigative și acțiunile procesual-penale. Să luăm, de exemplu, experimentul operativ. Adresarea ofițerului de investigații către persoană și solicitarea de a i se transmite banii obținuți în calitate de mită pe durata secretă a acestei măsuri operativ-investigative și de a explica proveniența lor înseamnă că această persoană este, oficial, bănuită de comiterea infracțiunii, iar libertatea sa este îngădită. Eschivarea de la comunicarea cu ofițerul de investigații și acțiunea după bunul plac sunt imposibile. Din acest moment persoana vizată trebuie să beneficieze de o informație corespunzătoare privind drepturile și obligațiile pe care le are, despre fapta de care este bănuit și, respectiv, să aibă posibilitatea de a se apăra eficient. Atunci când persoana oficială (ofițerul de investigații) în cadrul măsurii operativ-investigative, efectuate în privința cetățeanului a cărui drepturi constituționale (libertatea, inviolabilitatea etc.) sunt realmente îngădite prin actul de reținere, înfăptuiește chestionarea ei cu scopul de a stabili faptele și circumstanțele care demască persoana în comiterea infracțiunii, în privința acesteia sunt aplicate nemijlocit normele constituționale, în special cele care garantează dreptul la asistență juridică și dreptul de a nu mărturisi împotriva sa.

Explicația (procesul-verbal privind chestionarea) acestei persoane în lipsa garanțiilor procesual-penale nominalizate nu poate fi examinată în calitate de probă admisibilă. Obiectele și documentele (drogurile, banii, bunurile materiale) ridicate de ofițerul de investigații de la anumite persoane nu pot fi, de asemenea, folosite ca probe, deoarece perchezitia (inclusiv cea corporală) nu face parte din categoria măsurilor speciale de investigații. Transmiterea benevolă a bunurilor, fără explicarea dreptului de a nu răspunde la întrebări, cel puțin până la prezentarea avocatului și obținerea asistenței juridice calificate, trezește și ea anumite suspiciuni. Unicele acțiuni admisibile în asemenea cazuri sunt cercetarea la fața locului și examinarea corporală. Acestea pot fi temeiuri pentru începerea urmăririi penale și efectuarea cercetărilor.

Măsurile operativ-investigative care însoțesc urmărirea penală nu pot înlocui acțiunile procesuale prevăzute de legea de procedură penală. Scopul activității speciale de investigații este de a obține informații, iar odată cu realizarea lui, ea încetează. Dacă informațiile descoperite în procesul activității speciale de investigații vorbesc despre comiterea infracțiunii (primirea banilor, comercializarea drogurilor etc.) urmează a fi luată imediat hotărârea

privind începerea urmăririi penale, reținerea și audierea bănuitului, efectuarea percheziției corporale și a încăperilor. Pentru a organiza efectuarea acțiunilor procesuale cu respectarea prevederilor legii procesual-penale (predarea făptuitorului organelor de urmărire penală sau invitarea ofițerului de urmărire penală la locul comiterii infracțiunii, invitarea avocatului, pregătirea actelor procesuale necesare etc.) este prevăzut termenul de trei ore (art. 167 alin. (1) Cod de procedură penală al Republicii Moldova). În aceste condiții, intervalul de timp vizat este suficient pentru a purcede la colectarea informațiilor probatorii în ordinea stabilită de Codul de procedură penală, care asigură respectarea drepturilor persoanei și admisibilitatea probelor formate în baza activității speciale de investigații. Respectarea prevederilor legii va exclude toate dubiile determinate de substituirea activității procesuale prin cea operativ-investigativă, va înlătura crearea artificială a problemelor în materia legalizării și documentării rezultatelor activității speciale de investigații.

Măsurile operativ-investigative și acțiunile de urmărire penală sunt similare după conținut și diferite după formă. În aceste condiții, urmează să reținem că acțiunile de urmărire penală, spre deosebire de măsurile operativ-investigative, prevăd și asigură garanțiile constituționale reale ale drepturilor și libertății persoanei [20, p. 224].

Admisibilitatea probelor și dreptul persoanei la asistență juridică în procesul efectuării măsurilor speciale de investigații

O altă întrebare ce trebuie clarificată ține de dreptul persoanei la asistență juridică calificată în procesul efectuării unei asemenea măsuri operativ-investigative cum este chestionarea. Aici susținem că normele care stabilesc drepturile și obligațiile ofițerului de urmărire penală și a organelor ce efectuează activitatea specială de investigații nu pot fi aplicate față de bănuit, învinuit cu ignorarea prevederilor legii procesual-penale privind drepturile acestor participanți la proces. Normele ce reglementează activitatea specială de investigații, nici aparte, nici de comun cu prevederile constituționale și cele procesual-penale, nu pot figura în calitate de temei juridic pentru „discuțiile” purtate de ofițerii de investigații în condiții de izolator de detenție cu scopul de a influența bănuitul, învinuitul și a obține declarații demascatoare. Legea cu privire la activitatea specială de investigații nu permite chestionarea bănuitului, învinuitului în absența avocatului și fără explicarea dreptului de a refuza participarea la asemenea acțiuni. Acordarea acestor garanții nu este determinată de statutul formal al bănuitului, învinuitului, ci de necesitatea acordării asistenței juridice de către avocat în legătură cu efectuarea acțiunilor procesual-penale și operativ-investigative, orientate spre demascarea persoanei în comiterea infracțiunii.

Discuții și concluzii

La asigurarea admisibilității folosirii în calitate de probe a informațiilor obținute în cadrul activității operativ-investigative contribuie și prevederile art. 20 (**Procedura autorizării măsurilor speciale de investigații**) din Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații: „Măsurile speciale de investigații specificate la art. 18 alin. (1) pct. 1) se autorizează în condițiile Codului de procedură penală al Republicii Moldova”. Această normă legală are în vedere autorizarea de către judecătorul de instrucție a următoarelor măsuri operativ-investigative: a) cercetarea domiciliului și/sau instalarea și el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat; b) supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea; c) interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor; d) reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimerilor poștale; e) monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice; f) monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară; g) documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistem de poziționare globală (GPS) sau prin alte mijloace tehnice; h) colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice.

Respectiv, informațiile obținute în rezultatul unor măsuri și acțiuni neautorizate de către judecătorul de instrucție nu pot fi examinate în calitate de probe admisibile. Despre aceeași situație putem vorbi și în cazul măsurilor speciale de investigații care trebuie autorizate de către procuror, prevăzute la art. 18 alin. (2) din Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații.

Codul de procedură penală și legislația privind activitatea specială de investigații prevede și dreptul participanților la proces de a contesta admisibilitatea folosirii datelor obținute prin activitatea operativ-investigativă în calitate de probe în cadrul urmăririi penale și la examinarea cauzelor penale în instanța de judecată.

Astfel, este evident că activitatea specială de investigații reprezintă o componentă importantă a urmăririi penale, față de ea fiind înaintate aceleași cerințe. Doar în condițiile respectării cerințelor legii, rezultatele activității speciale de investigații sunt capabile să servească la realizarea sarcinilor și scopurilor procesului penal.

De asemenea, cu titlu de **lege ferenda**, propunem:

- 1) completarea Legii Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații cu art. 21 „**Bazele juridice ale activității speciale de investigații**” în următoarea redacție: „*Constituția Republicii Moldova fixează principiile de bază privind raporturile juridice dintre organele de drept și persoanele fizice*”

și juridice în lupta contra infracționalității. La aceste principii se atribuie: recunoașterea drepturilor și libertăților persoanei în calitate de valoare supremă în stat; egalitatea cetățenilor în fața legii; respectarea normelor internaționale în materia drepturilor omului; asigurarea dreptului privind inviolabilitatea persoanei, domiciliului, proprietății și a vieții private; protecția juridică a drepturilor și libertăților persoanei; prezumția de nevinovăție; fixarea, asigurarea și reglementarea ordinii juridice privind îngrădirea drepturilor fundamentale ale cetățenilor în vederea atingerii scopurilor de utilitate socială”;

- 2) completarea art. 4 „**Activitatea specială de investigații și drepturile omului**” din Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații cu alin. (1¹) în următoarea redacție: „*Activitatea specială de investigații, după conținut, scopuri și modalități de realizare, nu poate limita și îngrădi drepturile constituționale ale persoanei*”.

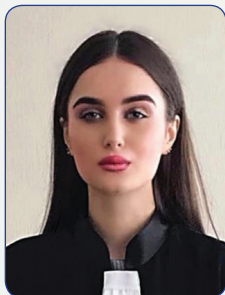
Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova. Nr. I din 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1. În vigoare din 27.08.1994.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*. Vol. I. Chișinău, 2001, p. 11-18.
5. Desportes F., Cousquer-Lazerges L. *Traité de procédure pénale*. Vol. I Paris Economica, 2009. 2166 p.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție”, nr.11 din 24.12.2014. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2015, nr.5, p. 4-12.
7. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală. Nr. 333 din 10.11.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 195-198.
8. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații. Nr. 59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 113-118.
9. Mateuț Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Vol. II. București C.H. BECK, 2012. 915 p.
10. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art. 9 alin. 4. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.
11. Petre A., Trif V. *Constatarea infracțiunilor de corupție*. București: C.H. BECK, 2016. 198 p.
12. Pradel J. *Droit pénal comparé*. 2e édition. Paris: Dalloz, 2002. 803 p.
13. Rusu V. Ilegalitatea actelor de provocare, facilitare sau încurajare a persoanelor la comiterea infracțiunii prin prisma reglementărilor naționale și internaționale: În: *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor. Materialele Conferinței științifice internaționale consacrată celor 75 de ani de la fondarea Universității Bălțene din 9 octombrie 2020*. Vol. II. Bălți, 2020, p.197-203.
14. Udriou, M. ș.a. *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*. București: C.H. BECK, 2015. 1691 p.
15. Case of Ramanauskas v. Lituania. ECHR, 05 february 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116909> (vizitat 09.02.2022).
16. Case of Vanyan v. Russia, ECHR, 15 December 2005. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71673> (vizitat 09.02.2022).
17. Valkeneer C. *La tromperie dans l'administration de la preuve pénale*. Bruxelles: Larcier, 2000. 711 p.
18. Гесснер Р., Херцог У. За фасадом права: Методы новой тайной полиции. Москва, 1990. 222 с.
19. Доля Е.А. *Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности*. Москва: СПАРК, 1996. 111 с.
20. Калюжный А.Н., Флоря Д.Ф. *Особенности расследования преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических и психотропных веществ*. Москва: Юрлитинформ, 2010. 254 с.
21. Кучерук Д.С. *Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам о взяточничестве. Автореферат диссертации кандидата юридических наук*. Нижний-Новгород, 2011. 37 с.
22. Поляков М.П. *Уголовно-процессуальная интерпретация результатов оперативно-розыскной деятельности*. Нижний-Новгород: Нижегородская Правовая Академия, 2001. 262 с.
23. Семенцов В.А., Сафонов В.Ю. *Правовые предпосылки и этапы реализации результатов оперативно-розыскной деятельности в досудебном производстве. Монография*. Екатеринбург: Уральская государственная юридическая академия, 2006. 136 с.
24. Шейфер С.А. Использование непроцессуальных познавательных мероприятий в доказывании по уголовному делу. В: *Государство и Право*, 1997, №9, с. 57-63.
25. Шейфер С.А. *Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования*. Москва: Норма, 2008. 238 с.
26. Шумилов А.Ю. *Юридические основы оперативно-розыскных мероприятий. Учебное пособие*. Москва: Изд. Шумилова И.И., 1999. 128 с.

CZU: 343.23

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61).06)

FORMELE UNITĂȚII INFRAȚIONALE ÎN DOCTRINA PENALĂ NAȚIONALĂ ȘI STRĂINĂ

Cristina PAPANAGA,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0002-9516-1207>

SUMAR

Articolul analizează formele unității infraționale întâlnite în doctrina penală națională și internațională.

Lucrările autorilor la subiectul dat explică în plan comparat formularea legislativă a unității infraționale, precum și soluționarea unor dispute apărute în practică privind calificarea diferitelor forme de unitate a infraționii: infrațiune prelungită, infrațiune continuă, infrațiune complexă, infrațiune deviată, infrațiune progresivă, infrațiune de obicei, folosind, deci, analiza deductivă în acest sens. Scopul acestui studiu este îmbunătățirea cadrului legislativ al instituției unității infraționii, împreună cu pedepsele aplicabile fiecărei forme de unitate a infraționii.

Cuvinte-cheie: unitate a infraționii, forme ale unității infraționale, infrațiune prelungită, infrațiune continuă, infrațiune complexă, infrațiune deviată, infrațiune progresivă, infrațiune de obicei, doctrină, pedeapsă, concurs de infrațiuni.

Introducere

Problema unității de infrațiuni, departe de a fi epuizată în condițiile actuale, generează probleme practice cu o gravitate deosebită, în urma aplicării neuniforme a formelor caracteristice acesteia. Or, factorul determinant al practicii neunitare, în acest sens, este existența unui complex de acte și activități săvârșite de către aceeași persoană, în cazul căreia trebuie să se stabilească dacă formează o singură, două sau mai multe infrațiuni și care sunt formele de realizare ale acestor instituții infraționale.

Analizând doctrina penală națională și internațională referitoare la formele unității infraționale, identificăm clasificări diferite ale acestora cu trăsături individual-caracteristice, necunoașterea cărora poate duce la calificarea eronată a unei singure in-

THE UNITY OF CRIME FORMS IN NATIONAL AND FOREIGN CRIMINAL DOCTRINE: FEATURES AND OBJECTIONS

SUMMARY

The article analyzes the unity of crime forms, encountered in national and foreign criminal doctrine.

These authors' works explain in comparative plan the legislative formulation of unity crime, as well as to solve some collisions that appeared in practice, regarding the qualification of different unity crime forms: prolonged offense, continuous crime, complex crime, deviated crime, progressive crime, habit crime, so, using the deductive analysis in this sense. The purpose of this study is to improve the legislative framework of unity crime's institution, together with the punishments, applicable to each unity of crime's form.

Key-words: unity of crime, unity of crime forms, prolonged offense, continuous crime, complex crime, deviated crime, progressive crime, habit crime, doctrine, punishment, competition of crimes.

fracțiuni drept o pluralitate de infrațiuni. Pentru a diferenția corect formele specifice ale unității de infrațiuni și pentru a nu admite astfel de erori în practica judiciară este indispensabilă însușirea întocmai a structurii fiecărei forme din Codul penal.

Discuții și rezultate

Raliindu-ne la opiniile autorilor A. Barbăneagră, Gh. Alecu, V. Berliba, V. Budeci și alții [1, p. 68], menționăm că „dreptul penal cunoaște mai multe forme ale infraționii unice. În partea generală a Codului penal sunt date noțiunile infraționilor unice în formă de infrațiune continuă (art. 29 Cod penal) și infrațiune prelungită (art. 30 Cod penal). Alte forme ale infraționii unice se deduc din normele de incriminare din partea specială a Codului penal. Ele sunt numite în literatura de specialitate infrațiuni simple, infrațiuni complexe, infrațiuni cu acțiuni alternative și infrațiuni de îndeletnicire”.

În una din publicațiile sale [17, p. 45], distinsa penalistă A.-I. Stoian susține că în legislația penală a

Republicii Moldova, la art. 29 alin. (1) Cod penal, este instituită definiția legală a infracțiunii continue: „Se consideră infracțiune continuă fapta care se caracterizează prin săvârșirea neîntreruptă, timp nedeterminat, a activității infracționale. Utilitatea pragmatică a acestei inovații legislative rezidă în faptul că facilitează recunoașterea infracțiunilor continue în cadrul incriminărilor din partea specială a Codului penal și, totodată, trasează semnele de delimitare ale acestora de alte forme ale unității infracționale”.

În schimb, la art. 30 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova [6] este stabilită definiția infracțiunii prelungite: „Se consideră infracțiune prelungită fapta săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni infracționale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracțiune”.

Tot autoarea citată, în teza de doctor în drept realizată [18, p. 86], afirmă că „înainte de a fi o unitate legală, infracțiunea continuată a apărut ca o unitate judiciară, identificată drept entitate unică de către instanțele de judecată datorită unității de rezoluție infracțională în baza căreia se comite pluralitatea de acțiuni și, în același timp, datorită unității dispoziției legale violate”.

Reieșind din cele opinat de către cercetătoarea A-I. Stoian, putem deduce exemple de cazuri în care identificăm infracțiunea continuă, cum ar fi deținerea armelor de distrugere în masă, săvârșirea unui omor cu aplicarea de lovituri succesive sau prin interzicerea la hrană a copilului nou-născut pe o perioadă îndelungată de timp, care i-ar provoca decesul.

S. Brânză, X. Ulianovschi, V. Stati, V. Grosu și I. Țurcanu [3, p. 752], exemplifică dezertarea în calitate de infracțiune continuă, reiterând că „ea începe de îndată ce făptuitorul a părăsit nemotivat unitatea militară sau locul de exercitare a serviciului militar sau din momentul când militarul nu s-a prezentat la termenul fixat, fără motive întemeiate, în scopul eschivării de la serviciul militar, de la pregătirea militară obligatorie sau de la concentrări, de la serviciu sau de la concentrare în cazurile permisiilor din unitatea militară sau din centrul de instrucție, repartizării, transferării, întoarcerii din misiune, din concediu sau dintr-o instituție curativă, săvârșită de un militar, de o persoană care trece pregătirea militară obligatorie sau de un rezervist, și se consumă la momentul reținerii sau prezentării benevole a militarului în unitatea militară, la locul exercitării serviciului militar sau în organele de drept”.

Considerăm că pe parcursul realizării elementului material de durată al infracțiunii continue pot surveni momente inevitabile de întrerupere, generate de specificul activităților desfășurate. În așa fel, putem deosebi infracțiunile continue permanente (nominalizate supra) de infracțiunile continue succesive.

Spre deosebire de infracțiunile continue permanente, cele succesive admit unele întreruperi în desfășurarea activității infracționale, întreruperi ce

sunt influențate de natura lor specifică, în atare condiții, fără a suferi o transformare dintr-o unitate de infracțiune într-o pluralitate de infracțiuni. Întreruperile respective care survin în activitatea infracțională sunt, de obicei, determinate de natura actului de executare a infracțiunii. Exemplificăm în acest sens: traficul de copii, circulația ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogii acestora, fără scop de înstrăinare, practicarea ilegală a activității financiare, pornografia infantilă etc.

Legislațiile altor state, între timp, operează cu noțiunea „infracțiune continuată”, ca de exemplu: art. 35 din Codul penal al României [8], art. 52 din Codul penal al Croației [5], art. 30 din Codul penal al Portugaliei [7]. Cert este faptul că, în contextul legislației penale a Republicii Moldova, este mult mai preferabilă noțiunea de „infracțiune prelungită” și nu noțiunea de „infracțiune continuată”, pentru a nu se confunda cu infracțiunea continuă.

Există mai multe exemple de cazuri cu infracțiuni prelungite. V. Prisacari, în lucrarea sa [16, p. 178], deduce următoarele trăsături caracteristice ale infracțiunii prelungite din textul art. 30 al Codului penal al Republicii Moldova: este formată din mai multe acțiuni infracționale identice; acțiunile infracționale comise își pierd din individualitate, constituind o singură infracțiune; este săvârșită cu intenție unică; are la bază un singur scop. Primele două trăsături sunt de ordin obiectiv, în timp ce ultimele – de ordin subiectiv.

Specificăm că trăsăturile de ordin obiectiv și subiectiv permit delimitarea infracțiunii prelungite de alte forme ale infracțiunii unice, ca infracțiune cu semne alternative, precum și de concursul de infracțiuni.

De *lege ferenda* propunem includerea de către legiuitor, în cadrul normei prevăzute la art. 30 alin. (1) al Codului penal al Republicii Moldova, a următorului text, asemănător Codului penal al României: „la intervale diferite de timp”, fiind eligibil în felul următor: „Se consideră infracțiune prelungită fapta săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni infracționale identice, la intervale diferite de timp, comise cu un singur scop, alcătuind, în ansamblu, o infracțiune”. Or, este absolut necesară o concretizare, în sensul constatării timpului de săvârșire a infracțiunilor.

Adăugător, asemănător legislației penale române, recomandăm legiuitorului autohton să menționeze în textul normei de la art. 30 din Codul penal al Republicii Moldova forma pasivă de exprimare a faptei prejudiciabile, care ar putea alcătui o infracțiune unică prelungită. Mai concret, norma punctată ar avea următorul text: „Se consideră infracțiune prelungită fapta săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni sau inacțiuni infracționale identice, comise cu un singur scop, alcătuind, în ansamblu, o infracțiune”.

Remarcabil este punctul de vedere al autorului S. Copețchi în acest sens [9, p. 139], care consideră că „din definiția legală a infracțiunii continuate în-

scrise în legislația penală a României, comparativ cu cea regăsită în Codul penal al Republicii Moldova, reținem că sunt pasibile de prelungire atât acțiunile, cât și inacțiunile prejudiciabile. Într-adevăr, nu este greu de imaginat o activitate infracțională omisivă formată din mai multe episoade identice, având la bază o singură intenție și un scop unic. Din păcate, legiuitorul moldav restricționează activitatea infracțională prelungită la manifestarea unui comportament comisiv, neindicându-l și pe cel omisiv”.

Tot S. Copețchi [10, p. 96-97] propune o speță relevantă studiului de caz, când A.V. este acuzat că ar fi săvârșit cele imputate în una din serile verii anului 2016, aproximativ la ora 21:00, precum și în luna octombrie 2016. Iar în cel de-al patrulea episod este învinuit că ar fi comis faptele penale imputate în perioada lunilor septembrie 2016 – 06 decembrie 2016, seara, de mai multe ori, timp de la 15 la 30 de minute.

Împărtășim concluziile analistului citat precum că, „în cazul celui de-al doilea episod apar dubii privind existența unei singure intenții infracționale la săvârșirea acțiunilor perverse și, implicit, a privațiunii ilegale de libertate. Astfel, A.V. a manifestat două intenții: prima – în una din serile verii anului 2016 și cea de-a doua – în una din zilele lunii octombrie 2016. Acest lucru îl mărturisește, în special, intervalul mare de timp dintre momentele săvârșirii celor două fapte infracționale”.

Așadar, trebuie recunoscut faptul că instanța de judecată a calificat cele două fapte penale drept o infracțiune unică prelungită, din cauza că s-a axat pe acțiunile perverse care au fost realizate în privința aceleiași victime. Or, trăsătura dată nu îi este caracteristică infracțiunii unice prelungite. În susținerea ideii expuse intervine opinia autorilor S. Brînză și V. Stati, precum că „nu este exclus ca unitatea intenției infracționale să implice pluralitatea de victime” [2, p. 118].

Nu putem trece cu vederea o altă categorie actuală de forme ale infracțiunii unice, care nu este menționată în partea generală a Codului penal al Republicii Moldova, dar care se poate desprinde din dispozițiile părții speciale ale codului sau din alte norme de incriminare, cum ar fi: infracțiunea deviată, infracțiunea progresivă, infracțiunea de obicei și infracțiunea complexă.

În fine, trecând la doctrina penală română, subliniem opt infracțiuni-forme ale unității de infracțiune, clasificare propusă de către M-C. Ivan în rezumatul tezei sale de doctorat [14, p. 2-14]: infracțiunea simplă (denumită unitate naturală colectivă), continuă (care poate fi permanentă și succesivă), deviată, continuată, praeterintenționată, complexă, progresivă și de obicei.

Considerăm plauzibile exemplele identificate de către această cercetătoare pentru fiecare formă a infracțiunii unice: 1) infracțiune simplă – săvârșirea unor acte de lovire, repetate, care conduce la producerea rezultatului final, avut în vedere, de către făptuitor, la luarea hotărârii infracționale; 2) infracțiune

continuă – permanentă (infracțiunile de abandon de familie (art. 378 Cod penal, în modalitatea neplății, cu rea-credință, timp de 3 luni, a pensiei de întreținere stabilită pe cale judecătorească) și de lipsire de libertate în mod ilegal (art. 205 din același cod) este infracțiunea ce nu permite unele întreruperi; succesivă (întreruperile care intervin țin de natura faptei, motiv pentru care segmentele de activitate rezultate se cumulează natural și formează conținutul unei infracțiuni continue unice); 3) infracțiune deviată (cu cele două forme ale sale *aberratio ictus* și *error in persona*) – forma unității naturale de infracțiune, care constă în săvârșirea unei alte activități infracționale sau în producerea unei alte urmări imediate decât cea avută în vedere în momentul luării hotărârii de a comite o faptă penală (exemplu: făptuitorul ucide o altă persoană decât cea vizată inițial, din cauza confuziei, mânuirii greșite a armei); 4) infracțiunea continuată – la fiecare acțiune sau inacțiune legătura de cauzalitate trebuie stabilită sau este necesar să rezulte din însăși materialitatea faptei, pentru a intra în compunerea conținutului acesteia; 5) infracțiunea praeterintenționată – ar fi acea faptă ce ia forma complexă (cum este tâlhăria sau pirateria urmată de moartea victimei) sau progresivă (de pildă, loviturile sau vătămrile cauzatoare de moarte) a unității de infracțiune.

Manea T. și Ivan D-L. [15, p. 277-278], la rândul lor, în lucrarea lor axată anume pe infracțiunea continuată, oferă alte exemple: privarea ilegală de libertate (art. 205 din Codul penal), furtul de energie electrică (art. 228 din Codul penal), abandonul conjugal (art. 378 alin. (1) lit. c) Cod penal), deținerea ilegală de arme și muniții (art. 342 alin. (1) Cod penal), dezertare (art. 414 din Codul penal), evadare (art. 285 Cod penal), deținere de unelte folosite pentru falsificarea valorilor mobiliare (art. 314 din Codul penal), uzurparea calității oficiale, sub forma purtării ilegale a uniformelor sau însemnelor unei autorități publice (art. 258 Cod penal), arestarea ilegală (art. 266 Cod Penal), sclavia (art. 209 Cod penal).

Astfel, nu putem nega concluziile autorilor precum că „infracțiunea continuată este identificată în dreptul penal prin elementul material al laturii obiective, care presupune o acțiune sau inacțiune care durează în timp, precum: deținere, reținere, rămânere/ședere, comportament. Infracțiunea continuată se identifică și prin natura aspectului material al obiectului infracțiunii, precum infracțiunea de furt, care are ca obiect de furt o energie care are valoare economică”.

În Codul penal al României găsim definiția infracțiunii continuate la art. 35 alin. (1): „Infracțiunea este continuată când o persoană săvârșește la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiași rezoluții și împotriva aceluiași subiect pasiv, acțiuni sau inacțiuni care prezintă, fiecare în parte, conținutul aceleiași infracțiuni.”

În lucrarea sa [11, p. 101], penalistul C. Hrițcu face referire la o altă formă a unității legale, și anume infracțiunea complexă, diferențiind-o de infracțiunea

continuată, care este menționată explicit în prevederile art. 35 alin. (2) al Codului penal al României: „Infrațiunea este complexă când în conținutul său intră, ca element constitutiv sau ca element circumstanțial agravant, o acțiune sau o inacțiune care constituie prin ea însăși o faptă prevăzută de legea penală”.

În sensul dezvoltării conceptului practic de infrațiune complexă, autorul statuează că, „pentru a exista unitatea infrațională, trebuie să fie îndeplinită condiția existenței unității de rezoluție infrațională (în cazul infrațiunii complexe create prin absorbție)”. Drept urmare, suntem totalmente de acord cu autorul, conform căruia „o atare unitate de rezoluție nu este posibilă în cazul infrațiunii complexe create prin reunire, deoarece în acest caz există mai multe rezoluții infraționale, fiind vorba de două infrațiuni distincte în structura infrațiunii complexe”.

Exemplificându-se de către cercetător infrațiunea de tâlhărie improprie (când violențele se exercită pentru păstrarea bunului furat, pentru înlăturarea urmelor infrațiunii ori pentru ca agentul să-și asigure scăparea, există mai întâi o rezoluție infrațională pentru săvârșirea infrațiunii de furt, însă abia ulterior agentul ia rezoluția comiterii amenințărilor sau violențelor în scopul menționat), se atestă o singură infrațiune complexă, care include două rezoluții infraționale diferite.

Într-o altă lucrare de excepție [12, p. 127, 132, 137, 140], C. Hrițcu menționează despre infrațiunea deviată, progresivă, de obicei – ca forme ale unității de infrațiune.

Autorul își expune părerea vizavi de infrațiunea deviată precum că, în doctrina italiană, ca formă a unității legale de infrațiune, este inclusă și infrațiunea deviată, pe care legea penală română o enumeră printre formele unității naturale de infrațiune. Caracteristica distinctivă comună, întâlnită în doctrina română, este aceea că „urmarea imediată se răsfrânge asupra altui obiect material decât cel aflat în reprezentarea făptuitorului, când tentativa asupra obiectului material avut în reprezentarea făptuitorului nu este pedepsibilă”.

La rândul ei, se conturează infrațiunea progresivă, ca formă legală de infrațiune, atunci „când unificarea treptelor autonome diferite de realizare a infrațiunii nu aparține proceselor naturale, ci voinței implicite unificatoare a legiuitorului, și în această ipoteză norma de incriminare are un rol preponderent”.

În cazul infrațiunilor de obicei, „întrucât în această ipoteză unitatea legală este rezultatul reunirii, în conținutul și structura juridică a aceleiași infrațiuni, a mai multor acțiuni sau inacțiuni, care nu prezintă relevanță penală proprie, însă, prin repetarea lor de un număr semnificativ de ori, acestea dobândesc un pericol social ridicat ce necesită intervenția legiuitorului, în ipoteza în care legea penală nu ar reuni aceste acțiuni sau inacțiuni, ele rămân simple acte nerelevante penal”.

În doctrina penală română, ca și în cea moldovenească, s-a arătat că infrațiunea deviată, progresivă și de obicei fac parte din modelul unificat implicit de incriminare.

În schimb, în Codul penal italian [4] unitatea legală de infrațiune este reglementată explicit în cadrul Titlului III, intitulat „Infrațiunea”, formele unității de infrațiune fiind stipulate la: art. 81 alin. (2) din Cod – infrațiunea continuată, art. 84 din Cod – infrațiunea complexă, art. 60 din Cod – infrațiunea deviată, ipoteza *error in persona*, art. 82 din Cod – infrațiunea deviată, ipoteza *aberratio ictus* și art. 83 din Cod – infrațiunea deviată, ipoteza *aberratio delicti*.

Reiterăm cercetătorul C. Hrițcu, care, într-o altă lucrare relevantă a sa [13, p. 147-148], a stabilit că „spre deosebire de dreptul penal român – care tratează concursul formal de infrațiuni ca o pluralitate reală – în Codul penal italian, concursul formal de infrațiuni constituie o formă de unitate de infrațiune (motiv pentru care este reglementat în art. 81 din Codul penal italian, împreună cu infrațiunea continuată, fiind sancționat cu reținerea celei mai grave dintre încălcările ale cărei pedeapsă se majorează de cel mult trei ori. În art. 81 alin. (3) din Codul penal italian se prevede că pedeapsa aplicabilă în ambele cazuri nu o poate depăși pe aceea care s-ar fi aplicat în cazul concursului de infrațiuni – care, de regulă, este sancționat după principiul totalizării pedepselor”.

Raportând cele enunțate de autor, concluzionăm că și în dreptul penal moldovenesc, asemeni dreptului penal român, concursul de infrațiuni este catalogat drept o formă a pluralității de infrațiuni, și nicidecum o formă de unitate de infrațiune, considerând-o drept o poziționare legislativă favorabilă în Codul penal al Republicii Moldova.

Dacă ne transpunem la dreptul penal rus, atunci, neîndoindu-ne, îl cităm pe analistul A.N. Kulaghin [20, p. 110], care, în teza realizată cu denumirea „Crima continuată: caracteristicile dreptului penal și problemele de calificare”, ajunge la concluzia că „Stabilirea în Codul penal al Federației Ruse a unei pedepse sporite pentru infrațiunea continuată, comparabilă cu pedeapsa pentru un concurs de infrațiuni, așa cum sugerează experții individuali, este inadecvată. Această propunere denaturează esența infrațiunii continuate, care, cu toată asemănarea ei exterioară cu alte acte asemănătoare, reprezintă încă o singură infrațiune, iar implementarea ei va duce, de fapt, la respingerea structurii infrațiunii continuate. Dacă aplicăm pedeapsa pentru o infrațiune continuată conform regulilor art. 69 din Codul penal al Federației Ruse, atunci sensul practic al delimitării sale de totalitatea actelor penale este complet pierdut” – concluzie la care au ajuns și alți mulți penaliști în domeniu.

În schimb, autoarea T.A. Kalinina [19, p. 20-46] evidențiază trăsăturile specifice ale tuturor formelor unității de infrațiune caracteristice dreptului penal rus. Mai cu seamă, se face mențiune despre următoarele forme: infrațiunea complexă (de

exemplu: revoltele – art. 212 din Codul penal al Federației Ruse); infracțiunea continuă (include bătaia sistematică a aceleiași persoane; viol, când violența împotriva victimei nu a fost întreruptă sau întreruptă pentru o perioadă scurtă de timp; săvârșirea mai multor furturi asupra bunurilor altcuiva atunci când acestea sunt săvârșite într-un singur mod și în împrejurări care mărturisesc intenția acestora de a comite furturi pe scară largă); infracțiunea prelungită (include, de exemplu, sustragerea intenționată de a plăti fonduri pentru întreținerea copiilor sau a părinților cu handicap (articolul 157 din Codul penal), sustragerea de la executarea pedepsei (articolul 314 din Codul penal), sustragerea de la serviciul militar și civil alternativ (articolul 157 din Codul penal), dezertare (articolul 338 din Codul penal) etc.

În concluzie, încheșând ideile menționate mai sus, constatăm că în doctrina penală structura unității legale de infracțiune îmbracă forme diferite, nu numai în legislațiile existente, dar și în cadrul aceleiași legislații, dar în perioade de referință diferite.

Mai mult decât atât, s-a constatat faptul că în legea penală în vigoare, în majoritate, se definesc exclusiv formele unității legale de infracțiune, fără a se da noțiunea și celorlalte tipuri de unitate legală de infracțiune, fără a se face trimiteri în acest sens.

Considerăm că problema stipulării unității de infracțiune nu se limitează doar la a se decide dacă se impune sau nu definirea noțiunii sau a formelor sale într-o prevedere legală, ci privește și locul pe care aceasta trebuie să-l ocupe în ansamblul dispozițiilor din Codul penal, adică modul de sistematizare. Ordonarea prevederilor legale penale este vitală nu numai pentru logica internă a ansamblului de prevederi, dar și de necesitatea ca acestea să fie ușor identificate, de cunoscut și de aplicat, deci funcționale. Modul de sistematizare a prevederilor poate influența și ordinea în care aceste instituții sunt tratate în cursurile universitare.

Corespunzător, au fost determinate anumite reguli de calificare ale infracțiunii prelungite, ajungându-se la mai multe concluzii, printre care: a) săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni infracționale diferite, chiar și în baza unei intenții unice, nu poate alcătui o infracțiune unică prelungită, ci un concurs de infracțiuni; b) la calificarea unei infracțiuni prelungite trebuie luată în considerație totalitatea acțiunilor sau inacțiunilor infracționale, nu însă o acțiune sau inacțiune separată; c) unitatea victimei (subiect pasiv) infracțiunii nu trebuie privită în calitate obligatorie a infracțiunii unice prelungite.

Referințe bibliografice:

1. Barbăneagră A. ș.a. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Ediția a III-a revăzută și completată*. Chișinău: Sarmis, 2009. 859 p.
2. Brânza S., Stati V. Infracțiunile privind viața sexuală în Codul penal al Republicii Moldova: noi abordări

în interpretarea judiciară oficială. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, No.2 (9(41)), p.108-120.

3. Brânza S., Ulianovschi X. ș.a. *Drept penal. Partea Specială*. Volumul II, Ediția a II-a. Chișinău: Cartier Juridic, 2005. 805 p.
4. Codul penal al Italiei. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html> (vizitat 03.03.2022).
5. Codul penal al Republicii Croația. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html> (vizitat 03.03.2022).
6. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74. În vigoare din 12 iunie 2003.
7. Codul penal al Republicii Portugheze. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Portugalia-RO.html> (vizitat 03.03.2022).
8. Codul penal al României. <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html> (vizitat 03.03.2022).
9. Copețchi S. Delimitarea infracțiunii unice prelungite de concursul de infracțiuni, precum și de unele forme ale unității infracționale. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*, Seria „Științe sociale”, 2016, nr. 8 (98), p.138-146.
10. Copețchi S. Infracțiunea prelungită: privire critică asupra încadrării juridice. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*, Seria „Științe sociale”, 2021, nr. 3 (143), p. 94-102.
11. Hrițcu C. Conceptul de infracțiune complexă în raport cu alte concepte asemănătoare. În: *Revista Română de Drept Penal*, 2013, p. 78-102.
12. Hrițcu C. Conceptul de unitate legală de infracțiune. Definiția unității legale de infracțiune, tipuri de unitate legală de infracțiune. În: *Revista Română de Drept Penal*, 2014, p. 123-144.
13. Hrițcu C. Unitatea legală de infracțiune în dreptul penal italian. În: *Revista Română de Drept Penal*, 2015, p. 147-160.
14. Ivan M-C. *Unitatea de infracțiune*: Rezumatul tezei de doctorat. București, 2019. 14 p.
15. Manea T., Ivan D-L. The Continuing Offence in the Context of the New Penal Code. În: *Conferința Internațională de Drept, Studii Europene și Relații Internaționale*, VI/2018, p. 278-287.
16. Prisacari V. Infracțiunea prelungită: concept, studiu comparat, reguli de calificare. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*, Seria „Științe sociale”, 2021, nr.11 (01), p. 177-188.
17. Stoian A-I. Infracțiunea continuată (prelungită) și infracțiunea continuă succesivă în dreptul penal. În: *Legea și viața*, 2012, p. 45-49.
18. Stoian A-I. *Infracțiunea continuată (prelungită), ca formă a unității legale de infracțiune*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 175 p.
19. Калинина Т.А. *Формы и виды единого преступления и ограничение их от множественности преступлений*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2005. 159 с.
20. Кулагин А.Н. *Продолжаемые преступления: уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2017. 208 с.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61).07)

DREPTUL LA UN MEDIU SĂNĂTOS: ROLUL MECANISMELOR CONVENȚIONALE DE MONITORIZARE

Iordanca-Rodica IORDANOV,
doctor în drept, conferențiar
universitar
<https://orcid.org/0000-0002-5936-041X>

Valentin ROȘCA
doctor în drept, lector universitar
<https://orcid.org/0000-0003-1482-6922>

SUMAR

Un mediu sănătos este imperios să se bucure pe deplin de drepturile omului. Cu toate acestea, dacă abordăm domeniul drepturilor omului și legătura sa cu protecția mediului, avem un „trident” unic, format din elemente inseparabile - drepturile omului și libertățile fundamentale, sănătatea și protecția mediului. Luând în considerație legătura dintre drepturile omului și protecția mediului, putem susține fără echivoc că mecanismele convenționale de monitorizare din domeniul protecției mediului sunt relevante pentru studiul nostru și aplicabilitatea lor pe segmentul drepturilor omului. Un exemplu la acest capitol ar fi cadrul juridic internațional privind evaluarea impactului asupra mediului (EIM) în zonele transfrontaliere. Un succes remarcabil în codificarea instituției EIM în dreptul internațional a fost adoptarea Convenției privind evaluarea impactului asupra mediului în zonele transfrontaliere (Espoo, 25 februarie 1991). Pe lângă importanța Convenției de la Espoo pentru protecția mediului, apare și un mecanism „indirect” de garantare a dreptului la un mediu sănătos.

Cuvinte-cheie: mediu, drepturile omului, mediu sănătos, mecanisme de protecție, evaluarea impactului asupra mediului.

THE RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT: THE ROLE OF TREATY-BASED SUPERVISORY MECHANISMS

SUMMARY

A healthy environment is necessary for the full enjoyment of human rights. However, if we approach the field of human rights and its link with environmental protection, we have a unique „trident” made up of its inseparable elements - human rights and fundamental freedoms, health and environmental protection. Considering the connection between human rights and environmental protection, we can unequivocally argue that the treaty-based supervisory mechanisms in the field of environmental protection are relevant to our study and their applicability to the human rights segment. An example in this chapter would be the international legal framework on environmental impact assessment (EIA) in transboundary areas. A remarkable success in codifying the institution of EIA in international law was the adoption of the Convention on Environmental Impact Assessment in Transboundary Areas (Espoo, 25 February 1991). In addition to the importance of the Espoo Convention for the protection of the environment, an „indirect” environmental protection mechanism is also emerging.

Key-words: environment, human rights, healthy environment, protection mechanisms, environmental impact assessment.

PARTEA I

I. Introducere

Prin adoptarea Cartei ONU la 24 iunie 1945 și crearea Organizației Națiunilor Unite, Popoarele Națiunilor Unite „... erau hotărâte de a izbăvi generațiile viitoare de flagelul războiului ...” [20]. Acest obiectiv a fost materializat prin codificarea în art. 2, alin. (4) al Cartei ONU a principiului neaplicării forței sau amenințării cu aceasta în relațiile internaționale.

Cu toate acestea, este necesar de remarcat faptul că sistemul internațional de securitate colectivă din cadrul ONU nu este fundamentat doar pe principiul „neagresiunii”. Or, o trăsătură caracteristică a principiilor fundamentale ale dreptului internațional este cea „interconexiune” dintre aceste principii, potrivit căreia un principiu nu poate exista de sine stătător și este completat de unul sau mai multe principii fundamentale.

Este incontestabilă importanța sistemului colectiv de protecție internațională din cadrul ONU creat la baza principiilor fundamentale ale dreptului internațional. Totuși, nu trebuie ignorat un alt obiectiv propus de către Popoarele Națiunilor Unite în preambulul Cartei ONU, și anume: „...reafirmarea credinței în drepturile fundamentale ale omului, demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și a femeilor...”. Este un fapt reiterat în art. 1 alin. (3) al Cartei ONU, care prevede că printre scopurile ONU se regăsește și realizarea cooperării internaționale în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie [20].

II. Dreptul la un mediu sănătos – drept fundamental al omului

Acest amalgam de circumstanțe și prevederi juridice internaționale reprezintă „ora astrală” care a pus fundamentul creării ramurii de Drept internațional al drepturilor omului. Astfel, două dintre cele mai mari realizări ale dreptului internațional sunt definirea drepturilor omului cu elementele sale integrale, cum este dreptul la viață, libertate și egalitate și codificarea normelor și instituțiilor care au drept scop primordial protecția mediului la nivel global [17, pag. 1].

Ar putea apărea unele întrebări retorice în ceea ce privește conexiunea dintre definirea și codificarea drepturilor omului cu domeniul protecției mediului înconjurător.

Într-adevăr, de la bun început, aceste două domenii au avut un parcurs de dezvoltare separat unul față de altul, fără o interconexiune reciprocă. Însă, pe parcursul amplificării procesului de codificare a drepturilor omului, a devenit o idee clară în privința existenței unei interdependențe inseparabile dintre segmentul drepturilor omului și protecția mediului înconjurător. Or, un mediu sănătos este necesar pentru o valorificare absolută a drepturilor omului. Mai mult ca atât, exercitarea drepturilor, inclusiv dreptul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și dreptul de remediere a unei încălcări sunt absolut necesare pentru protecția mediului înconjurător [17, pag. 1].

Dacă, totuși, abordăm domeniul drepturilor omului și legătura cu protecția mediului, avem la dispoziție un „trident” unic format din elementele

sale inseparabile – drepturile omului și libertățile fundamentale, sănătatea și protecția mediului înconjurător.

Dreptul la sănătate este inițial codificat prin art. 25 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, prin care este prevăzut că „...orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei sale...” [21].

Este necesar să atragem atenția asupra faptului că Declarația Universală a Drepturilor Omului nu definește componentele unui drept la sănătate; cu toate acestea, ambele includ și transcend îngrijirile medicale.

Aceeași tendință este menținută în art. 12 al Pactului internațional cu privire la drepturile sociale, economice și culturale, potrivit căruia „Statele părți ... recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge”. Un moment important al acestei prevederi constă în măsurile necesare pentru asigurarea dreptului garantat în art. 12 PIDSEC, printre care se regăsește „...îmbunătățirea tuturor aspectelor igienei **mediului** și igienei industriale...” [15].

Astfel, într-un act internațional obligatoriu cu caracter universal prin care sunt codificate drepturile omului și libertățile fundamentale identificăm termenul de MEDIU în contextul garantării unui drept al omului. Prin această normă se reușește de a scoate, desigur în mod indirect, relația dintre drepturile omului și protecția mediului și imposibilitatea realizării în continuare a procesului de codificare a acestor două domenii, fără o influență simultană în favoarea ființei umane și a întregii societăți.

Termenul de „mediu” este o noțiune cuprinzătoare, un termen izvorât din substantivul englez „environment”, preluat apoi în franceză sub formă de „environnement”. În general, în cazul utilizării termenului de „mediu” sunt folosite și noțiuni similare care se suprapun cu termenul de bază – „mediu biologic”, „mediu ambiant”, „mediu uman” etc.

În pofida diverselor încercări de codificare a normelor privind protecția mediului înconjurător și a dreptului la un mediu sănătos, abia în cadrul Conferinței Națiunilor Unite privind mediul înconjurător (Stockholm, 5-16 iunie 1972) dreptul la un mediu sănătos a fost în mod explicit recunoscut într-un document internațional cu privire la protecția mediului înconjurător. În cadrul conferinței a fost adoptat documentul cunoscut sub denumirea de Declarația de la Stockholm, care conține trei instrumente cu caracter de recomandare: o rezoluție cu privire la angajamentele instituționale și financiare; o declarație care conține 26 de principii și un plan de acțiuni care conține 109 de recomandări [22].

Conferința de la Stockholm se consideră a fi punctul de lansare a dezvoltării dreptului internațional de protecție a mediului înconjurător atât la ni-

vel global cât și la nivel național. Valoarea Declarației de la Stockholm în ceea ce privește dezvoltarea și consolidarea drepturilor omului în comun cu protecția mediului reiese din însăși prevederile sale, potrivit cărora „...omul este atât creatura cât și modelarea mediului său, ceea ce îi dă fizic susținere și îi oferă ocazia pentru creștere intelectuală, morală, socială și spirituală. . . Ambele aspecte ale mediului omului, naturale și cele produse de om, sunt esențiale pentru bunăstarea și pentru bucuria drepturilor fundamentale ale sale, chiar și a dreptului la viață însăși...”. Mai mult ca atât, principiul 1 al declarației realizează acea conexiune dintre drepturile omului și protecția mediului înconjurător prin recunoașterea faptului că „...omul are dreptul fundamental la libertate, egalitate și condiții adecvate de viață, într-un mediu de o calitate care să permită o viață de demnitate și bunăstare...” [8].

Spiritul și scopul celor inserate în Declarația de la Stockholm au fost reiterate în cadrul Conferinței Mondiale a Organizației Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare (Rio de Janeiro, 3-14 iunie 1992) [19] și la Summit-ul mondial pentru dezvoltare durabilă (Johannesburg, 26 august – 4 septembrie 2002) [9].

III. Mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului și rolul lor în garantarea dreptului la un mediu sănătos

Instrumentele cu privire la drepturile omului, în special cele elaborate și deschise spre semnare în cadrul ONU, stabilesc o varietate de mecanisme de supraveghere:

- mecanismele de supraveghere privind drepturile omului, create în baza Cartei ONU, aceste sarcini fiind realizate de instituții create, de asemenea, în temeiul Cartei ONU (ex. Consiliul ONU pentru Drepturile Omului) [12, pag. 62];
- mecanismele de supraveghere stabilite în baza tratatelor internaționale (ex. Comitetul pentru Drepturile Omului, Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Comitetul privind eliminarea discriminării rasiale, Comitetul pentru eliminarea discriminării împotriva femeii, Comitetul împotriva torturii etc.) [12, pag. 53].

Mecanismele de supraveghere create în temeiul tratatelor internaționale pot fi clasificate în patru categorii principale [12, pag. 66]:

a) Procedurile de raportare

Practic, o bună parte a tratatelor cu privire la drepturile omului conține prevederi cu privire la sistemul periodic de raportare [12, pag. 67]. Este o practică care oferă organelor de supraveghere dreptul de a urmări activitatea statelor membre în ce privește implementarea tratatelor internaționale la nivel național.

b) Plângerile interstatale

Unele instrumente cu privire la drepturile omului permit Statelor-părți să inițieze o procedură împotriva altui Stat-parte, dacă sunt suspiciuni că ultimul nu se conformează obligațiilor asumate în temeiul instrumentelor cu privire la drepturile omului [12, pag. 68]. Această procedură este fundamentată pe principiul că fiecare Stat-parte la un tratat cu privire la drepturile omului are un interes legal în îndeplinirea obligațiilor de către fiecare Stat-parte [13, pag. 59]. Este un interes care a apărut în urma respectării de către state a altor două principii fundamentale ale dreptului internațional – principiul *pacta sunt servanda bona fide* și principiul cooperării internaționale. În ceea ce privește primul principiu, conținutul juridic al acestuia constă în faptul că statul, în calitate de subiect principal al dreptului internațional, își asuma obligația de a respecta cu bună-credință normele internaționale (convenționale sau cutumiare) la care este parte - principiu codificat, consacrat prin art. 26 al Convenției privind dreptul tratatelor. La rândul său, principiul cooperării impune față de state obligația de a coopera între ele, în pofida diferențelor dintre sistemele politice, economice și sociale [22, pag. 285].

Referitor la mecanismul înaintării plângerilor interstatale, Comitetul pentru Drepturile Omului menționează că „...faptul de a atrage atenția asupra eventualelor încălcări ale obligațiilor stabilite de Pact de către alte State-părți și solicitarea de a se conforma acestor obligații stabilite de Pact nu ar trebui să fie considerat ca fiind un act neprietenos, dar ca o reflectare a interesului comunitar legitim” [11].

c) Plângerile individuale

Acest mecanism este inclus în unele tratate privind drepturile omului sau în protocoalele lor opționale. Pe calea respectivă se permite persoanelor aflate sub jurisdicția statului să depună o plângere la o autoritate de supraveghere privind pretensele drepturi încălcate.

Potrivit acestei proceduri, cererile/plângerile urmează să întrunească condițiile de admisibilitate prevăzute de tratatul internațional respectiv. Procedura de examinare se referă la înregistrarea cererii și, respectiv, informarea Statului-reclamant pentru prezentarea observațiilor. Ulterior, urmează a fi realizate două sarcini primordiale – „admisibilitatea” cererii și „fondul” cauzei.

În cazul în care pretinsa încălcare este extrem de gravă, urgentă, și sunt necesare măsuri imediate, pot fi solicitate aplicarea măsurilor provizorii pentru a evita producerea unor daune ireparabile pentru pretinsa încălcare.

În dependență de natura juridică a organului de supraveghere, urmare a examinării cererii/comunicării, organul respectiv își anunță „opinia” sau hotărârea.

d) **Procedura de anchetă**

Unele tratate internaționale permit organului de supraveghere să efectueze o anchetă în ceea ce privește situațiile care par să fie încălcări constante și sistematice ale drepturilor beneficiarilor tratatului respectiv. Aceste anchete pot fi solicitate pe baza informațiilor fiabile primite sau din proprie inițiativă a organului de supraveghere.

IV. Relevanța mecanismelor convenționale de monitorizare privind protecția mediului înconjurător

Luând în considerație conexiunea dintre drepturile omului și protecția mediului înconjurător pe care noi am constatat-o anterior, fără echivoc putem susține că mecanismele de supraveghere convenționale din domeniul protecției mediului înconjurător sunt relevante studiului nostru și aplicabilității acestora pe segmentul drepturilor omului.

Un exemplu la acest capitol este cadrul juridic internațional cu privire la evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în zonele transfrontaliere.

Prejudiciul sau impactul transfrontalier poate fi înregistrat în urma unei game largi de activități care se desfășoară într-o țară, dar pot produce efecte adverse în altă țară. În mod tradițional, prejudiciul/impactul transfrontalier, ca termen, se referă, de regulă, la prejudiciul provocat la frontieră, în cadrul relațiilor interstatale, asupra elementelor principale ale mediului înconjurător - teren, apă sau aer în relațiile publice de zi cu zi [23, pag. 3].

În contextul celor expuse, putem indica următoarele componente ale prejudiciului de mediu:

- impactul/prejudiciul trebuie să fie rezultatul activității umane;
- impactul/prejudiciul trebuie să fie cauzat de consecințele fizice ale acestei activități umane;
- trebuie să existe efecte transfrontaliere;
- prejudiciul trebuie să fie semnificativ și substanțial.

Premisele de ordin juridic în ceea ce privește relementarea impactului transfrontalier își au sorgința în cadrul Conferințelor de la Stockholm (1972), Conferinței de la Helsinki (1975) și Declarația de la Rio (1992). Memorabile sunt principiile 17 și 19 ale Declarației de la Rio cu privire la mediu și dezvoltare (1992) [19]¹.

¹ **Principiul 17:** Evaluarea impactului asupra mediului, ca instrument național, se efectuează pentru activitățile propuse care ar putea avea un impact negativ semnificativ asupra mediului și sunt supuse unei decizii a unei autorități naționale competente. **Principiul 19:** Statele furnizează notificări prealabile și în timp util și informații relevante statelor potențial afectate cu privire la activitățile care pot avea un efect transfrontalier negativ asupra mediului și se consultă cu aceste state într-un stadiu timpuriu și cu bună-credință (Declarația de la Rio cu privire la mediu și dezvoltare (1992)).

În cadrul Conferinței privind mediul uman (Stockholm, 1972) a fost recunoscut faptul că statele, în limitele Cartei ONU și principiilor dreptului internațional, dețin dreptul suveran de a exploata propriile resurse naturale în limitele politicilor naționale de mediu [8]. Dar această libertate garantată statelor nu este una absolută. Prin același principiu 21 din declarație a fost afirmată responsabilitatea statelor de a se asigura că activitățile aflate sub jurisdicția sau controlul lor nu cauzează daune mediului altor state sau unor zone aflate dincolo de limitele jurisdicției naționale [7].

În 1975, prin Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, de către statele participante au fost făcute unele referiri la necesitatea consacării conceptului evaluării impactului asupra mediului înconjurător (EIM) [2].

Către începutul anilor 1980, procedurile de EIM erau în vigoare în mai multe state membre ale Comunității Economice Europene (CEE) și, în 1982, a fost înființat un grup de experți în domeniul EIM sub egida consilierilor principali ai guvernelor CEE pentru probleme de mediu și apă. În ianuarie 1987, Grupul de experți în dreptul mediului al UNEP a elaborat conceptul de EIM în context transfrontalier [14].

Aceste acțiuni au fost urmate de evenimente de rigoare în ceea ce privește consacrarea conceptului EIM și elaborarea unui instrument internațional cu caracter obligatoriu pe acest segment.

Pentru perioada dată asemenea acțiuni erau firești. Or, pe lângă faptul că Declarația de la Stockholm (1972) și Actul Final de la Helsinki (1975) au consacrat dreptul la un mediu sănătos în calitate de drept fundamental la nivel interguvernamental, a fost fundamentată importanța incomensurabilă a EIM în contextul garantării acestui drept fundamental. Mai mult ca atât, prin însumarea acestor elemente, conceptul general privind protecția mediului înconjurător este recunoscut de către Curtea Internațională de Justiție prin Opinia Consultativă cu privire la **Legalitatea Amenințării sau Folosirii Armelor Nucleare**, și anume: „mediul înconjurător nu este o abstracție, ci reprezintă mediul viu, spațiul vital, calitatea vieții și însăși sănătatea ființelor umane, inclusiv a generațiilor care vor urma. Existența unei obligații generale a statelor în ce privește asigurarea faptului că activitățile aflate sub jurisdicția și controlul lor respectă mediul altor state sau al zonelor care nu se află sub control național face parte în prezent din corpul dreptului internațional privind mediul” [18]. De asemenea, Curtea Internațională de Justiție, în cauza **Proiectul Gabčíkovo-Nagymaros (Ungaria c. Slovaciei)**, a reiterat „...importanța deosebită pe care o acordă respectului pentru mediul înconjurător, nu numai pentru state, ci și pentru întreaga omenire...” [10]. Necesitatea de a ține cont de importanța instituției EIM în calitate de element incontestabil în cadrul procesului protecției mediului înconjurător, de asemenea, este scoasă în evi-

dență de către Curte prin aceeași cauză – „...În ultimii ani au devenit mult mai evidente conștientizarea vulnerabilității mediului și recunoașterea faptului că **riscurile de mediu urmează a fi evaluate în mod continuu...**” [10].

Un succes remarcabil la codificarea instituției EIM în dreptul internațional îl reprezintă adoptarea Convenției privind evaluarea impactului asupra mediului înconjurător în zonele transfrontaliere (Espoo, 25 februarie 1991) [1].

Convenția de la Espoo stabilește două tipuri de obligații pentru Statele-părți:

- a) Obligații generale:** măsuri apropiate sau efective pentru prevenirea, reducerea și controlul impactului negativ asupra mediului în zonele transfrontaliere, cauzat de orice activitate planificată.
- b) Obligații adiționale:** măsuri necesare legale, administrative sau de altă natură în vederea implementării prevederilor acestei Convenții.

Referitor la obiectivul studiului nostru, Convenția de la Espoo, similar altor instrumente internaționale, conține un mecanism de supraveghere în ceea ce privește implementarea corespunzătoare de către Statele-părți ale obligațiilor lor.

La nivel instituțional, în calitate de organ de supraveghere a fost înființat „Comitetul de implementare”. Înființat de Reuniunea părților în februarie 2001 (decizia II/4 a doua reuniune a părților, revizuită ca decizie III/2, care oferă structura și funcțiile Comitetului de punere în aplicare și procedurile de revizuire a conformității) [16].

Comitetul de implementare urmărește să revizuiască respectarea de către Statele-părți a obligațiilor care le revin în temeiul Convenției Espoo și (din 2011) al Protocolului, pentru a le ajuta pe deplin să își îndeplinească angajamentele.

Atribuțiile Comitetului de implementare sunt în mod exhaustiv prevăzute în actul constitutiv și ele sunt următoarele:

- de a lua în considerare orice cerere înaintată de către un Stat-parte sau orice altă posibilă nerespectare de către o parte a obligațiilor pe care comitetul decide să le ia în considerare în conformitate cu o inițiativă a Comitetului, în vederea asigurării unei soluții constructive;
- de a revizui periodic, în conformitate cu liniile directoare sau criteriile formulate de Reuniunea părților, respectarea de către părți a obligațiilor care le revin în temeiul Convenției pe baza informațiilor furnizate în rapoartele lor;
- de a pregăti rapoartele privind implementarea de către Statele-părți a Convenției pentru a oferi orice asistență adecvată părții sau părților în cauză, de exemplu, prin clarificare și asistență la soluționarea problemelor;
- de a acorda consultanță și recomandări cu privire la aspecte procedurale, tehnice sau administrative;

- de a oferi servicii consiliere cu privire la compilarea și comunicarea informațiilor [1].

În ce privește instrumentele de monitorizare din partea Comitetului de implementare, se regăsesc două – plângerile interstatale și procedura de anchetă/inițiativa Comitetului.

Referitor la plângerile interstatale, o cerere poate fi înaintată de către una sau mai multe Părți la convenție, care au preocupări cu privire la respectarea de către alte Părți a obligațiilor care îi revin în baza instrumentelor internaționale în cauză. Cererea se referă în mod specific la aceste preocupări și se adresează în scris secretarului Comitetului de către Focal Point al Părții la Convenție și este însoțită de informație coroborată.

În ce privește procedura de anchetă/inițiativa Comitetului, cererea se referă în mod specific la preocupările privind implementarea Convenției de la Espoo și a Protocolului adițional și este adresată în scris secretarului Comitetului de către Focal Point al Părții la Convenție, fiind însoțită de informație coroborată.

Orice răspuns și informații vor fi furnizate către Comitet în termen de trei luni sau o perioadă mai lungă pe care o pot impune circumstanțele unui caz particular. La rândul său, Comitetul examinează problema cât mai curând posibil, având în vedere orice răspuns pe care îl poate furniza Statul-parte vizat.

Totodată, din prevederile convenției rezultă că procedura de evaluare a impactului asupra mediului (EIM) are două etape principale: (1) „Programul EIM”, care stabilește domeniul de aplicare a EIM, și (2) un „raport de EIM”, care ia în considerare observațiile primite în cadrul primei etape [1].

Aplicabilitatea acestui mecanism și respectarea procedurilor impuse prin prevederile convenției pot fi deduse din cazurile examinate în fața mecanismelor convenționale privind posibilele impacte asupra mediului înconjurător.

Convenția Espoo stabilește obligațiile părților de a evalua impactul anumitor activități asupra mediului într-un stadiu incipient al planificării. De asemenea, aceasta stabilește obligația generală a statelor de a se notifica și de a se consulta reciproc cu privire la toate proiectele majore care pot avea un impact negativ semnificativ asupra mediului la nivel transfrontalier.

Totodată, abordând subiectul EIM în limitele Convenției Espoo și a conexiunii acestui instrument internațional cu domeniul protecției mediului înconjurător și garantarea cumulativă a dreptului la un mediu sănătos, iese în evidență însuși termenul de „impact transfrontalier”. Prin art. 1 al Convenției de la Espoo, „*impactul transfrontalier*” înseamnă orice impact, nu neapărat de natură globală, produs de o activitate propusă în limitele unei zone de sub jurisdicția unei părți a cărui origine fizică se situează, total sau parțial, în cadrul zonei aflate sub jurisdicția unei alte părți [1]. La rândul său, prin „*impact*”, în

aceeași normă a Convenției se înțelege orice efect produs asupra mediului de o activitate propusă, inclusiv asupra sănătății și securității umane, asupra florei, faunei, solului, aerului, apei, climei, peisajului și monumentelor istorice sau asupra altor construcții, ori interacțiunea dintre acești factori; totodată, termenul desemnează și efectele asupra patrimoniului cultural sau asupra condițiilor socioeconomice rezultate din modificarea acestor factori [1].

Din cele expuse supra, reiese că spectrul de activități care cad sub incidența Convenției de la Espoo este diversificat. Art. 2 al Convenției prevede în mod expres că fiecare parte la Convenție va stabili măsurile juridice, administrative sau de altă natură, necesare pentru aplicarea prevederilor prezentei Convenții, inclusiv pentru stabilirea unei proceduri de evaluare a impactului asupra mediului, care să permită participarea publicului la activitățile propuse. Lista activităților propuse care pot cauza un impact transfrontalier negativ semnificativ asupra mediului este indicată în anexa nr. I a Convenției [1].

Astfel, domeniile/activitățile în care Statele-părți pot fi implicate sunt diverse, iar acest lucru se resimte din cazurile care sunt examinate în limitele Convenției de la Espoo: Drumul Thonon-Annemasse din Franța, în apropiere de Elveția (2008) [4], Centrala hidroelectrică Chancy-Pougny, la granița dintre Franța și Elveția (2008) [5], Podul peste fluviul Dunărea între Vidin (Bulgaria) și Calafat (România) (2004) [6], Conducta dintre Italia și Croația (2004) [7].

(Continuare în numărul următor)

Referințe bibliografice:

- Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo, 1991). <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/eia.htm> (vizitat 15.03.2022).
- Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act (1975). <https://www.osce.org/files/documents/5/c/39501.pdf> (vizitat 15.03.2022).
- Case Study. Expansion of a planned spent nuclear fuel repository in Finland. <https://unece.org/environment-policy/publications/expansion-planned-spent-nuclear-fuel-repository-finland-no-6> (vizitat 09.04.2022).
- Case Study. Thonon-Annemasse Road, France, close to Switzerland. <https://unece.org/environment-policy/publications/thonon-annemasse-road-france-close-switzerland-no-3> (vizitat 09.04.2022).
- Case Study. Chancy-Pougny Hydropower Station, on the border between France and Switzerland. <https://unece.org/environment-policy/publications/chancy-pougny-hydropower-station-border-between-france-and> (vizitat 09.04.2022).
- Case Study. Bridge over the Danube River between Vidin (Bulgaria) and Calafat (Romania). <https://unece.org/environment-policy/publications/bridge-over-danube-river-between-vidin-bulgaria-and-calafat-romania> (vizitat 09.04.2022).
- Case Study. Pipeline between Italy and Croatia. <https://unece.org/environment-policy/publications/pipeline-between-italy-and-croatia-no-2> (vizitat 12.04.2022).
- Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (Stockholm, 1972). <https://undocs.org/en/A/CONF.48/14/Rev.1> (vizitat 12.04.2022).
- Declaration on Sustainable Development (Johannesburg, 2-4 September 2002). https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POI_PD.htm (vizitat 12.04.2022).
- Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) Case. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf> (vizitat 21.04.2022).
- General Comment No.31. The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant (29 March 2004). http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=8&DocTypeID=11 (vizitat 20.03.2022).
- Human Rights and Refugee Protection, UNHCR, Self-study Module, vol. I, 15 December 2006.
- Human Rights. Handbook for Parliamentarians No. 26. United Nations (Office of the High Commissioner for Human Rights). Inter-Parliamentary Union 2016.
- History of the Convention and its Protocol. UNECE. <https://unece.org/history-convention-and-its-protocol> (vizitat 20.04.2022).
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966). <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (vizitat 15.03.2022).
- Implementation Committee (Espoo Convention). https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/implementation/implementation_committee.htm?expandable=5 (vizitat 20.03.2022).
- John H. Knox and Ramin Pejan, *Human Right to a Healthy Environment*. Cambridge University Press, 2018. 290 p.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996, p. 241-242, para. 29. <https://www.icj-cij.org/en/case/93> (vizitat 21.03.2022).
- Rio Declaration on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (vizitat 21.04.2022).
- United Nations Charter (1945). <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (vizitat 15.03.2022).
- Universal Declaration of Human Rights (1948). <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (vizitat 15.03.2022).
- United Nations Conference on the Environment, 5-6 June, 1972, Stockholm. Background. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>.
- Xue Hanqin. *Transboundary Damage in International Law*. Cambridge University Press, 2005. 368 p.
- Лукашук И.И. *Международное право. Общая часть*. Москва: Издательство «БЕК», 1997. 371 с.

DREPT PUBLIC

CZU: 347.962

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2\(61\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.2(61).08)

DEBIROCRATIZAREA SEGMENTULUI COMUNICAȚIONAL ÎN JUSTIȚIE PRIN ÎNCURAJAREA SPIRITULUI ASOCIATIV AL JUDECĂTORILOR

Natalia CRECIUN,
dr. în drept, lector univ., USM
<https://orcid.org/0000-0002-1936-9137>

SUMAR

Starea justiției naționale, prin prisma credibilității sale publice, nu se încadrează într-o măsură suficientă în dimensiunea valorică a unui stat de drept. Și dincolo de multiple dificultăți cu care se confruntă judecătorii individuali și justiția, ca sistem, un factor important în configurarea imaginii magistraturii îl reprezintă politică sa comunicațională. De regulă, aceasta ține de competența Consiliului Justiției sau a instanțelor de judecată, prin intermediul unui ofițer de presă sau al unui purtător de cuvânt. Realitatea națională denotă faptul că o asemenea formă de comunicare este deficitară, având la bază motive de natură obiectivă și subiectivă. În atare condiții, considerăm necesar a găsi soluții pentru a debirocratiza segmentul comunicațional în justiție prin edificarea unui alt fel de sector asociativ – a unei organizații non-profit în interiorul magistraturii, care să confere acesteia voce, susținere și credibilitate.

Studiul este realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15) în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.

Cuvinte-cheie: justiție, debirocratizare, societate civilă, asociații ale judecătorilor, comunicare publică, credibilitate.

Raționamentul cercetării: actualitate, importanță

Câtă încredere aveți în justiție?: 44% – nu am deloc încredere, 32% – nu prea am încredere, 2% – oarecare încredere, 16% – foarte multă încredere. Acestea sunt datele Barometrului opiniei publice din iunie 2021 (ultimele date disponibile) referitor

DEBUREAUCRATISATION OF THE COMMUNICATION SEGMENT OF JUSTICE BY ENCOURAGING THE ASSOCIATIVE SPIRIT OF JUDGES

SUMMARY

The state of national justice, in terms of its public credibility, does not fall, to a sufficient extent, into the value dimension of the rule of law. And beyond multiple difficulties faced by individual judges and justice as a system, an important factor in shaping the image of the Judiciary is its communication policy. This is usually a competence of the Council for the Judiciary or of the courts, through a press officer or a spokesperson. The national reality reveals the fact that such a form of communication is deficient, based on objective and subjective reasons. In these conditions, we consider it necessary to find solutions to debureaucratize the communication segment of justice, by building another kind of associative sector - a non-profit organization within the Judiciary, which gives it voice, support and credibility.

The paper is developed within the Project „Modernization of Governing Mechanisms Focused on the Protection of Human Rights” (20.80009.1606.15), in the Scientific Research Laboratory Compared Public Law and e-Government, Law Faculty, Moldova State University.

Key-words: justice, debureaucratization, civil society, associations of judges, public communication, credibility.

la încrederea populației în sistemul justiției al Republicii Moldova [3]. O cotă de 18 la sută (2%+16%) din respondenți au încredere (mare sau relativă) în justiție, ceea ce este indicatorul unui nivel îngrijorător al credibilității publice în justiția națională și justifică necesitatea unor intervenții serioase în reglementarea, organizarea și/sau funcționarea acestui sector.

Totodată, tindem să credem că starea justiției naționale și percepția sa socială nu sunt noțiuni

echivalente. La nivel de percepție generală, justiția nu pare să fie acceptată drept un exponent al puterii angajat în asigurarea bunei guvernări pe palierul său de competență (asigurarea dreptului la un proces echitabil, a tratamentului egal al utilizatorilor, prevenirea și combaterea corupției de nivel înalt, contracararea abuzurilor autorităților publice prin valorificarea instrumentarului contenciosului administrativ și al justiției penale, după caz), ci mai degrabă o organizație social-juridică a cărei independență și imparțialitate sunt sub un mare semn de întrebare, probabilitatea – percepută – a exercitării unor influențe din interior (din interiorul justiției, pe cale ierarhică sau prin apel la autoritate în mediul profesional) sau exterior (din lumea politică sau economică) fiind destul de înaltă.

Sondajul realizat în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților privitor la independența și calitatea actului de justiție [13, p. 35-40] relevă în aceeași măsură îngrijorări. Faptul că justiția nu este absolut independentă îl recunosc și profesioniștii menționați.

În asemenea condiții, considerăm utilă examinarea unor posibilități de fortificare a imaginii justiției naționale prin schimbarea percepției publice asupra valorii și credibilității sale. Lucrul dat ar putea fi realizat prin încurajarea spiritului activ al judecătorilor înșiși și prin crearea unei platforme nebirocratizate de comunicare între judecători și societate, care să permită respectarea independenței și imparțialității justiției, a moderației în exprimare specifică judecătorilor, pe de o parte, și, pe de altă parte, furnizarea din interior spre exterior a unor date vizând starea reală a justiției, aspectele funcționale neproblematic, dar și dificultățile, riscurile cu care se confruntă sistemul sau unii judecători în parte. În acest mod, ar putea fi create premisele apropierei valorice a indicilor independenței și integrității justiției – la nivel de realitate și la nivel de percepție. O atare inițiativă de proximitate socială ar putea schimba percepția generală privind starea de lucruri în justiție și, poate, ar fi o premisă capabilă să atragă societatea în calitate de aliat în consolidarea imaginii, autorității, independenței și credibilității justiției naționale.

Birocrația în justiție: necesitate, realitate, limite

Segmentul comunicațional în justiție este, adesea, asociat cu capacitatea Consiliului Justiției, în calitate de organ de autogovernare judiciară, de a furniza publicului date de interes public cu privire la justiție. Aceasta este o formă de comunicare acceptată și recomandată prin prisma standardelor europene în domeniu și se încadrează în acel concept de arhitectură birocratizată în sistemul justiției. Or, nu judecătorii individuali sunt cei de la care se așteaptă să asigure puntea de legătură informațională și comunicațională între magistratură și societate, ci Consiliul Justiției.

Necesitate. Majoritatea statelor europene au optat, pe plan intern, pentru crearea unui Consiliu al Justiției, care să exercite competențe în sfera gestionării instanțelor de judecată și/sau a administrării carierei judecătorilor. Doctrina tratează distinct decizia de a adopta modelul autoadministrării justiției prin intermediul Consiliilor Justiției și de a exclude ministrul justiției din acest proces. Unii autori consideră că aceasta este o formă subtilă de presiune asupra sistemelor juridice naționale, în contextul mișcării de integrare europeană [16], prin sugestii „soft” despre necesitatea de a adera la „Euro club” și prin standarde create și promovate de judecători, exercitând un control virtual asupra tuturor organismelor europene în chestiuni de administrare a curților [14, p. 1260-1262, p. 1274-1276]. Cu atât mai mult, în prezent nu există dovezi certe și univoce că modelul circumscris activității unui Consiliu al Justiției ar fi indicatorul unui nivel mai înalt al calității și eficienței justiției la scara națională a respectivelor state. Deși Germania și Cehia sunt considerate un fel de „oaie neagră”, care au rezistat presiunii de a introduce modelul unui Consiliu Judiciar, în aceste state există suficientă doză de autogovernare, președinții de instanțe având un rol-cheie în domeniu [20, p. 1581-1587]. În multe state Consiliile Justiției par să nu fi îndeplinit (suficient) promisiunea despre o magistratură mai independentă și un stat de drept mai puternic; în unele sisteme juridice (Spania, Italia, Portugalia, Bulgaria) a fost sesizată o pondere importantă a judecătorilor care au raportat despre desconsiderarea independenței judiciare chiar de către Consiliile Judiciare [17].

Totuși, în orice demers asupra organizării și funcționării sistemului justiției se pune mare accent nu atât pe design-ul instituțional, care este condiționat de multiple specificități de natură politico-juridică, economică, istorică, culturală, ideologică, ci pe mecanismele implementate de autorități în administrarea și autogovernarea justiției. Deși există anumite particularități ale Consiliilor Justiției în diferite state sau grupuri de state (unii autori fac delimitarea dintre modelul nord-european și modelul sud-european al Consiliilor Justiției), prezervarea sau promovarea independenței judiciare sunt componente operaționale ale tuturor formelor de autogovernare a justiției prin asemenea Consilii ale Justiției [26, p. 129-130]. Dacă acestea sunt în măsură a garanta independența justiției, ca sistem, independența instanțelor de judecată și a judecătorilor individuali, precum și a contrabalansa, just și echitabil, independența și responsabilitatea judiciară, putem afirma despre o justiție exercitată în regim de putere, în format de serviciu public, întru satisfacerea interesului general.

În termeni de necesitate, crearea unui Consiliu al Justiției, în calitate de garant al independenței externe și interne a magistraturii, a constituit, în

opinia noastră, un pas important în fortificarea independenței judiciare, în special în statele ex-sovietice, unde aparatul administrativ centralizat exercita putere deplină asupra tuturor direcțiilor strategice de conducere socială și de manipulare ideologică, justiția, în special procuratura, fiind utilizată drept instrument de bază în realizarea obiectivelor politice. Consiliile Justiției au reușit, într-o anumită măsură, să îndepărteze justiția de influențe și presiuni politice, prin excluderea sau reducerea implicării agenților administrației publice în administrarea justiției și prin sporirea treptată a rolului exponenților magistraturii în acest proces.

Realitate și limite. Europeanizarea, globalizarea, evoluția tehnico-socială, dezvoltarea științei, conștientizarea tot mai intensă a valorii Omului și Drepturilor lui, au prins captivă justiția între structura etatică birocratizată și serviciul public destinat utilizatorilor săi: cel dintâi aspect este parte indisolubilă a justiției ca ramură a puterii de stat, care necesită reguli, proceduri, acte scrise, termene de respectat; cel de-al doilea aspect solicită flexibilitate și proximitate în raport cu societatea. Pe de o parte, Consiliile Justiției sunt cele care trebuie să asigure independența judiciară (ca o garanție a libertății, a drepturilor omului), transparența (ca o garanție a credibilității sistemului și a evitării unui pericol generat de influențe politice sau de percepții de interese personale, protecție și favoritism), autoperfecționarea justiției (prin dezvoltarea dificultăților cu care se confruntă justiția și propunerea de măsuri de perfecționare a acesteia în interesul general al publicului) [23, par. 9. 91, 96]. Pe de altă parte, acestea rămân a fi entități componente ale sistemului justiției, poziționate într-un cadru organizatoric și funcțional destul de rigid, având multiple atribuții conferite prin lege, ceea ce poate stagna, în anumite situații, deschiderea și eficiența segmentului de relații cu publicul.

În Republica Moldova gradul privind comunicarea Consiliului Superior al Magistraturii cu societatea nu pare să fie unul suficient, în măsura în care ar fi recomandabil pentru o entitate responsabilă de autogovernarea judiciară și de asigurarea transparenței acestei activități. La baza unei asemenea stări de lucruri stau atât motive obiective (lipsa istorică a unei culturi a comunicării publice și a unor mecanisme și practici statornicite în acest domeniu), cât și subiective (lipsa unei poziții consolidate, la nivel de autogovernare judecătorească, cu privire la starea justiției naționale și la intervențiile care ar putea genera un impact pozitiv asupra acesteia). În asemenea condiții, în societate persistă o apatie generală față de sintagma *reforma justiției* și îndoieli rezonabile cu privire la capacitatea sistemului justiției de a fi revigorat. Totodată, și segmentul comunicare publică pare să fie în derivă...

O posibilă soluție

Autoritățile statului sunt, adesea, asociate cu lipsă de flexibilitate și dinamism, cu proceduri instituționale rigide, cu atitudine rezistentă față de novații, față de deschidere publică față de abordări sinergice în activitate. Limitele sinergiei sunt, cel mai probabil, localizate în guvernare și nu în societatea civilă, iar justiția, dintre toate autoritățile, pare să fie cea mai afectată de izolaționism. S-ar putea să fie o metodă de autoconservare, pe fundalul tendințelor continue ale factorilor externi (politici, economici) de a controla justiția și de a o antrena în propriile jocuri. Însă, la etapa actuală, autoconservarea nu mai e o soluție: justiția a reușit să impună convingerea generală că independența judiciară este o valoare și o necesitate pentru menținerea și consolidarea unui stat de drept, pentru limitarea abuzurilor puterii și pentru protecția efectivă a drepturilor omului. În acest sens, ea trebuie să dobândească voce și să prezinte argumente.

Vocea și argumentele parvenite pe cale birocratică sunt în criză de credibilitate, de operativitate și de acoperire publică. *Barometrul opiniei publice* privind încrederea în justiție în Republica Moldova, datele cărora au fost prezentate la începutul acestui studiu, sunt un exemplu pertinent.

Poate implicarea instanțelor de judecată și a judecătorilor individuali în autogovernarea justiției, pe segmentul comunicațional, ar fi o opțiune în contextul bunei guvernări, axate pe proximitate față de om, față de necesitățile și așteptările lui? Deși, din anumite perspective, rolul judecătorilor individuali în transparentizarea sistemului justiției este greu de îndeplinit, dată fiind obligația de rezervă specifică statutului de magistrat, judecătorii nu trebuie să fie reduși la tăcere. Poziția civică și verticalitatea profesională trebuie cultivate; ele nu numai că nu interferează cu independența și imparțialitatea judiciară, ci, dimpotrivă, le alimentează prin integritate în semnificație valorică.

Justiția, pe lângă rolul normativ, are și un rol educativ, care trebuie îndeplinit prin instruire civice. La etapa actuală este necesar de a crea relații directe dintre instanțe și publicul larg, iar integrarea justiției în cadrul social solicită sistemului să se deschidă și să se facă cunoscut; instanțele ar trebui să acționeze în calitate de comunicatori și de facilitatori, precum și să manifeste inițiativă în aceste domenii [22, par. 7.9, 11.15, 16]. Magistratura trebuie să dezvolte căi de comunicare efectivă cu public divers, prin media diversă, dacă tinde să se implice efectiv în noua sferă publică, unde opiniile și atitudinile sunt formate și diseminate [21, p. 33].

Există situații când nu se recomandă instanțelor și judecătorilor să se implice pe segmentul comunicațional, prin atitudini publice, cum ar fi în cazul provocărilor sau atacurilor publice în media pe temeuri legate de administrarea justiției. Reacția adecvată, în asemenea situații, ar trebui să vină din partea Con-

siliului Justiției sau a asociațiilor judecătorilor. În schimb, se proliferază un subiect specific în gestionarea relațiilor cu mediul extrajudiciar – asociațiile judecătorilor, rolul lor urmând a fi concretizat și fortificat, în special la capitolul reacții publice, colaborare cu mediul educațional și universitar [22, par. 12, 55].

Prin urmare, atunci când se militează pentru sporirea capacităților judecătorilor individuali în autogovernarea justiției și pentru renunțarea magistraturii la poziția de simplu observator al realității sociale, ca dintr-un turn de fildeș, o soluție ar fi încurajarea asocierii judecătorilor, pe criterii profesionale [19, par. 1.3, 3.2], cu scopul creării unor forme nebirocratizate de promovare a propriilor interese, prin comunicare deschisă cu societatea și în acord cu interesul public.

Există semnificație distinctă între vocea unui judecător și vocea unei asociații de judecători [24, par. 52] – la nivel de suport profesional, de atitudine, de argumente, de credibilitate. Vocea unei asociații de judecători dispune de greutate și asocierea pe baze benevole ar fi și o garanție pentru membrii judecători, arătându-se că fiecare dintre ei contează și că implicarea fiecăruia în activitatea asociației se încadrează în exigențele statutare de independență și imparțialitate. *De facto*, prin susținerea în acest mod a spiritului activ al judecătorilor, s-ar edifica un alt fel de sector asociativ: o organizație non-profit în interiorul magistraturii, având drept misiune de bază susținerea și promovarea independenței judiciare și consolidarea justiției, prin comunicare specifică cu publicul larg. Or, dincolo de comunicare birocratică (prin ofițerul de presă al Consiliului Justiției, prin purtătorul de cuvânt al instanței de judecată), justiția poate opta pentru o comunicare autentică, deschisă, cu societatea, ori de câte ori ar considera necesar. Nu mai e nevoie de așteptat de fiecare dată reacții oficiale din partea Consiliului Justiției. Deși judecătorii au rol de supraveghere asupra personalului responsabil de comunicarea cu mass-media [22, par. 35], aceasta nu trebuie înțeleasă ca fiind singura posibilitate legală de manifestare a unei atitudini publice. Până la urmă, supravegherea comunicării și comunicarea propriuzisă se află pe scară diferită în aprecierea spiritului de inițiativă, a deschiderii spre critică și schimbare.

Un sector asociativ puternic în interiorul magistraturii: de ce ar funcționa?

Societatea civilă, în accepțiune conceptuală, este atribuită aceluia segment activ și dinamic al societății care contribuie la apropierea autorităților publice responsabile de asigurarea bunei guvernări de oameni și de necesitățile lor cotidiene, prin transparentizarea proceselor etatice, prin activități de consultare, avizare, expertizare și prin comunicare imparțială cu ambele părți. Imaginea publică a acestui subiect distinct – de societate civilă – este destul de bună, la fel ca și gradul de credibilitate a

activităților pe care le desfășoară. Or, de cele mai dese ori, acestea sunt percepute ca fiind exercitate independent, imparțial și în interes general. Justificarea rolului pozitiv, chiar reformator, al societății civile în dezvoltarea serviciilor sociale în ansamblul lor este parte indispensabilă a dimensiunii teoretice și practice a statului de drept, a bunei guvernări, a serviciilor publice de calitate, a protecției și garantării drepturilor omului. Exemplele pertinente privind succesele societății civile în multiple domenii (protecția victimelor traficului de ființe umane, protecția victimelor violenței domestice, protecția drepturilor copilului, protecția persoanelor cu dizabilități, nediscriminarea, protecția mediului ambiant, protecția animalelor etc.) pot fi acceptate drept raționalmente forte care justifică necesitatea colaborării acesteia, pe principii de continuitate, cu autoritățile statale de toate nivelurile.

Complexitatea conjuncturii social-politice naționale și internaționale, complexitatea și dualitatea naturii umane, însăși, impun și abordări multidimensionale. Ne referim aici la faptul că societatea civilă, la fel ca alte organizații sociale, nu funcționează abstract de realitate și nu este echivalată interesului public propriu-zis. Ori de câte ori interesul reprezentantului/reprezentanților societății civile este în contradicție sau diferit de interesul public, există și dubii rezonabile cu privire la buna-credință în activitatea acestora și la interesele de fapt promovate. Sursa de finanțare și modul de gestionare a acestor resurse – aspecte care ar trebui să fie transparente – ar constitui segmente importante în a face niște aprecieri și concluzii la acest subiect.

În același timp, este de menționat că societatea civilă nu se rezumă la organizații non-guvernamentale. Reprezentanți ai societății civile există și în cadrul unor structuri statale (spre exemplu, în componența Autorității Naționale de Integritate [6, art. 12 alin.(1) lit. f) și alin.(2)]. Reprezentanți ai societății civile pot fi și subiecți individuali care dau dovadă de spirit civic accentuat, devenind mesageri ai oamenilor în fața agenților statului, contribuind la transparentizarea unor aspecte importante ale funcționării organelor de stat.

Există societate civilă și în sistemul justiției naționale, asemenea reprezentanți fiind membri ai Consiliului Superior al Magistraturii [4, art. 122 alin.(1)] și ai organelor sale specializate (Colegiul pentru selecția și cariera judecătorilor, Colegiul de evaluare a performanțelor judecătorilor [10, art. 3 alin.(2) lit.b), art. 15 alin.(2) lit.b)], Colegiul Disciplinar [9, art. 9 alin.(1)], membri ai Consiliului Superior al Procurorilor și ai organelor din subordinea sa (Colegiul pentru selecția și cariera procurorilor, Colegiul de evaluare a performanțelor procurorilor, Colegiul de disciplină și etică) [8, art. 69 alin.(4), art. 82, 83 alin.(1) lit. b)].

Astfel, societatea civilă – în abordare vastă, după modelul sintetizat supra – ar fi trebuit și ar fi putut asigura o mai mare deschidere și comunicare a serviciului public al justiției cu publicul, lucru care nu s-a

întâmplat, în pofida dorinței generale de a fi parte a unei societăți deschise și a unei guvernări focusate pe om. La nivel național, deschiderea magistraturii către public nu a fost asigurată de Consiliul Justiției, nici de reprezentanții societății civile din cadrul organelor de autogovernare judecătorească, față de care magistrații manifestă o anumită „neîncredere, practic, inconștientă”, alimentată de „procedurile juridice politizate excesiv, de selecție a candidaților din partea societății civile” [12, p. 123], atât în baza reglementărilor precedente [7, art. 3 alin.(3)], cât și în baza reglementărilor în vigoare la moment [5, art. 122 alin.(3)] și numirea membrilor non-judecători ai Consiliului Superior al Magistraturii ține de competența Parlamentului Republicii Moldova).

Într-o anumită măsură această deschidere a fost inițiată prin eforturile asociațiilor judecătorilor: Asociația Judecătorilor din Republica Moldova [1], Asociația Judecătorilor „Vocea Justiției” (Vox Just) [2]. Crearea acestora, publicarea unor reacții la anumite situații care afectează imaginea justiției, înființarea profilului propriu pe pagină web distinctă și/sau pe rețele de socializare au constituit un pas important în reducerea sentimentului de izolare a sistemului însuși și în apropierea acestuia de societate. Chiar și tratamentul divergent al unor chestiuni din partea diferitor asociații ale judecătorilor constituie o formă de comunicare, pe care societatea, inclusiv mediul profesional, este în măsură a o aprecia în funcție de multiple criterii (interese, sferă ocupațională, nivel de cunoaștere, nivel de cultură etc.).

Spre deosebire de Consiliul Superior al Magistraturii, care este organ suprem de autogovernare judiciară și, concomitent, autoritate publică constituționalizată funcționând în baza unor proceduri și reguli bine stabilite prin lege, asociațiile judecătorilor constituie forme nebirocratizate de asociere a judecătorilor, care nu au decât să edifice, prin resurse și eforturi proprii, prin abordări flexibile, dinamice, o veritabilă organizație judiciară, funcționând dincolo de structuri birocratice împovărătoare (asociațiile judecătorilor pot activa deopotrivă în calitate de structuri cu personalitate juridică și grupuri informale de judecători [24, par. 8]). Asociațiile judecătorilor există în afara structurii constituționale formale a magistraturii [14, p. 51]. Dreptul judecătorului de a aparține unei asociații profesionale trebuie recunoscut pentru a permite judecătorilor să fie consultați, în special – cu privire la aplicarea statutelor etice și de altă natură și pentru a permite acestora de a-și apăra propriile interese legitime și propria independență [25, art. 3.5].

Puncte de final

Semnale. De la subiectiv la obiectiv, crearea unui sector asociativ în magistratură nu este o garanție a schimbării, în particular – în cazul uniunilor profesionale pasive [18, p. 127]. La rândul său, crearea unui

sector asociativ puternic, cu voce, în interiorul magistraturii, ar putea fi însoțită de semnale cu privire la anumite dificultăți (lipsa efectivă de timp pentru implicarea judecătorilor în activități extrajudiciare, din cauza volumului excesiv de muncă), riscuri (promovarea unor interese de castă). Un alt semnal, de semnificație majoră, ar trebui luat în considerare din perspectiva surselor de finanțare a acestui segment. Pentru a nu se confrunta cu dubii de credibilitate, a nu se expune riscurilor de a fi supuse unui control de natură a afecta independența judiciară, acest aspect ar trebui reglementat foarte clar și orice sursă și formă de finanțare ar trebui să fie transparente. Cotizațiile de membru, stabilite echitabil și nediscriminatoriu, ar urma să fie sursa primară de venit pentru asociațiile judecătorilor. O altă sursă ar putea proveni din publicații, instruire, conferințe... Asociațiile judecătorilor nu ar trebui să fie dependente de surse de finanțare de la bugetul de stat și din contul partidelor politice [24, par. 38, 60, 65].

Avantaje. În pofida semnalelor, care nu pot fi excluse, existența unui alt fel de sector asociativ – cel creat din judecători – nu înlocuiește și nu se suprapune cu activitatea propriu-zisă a reprezentanților societății civile; publicul și grupurile interesate ar trebui să fie cele care dau aprecieri eficacității fiecărei categorii de subiecți civic implicați, competiția, gradul de deschidere și de comunicare, argumentele valorificate constituind repere esențiale ale acestor aprecieri și, consecvent, generatori ai diferitor niveluri de credibilitate. Până la urmă, asocierea este un act benevol, asumat, responsabil și încetarea calității de membru al unei asemenea asociații are aceleași caracteristici. Chiar dacă scopul și activitățile unor astfel de asociații sunt apropiate de cele care revin Consiliilor Justiției, după natura competențelor lor, politica comunicațională între magistratură și societate pare să fie realizabilă mai curând de asociațiile judecătorilor, în special – dacă vorbim în termeni de operativitate, acoperire publică și eficiență. „Antrenarea Asociației Judecătorilor în procesul de reformă a justiției va genera o obligațiune socială din partea magistraților în perspectiva realizării reglementărilor juridice la elaborarea cărora vor participa” [11, p. 54]. Asociațiile judecătorilor ajută la dezvoltarea unui spirit comun pentru independența judiciară, drepturile omului și statul de drept. Din acest considerent, sunt salutare eforturile pentru a găsi o poziție comună în chestiuni cu impact puternic asupra actorilor din interiorul și exteriorul sistemului justiției, în cazul în care în sistem există mai multe asemenea asociații [24, par. 21, 53]. La scară globală, poate fi observat un salt calitativ: judecătoria au devenit o forță organizată internațional [15, p. 1273]. Același salt poate fi făcut și la nivel național.

La fel, pentru a nu face conexiuni între entitățile de autogovernare a justiției (Consiliile Justiției și asociațiile judecătorilor) și perpetuarea problemelor privind interferențe politice, corupție, impunitate în

interiorul magistraturii, e nevoie de întemeiat legături semnificative de încredere și comunicare între instituțiile judiciare reprezentative și judecători [14, p. 64].

În Republica Moldova de multe ori se accentuează o disonanță între vocea Consiliului Superior al Magistraturii și cea a judecătorilor individuali. Asociațiile judecătorilor ar putea învăța lecții de comunicare din această realitate. Dacă judecătorii înșiși, individual sau prin asociere, ar crede sincer în ceea pentru ce luptă și promovează, s-ar putea ca acesta să fie un dividend real, fundamentat moral, pentru fortificarea credibilității justiției (realitatea) și schimbarea corelativă a indicatorilor *Barometrului opiniei publice* la acest capitol (percepția realității).

Referințe bibliografice:

1. Asociația Judecătorilor din Republica Moldova. <http://www.ajm.md/> (vizitat 05.04.2022).
2. Asociația Judecătorilor „Vocea Justiției” (Vox Just). <http://www.voxjust.md/> (vizitat 05.04.2022).
3. Barometrul opiniei publice, iunie 2021. [https://jpp.md/wp-content/uploads/2021/07/1 – Prezentarea-rezultatelor-B\(P\)-2021-iunie-1.pdf](https://jpp.md/wp-content/uploads/2021/07/1-Prezentarea-rezultatelor-B(P)-2021-iunie-1.pdf) (vizitat 05.04.2022).
4. Constituția Republicii Moldova. Nr. I din 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1. În vigoare din 27.08.1994.
5. Constituția Republicii Moldova. Nr. I din 29 iulie 1994: Cu amendamentele introduse prin Legea pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. Nr. 120 din 23 septembrie 2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 238/274. În vigoare din 01.04.2022.
6. Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. Nr. 132 din 17 iunie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246/511. În vigoare din 30.07.2016.
7. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Nr. 947 din 22 ianuarie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 15-17/65 (până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. Nr. 120 din 23 septembrie 2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 238/274. În vigoare din 22.01.2013).
8. Legea cu privire la Procuratură. Nr. 3 din 25 februarie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 69-77/113. În vigoare din 01.08.2016.
9. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr. 178 din 25 iulie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246/557. În vigoare din 01.01.2015.
10. Legea privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor. Nr. 154 din 05 iulie 2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 190-192/636. În vigoare din 14.12.2012.
11. Negru A. Importanța activismului juridic profesional pentru justiția națională. În: *Materialele conferinței științifice internaționale cu genericul „Statul, Securitatea și Drepturile Omului în condițiile societății informaționale”*. Chișinău, 13-14 decembrie 2018. Chișinău: Tipografia ArtPoligraf, 2019, p. 48-62.
12. Negru A., Josanu C. Proceduri de alegere a reprezentanților societății civile în organele de administrare a justiției. Avantaje și efecte. În: *Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova*. Chișinău: Tipografia ArtPoligraf SRL, 2021, p. 14-125.
13. Sondaj. Percepția judecătorilor, procurorilor și avocaților privind reforma în justiție și combaterea corupției. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Chișinău, decembrie 2020. p. 35-40.
14. Beers D.J. Judicial Self-Governance and the Rule of Law. Evidence from Romania and the Czech Republic. In: *Problems of Post-Communism*, 2012, vol. 59, nr. 5, p. 50-67.
15. Bobek M., Kosar D. Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe. In: *German Law Journal*, 2014, vol.15. no. 07. p. 1257-1292.
16. Castillo Ortiz. The politics of implementation of the judicial council model in Europe. In: *European Political Science Review*, 2019, no. 1(1), p. 503-520.
17. Castillo Ortiz P.J. Councils of the Judiciary and Judges' Perceptions of Respect to Their Independence in Europe. In: *Hague Journal on the Rule of Law*, 2017. no. 9. p. 315-336.
18. Dumbravă H., Călin D., The Evolution of the Judicial System in Romania during the Past 60 Years. In: *Revista Forumul Judecătorilor*, 2009. nr. 1, p. 123-131.
19. Guide on Communication with the Media and the Public for Courts and Prosecution Authorities. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Strasbourg. 4 December 2018. <https://rm.coe.int/ccpci-2018-1-5-cn-cnmunicaiaion-manual-w-ith-mcdia/168090251c> (vizitat 05.04.2022).
20. Kosar D. Beyond Judicial Councils: Forms, Rationales and Impact of Judicial Self-Governance in Europe. In: *German Law Journal*, 2018, vol.19, no.07, p. 1567-1612.
21. Mach K. Roach Anleu Sh., Tutton J. The judiciary and the public: Judicial perceptions. In: *The Adelaide Law Review*, Australia, 2018, vol.39, no.1, p.1-35.
22. Opinion of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on „Justice and society”, no.7 of 25.11.2005, Strasbourg. <https://rm.coe.int/1680747698> (vizitat 05.04.2022).
23. Opinion of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Council for the Judiciary at the service of the society, no. 10 of 23.11.2007, Strasbourg, <https://rm.coe.int/168074779b> (vizitat 05.04.2022).
24. Opinion of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe The role of associations of judges in supporting judicial independence’, no.23 of 06.11.2020. Strasbourg. [https://rm.coe.int/opinion-23-en-ccie-202\(1680a03d4b](https://rm.coe.int/opinion-23-en-ccie-202(1680a03d4b) (vizitat 05.04.2022).
25. Universal Charter of the Judge, adopted by the International Association of Judges Central Council in Taiwan, 17.11.1999. Updated in Santiago de Chile, 14.11.2017. [https://www.iaj- uim.org/universal-chartcr-of-thc-iudue-2\(lf](https://www.iaj- uim.org/universal-chartcr-of-thc-iudue-2(lf) (vizitat 05.04.2022).
26. Voermans W. J. M., Albers P. *Councils for the Judiciary in EU Countries*. Strasbourg: Council of Europe, European Commission for the efficiency of. 2003. p.121-133.

CONSECINȚELE ÎNCĂLCĂRII CLAUZEI DE INTEGRITATE

Olga BACIU,
asistent universitar,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0003-2502-8571>

SUMAR

În procesul exercitării atribuțiilor de către agenții publici este obligatorie respectarea regimului de integritate. Deși legislația în vigoare nu operează cu noțiunea de „clauză de integritate”, aceasta are un caracter generic și obligatoriu pentru toți funcționarii publici. Încălcarea clauzei de integritate se manifestă prin nerespectarea ori respectarea necorespunzătoare a măsurilor care asigură una din formele de integritate, prevăzute de legislația în vigoare. Consecințele încălcării clauzei de integritate poartă un caracter complex, fiind formate și din survenirea unei forme de răspundere și a unor consecințe cu caracter complementar ce vizează, după caz, persoana care a încălcat clauza de integritate, actele emise de acestea sau, sumar, ambele aceste categorii de consecințe. Consecințele sunt specifice de la caz la caz și sunt condiționate de gravitatea încălcării, forma acesteia și de persoana care le-au comis.

Cuvinte-cheie: integritate, clauza de integritate, consecință, răspundere, Autoritatea Națională de Integritate, funcționar public, judecător.

Introducere

Referindu-ne la integritate și pronunțându-ne asupra noțiunii acestui fenomen, putem determina că aceasta, în linii generale, reprezintă un model de conduită axată pe un set de drepturi și obligații, cât și pe unele aspecte morale obligatorii pentru un grup de persoane determinate de lege (cum ar fi, spre exemplu, funcționarii publici, judecătorii, procurorii). Astfel, în procesul exercitării atribuțiilor de către subiecții menționați supra este obligatorie respectarea anumitor cerințe ce țin de regimul integru de activitate în ceea ce vizează averea și interesele personale. Pentru comoditatea și compilarea tuturor cerințelor specificate, ne propunem să le definim drept „clauze de integritate”. Deși legislația în vigoare nu operează cu astfel de noțiune, aceasta înglobează în sine

CONSEQUENCES OF INFRINGEMENT OF THE INTEGRITY CLAUSE

SUMMARY

In exercising the attributions by the public agencies, the integral regime is obligatory. Although the current legislation does not operate with the notion of an „integrity clause”, it is generic and binding on all civil servants. Violation of the integrity clause is manifested by non-compliance or improper compliance with the measures that ensure one of the forms of integrity provided by the legislation in force. The consequences of violating the integrity clause are complex, being formed by the occurrence of a form of liability and complementary consequences concerning either the person who violated the integrity clause, the documents issued by them, or both of these categories of consequences. The consequences are specific on a case-by-case basis and are conditioned by the gravity of the infringement, its form and the person who committed it.

Key-words: integrity, integrity clause, consequence, liability, National Integrity Authority, civil servant, judge.

un număr mare de cerințe înaintate față de funcționarii publici/magistrații ce vizează respectarea regimului de integritate în ceea ce privește averea și interesele personale în perioada de exercitare a atribuțiilor. În condiții tradiționale, „clauza” este o componentă a unui contract. „Clauza de integritate” nu este o componentă a contractului individual de muncă dintre angajator și funcționar. Ea are un caracter generic și obligatoriu pentru toți funcționarii publici, or, „obligația de a fi integru” este o componentă indispensabilă statutului de funcționar public. Componentele „clauzei de integritate” pentru funcționarii publici, judecătorii sau procurorii nu sunt încadrate într-un act normativ unic. Aceste componente pot fi identificate în Legea privind declararea averii și a intereselor personale, Legea privind evaluarea integrității instituționale, Legea integrității, dar și în actele normative care reglementează statutul subiecților menționați.

Potrivit legislației în vigoare, atât funcționarii publici cât și alți subiecți pentru care integritatea este un element obligatoriu în desfășurarea activității sunt obligați să respecte legile și celelalte

acte juridice, aplicabile raporturilor sociale la care participă, inclusiv cele ce țin de regimul conflictului de interese, al incompatibilităților și interdicțiilor. Prin urmare, ca punct de reper, trebuie să identificăm sensul „clauzei de integritate”.

Noțiunea de „clauză de integritate”, precum a fost specificat supra, nu este formulată în legislație și este formată cumulativ din prevederile legale ce țin de obligațiile aferente integrității și, la concret, putem deduce că este formată din lista măsurilor sau interdicțiilor menite să asigure toate categoriile de integritate, specificate în legislația aferentă domeniului de cercetare. În final, strict juridic, respectarea „clauzei de integritate” reprezintă manifestarea integrității, adică a obligației de a fi integru.

Legea integrității operează cu noțiunea „*incident de integritate* – manifestare de corupție produsă în împrejurări reale, altă manifestare similară manifestării de corupție, produsă în cadrul unui test de integritate profesională. Această noțiune, parțial, reprezintă explicarea încălcării „clauzei de integritate”, numai că este limitată în timpul manifestării prin „în cadrul unui test de integritate profesională” [1, art. 3]. De asemenea, este menționată și noțiunea de „*integritate politică*. Ea reprezintă capacitatea concurenților electorali, persoanelor de încredere ale concurenților electorali și a persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică de a-și desfășura activitățile în mod etic, liber de manifestări de corupție, cu respectarea interesului public, supremației Constituției Republicii Moldova și a legii” [1]. Legea privind evaluarea integrității instituționale operează cu noțiuni precum ar fi *integritatea instituțională* și *integritatea profesională*.

Prin urmare:

- *integritate instituțională* reprezintă integritatea profesională a tuturor agenților publici din cadrul entității publice, cultivată, controlată și consolidată de către conducător, precum și toleranța zero la incidentele de integritate admise de agenții publici [7];
- *integritate profesională* este capacitatea agentului public de a-și desfășura activitatea profesională în mod etic, liber de influență necorespunzătoare și manifestări de corupție, cu respectarea interesului public, a supremației Constituției Republicii Moldova și a legii [7].

Încălcarea clauzei de integritate se manifestă prin nerespectarea ori respectarea necorespunzătoare a măsurilor care asigură una din formele de integritate, prevăzute de legislația în vigoare. Un interes sporit reprezintă consecințele încălcării acestor măsuri. Analizând prevederile actelor nor-

mative, putem concluziona că consecințele pot fi divizate în două categorii. Una din consecințele încălcării clauzei de integritate constă în survenirea *unei forme de răspundere*, cum ar fi răspunderea disciplinară, contravențională, penală sau civilă. O altă consecință este *specifică încălcării unei măsuri concrete* și reprezintă o consecință negativă aplicabilă în raport cu persoana care nu a respectat măsurile specificate. În situația depistării unui deficit de integritate instituțională, consecințele sunt diferite. Dacă integritatea instituțională este afectată, atunci persistă un management defectuos care necesită a fi revăzut și urmând a fi modificate politicile de cadre din interiorul instituției respective.

În vederea stabilirii acestor consecințe, mai ales a celor specifice anume încălcării clauzei de integritate, ne propunem să analizăm fiecare măsură prevăzută de lege, în strânsă legătură cu consecințele ce pot fi aplicate în cazul încălcării „clauzei de integritate”.

Prin urmare, potrivit art. 7 din Legea integrității, menționăm următoarele modalități de *încălcarea clauzei de integritate politică*: neasigurarea transparenței finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale; neasigurarea eticii și integrității profesionale ale persoanelor care dețin o funcție electivă sau o funcție exclusiv politică [1]. În cazul nerespectării clauzei de integritate politică, legea integrității prevede doar una din formele de răspundere, fără survenirea unor consecințe specifice suplimentare.

Modalitatea de *încălcarea clauzei de integritate instituțională* are loc prin încălcarea ori nerespectarea măsurilor de asigurare a integrității instituționale, fiind un fenomen mai complex. Astfel, ne propunem să analizăm consecința încălcării fiecărei „clauze” ce asigură integritatea instituțională, prevăzute în art. 10 din Legea integrității. Potrivit art. 10 din Legea integrității, „climatul de integritate instituțională se cultivă prin realizarea următoarelor măsuri [1]:

- **Angajarea și promovarea agenților publici în bază de merit și de integritate profesională, respectarea regimului juridic al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, neadmiterea favoritismului, neadmiterea și denunțarea manifestărilor de corupție și protecția avertizorilor de integritate, intoleranța față de incidentele de integritate, asigurarea transparenței în procesul decizional, asigurarea accesului la informații de interes public, respectarea normelor de etică și deontologie, gestionarea transparentă și responsabilă a patrimoniului public, a finanțelor rambursabile și nerambursabile.** Pentru

aceste categorii de măsuri nu este prevăzută o consecință specifică, fiind aplicabile consecințele generale, prevăzute de alin. (3) și (4) al art.10 din Legea integrității, potrivit cărora, nerealizarea acestor măsuri duce la „compromiterea climatului de integritate instituțională și a integrității în sectorul public, la apariția manifestărilor de corupție, la afectarea interesului public și *atrage declanșarea măsurilor de control al integrității în sectorul public de către autoritățile anti-corupție responsabile sau alte autorități cu competențe specifice, precum și răspunderea conducătorilor entităților publice și a agenților publici*” [1]. De asemenea, survine și una din formele de răspundere - *răspunderea disciplinară, indiferent de survenirea altor forme de răspundere juridică.*

- **Respectarea regimului juridic al incompatibilităților.** Potrivit art. 40 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate (ANI), din momentul în care actul de constatare a încălcării regimului juridic al incompatibilităților rămâne definitiv, ANI sesizează, în termen de 15 zile, conducerea organizației publice sau a autorității responsabile de numirea în funcție a subiectului declarării, în *vederea încetării mandatului acestuia, a raporturilor de muncă sau de serviciu* [2]. De asemenea, la solicitarea ANI, persoana în privința căreia s-a constatat încălcarea regimului juridic al incompatibilităților *este suspendată din funcție* până în momentul în care actul de constatare rămâne definitiv. Suspendarea se solicită doar în cazul în care dispozitivul actului de constatare prevede încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale persoanei vizate de actul de constatare.
- **Respectarea regimului juridic al declarării averii și intereselor personale.** În vederea prevenirii îmbogățirii nejustificate și ilicite a agenților publici și evitării conflictelor de interese în activitatea lor, precum și în vederea responsabilizării pentru asemenea fapte, agenții publici sunt obligați să depună declarația de avere și interese personale în conformitate cu prevederile Legii nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale. „În vederea asigurării integrității profesionale specifice autorităților anticorupție, declarațiile de avere și interese personale ale agenților publici din aceste entități *pot fi supuse verificărilor suplimentare în cadrul entității publice din care fac parte*, cu aplicarea consecințelor prevăzute

de legislația specială care reglementează activitatea categoriei respective de agenți publici. În acest caz, consecințele aplicate nu pot fi mai puțin grave decât consecințele aplicate în virtutea regulilor generale”. Potrivit alin. (7) și alin. (8) art. 47 din Legea integrității, „în cazul nedepunerii declarației de avere și interese personale, inspectorul de integritate transmite organizației publice în care activează subiectul declarării sau transmite pe numele subiectului declarării [...] un demers pentru depunerea declarației de avere și interese personale în termen de 30 de zile. Nedepunerea declarației de avere și interese personale în termen de 30 de zile de la recepționarea demersului inspectorului de integritate sau refuzul de a o depune constituie *temei de încetare a mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu.* Inspectorul de integritate *notifică imediat despre aceasta conducerea organizației publice sau a autorității responsabile de numirea în funcție a subiectului declarării în vederea declanșării procedurii de încetare a mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu* ale subiectului vizat de demers. Conducătorul organizației publice sau al autorității responsabile de numirea în funcție a subiectului declarării este obligat să informeze Autoritatea cu privire la măsurile întreprinse în termen de o lună de la data recepționării notificării inspectorului de integritate” [1]. Potrivit alin. (5) și alin. (6) ale art. 23 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, subiectul declarării eliberat sau destituit din funcție [...] *este decăzut din dreptul de a mai exercita o funcție publică sau o funcție de demnitate publică, cu excepția funcțiilor electorale, pe o perioadă de 3 ani de la data eliberării sau destituirii din funcția publică ori de demnitate publică respectivă sau din data încetării de drept a mandatului său.* Dacă persoana a ocupat o funcție eligibilă, ea nu mai poate ocupa aceeași funcție pe o perioadă de 3 ani de la încetarea mandatului [4]. În cazul în care persoana *nu mai ocupă o funcție publică sau de demnitate publică la data constatării averii nejustificate, a stării de incompatibilitate ori a conflictului de interese, interdicția de 3 ani se aplică* potrivit legii, de la data la care a rămas definitiv actul de constatare sau, respectiv, a rămas definitivă și irevocabilă hotărârea judecătorească prin care se confirmă existența averii nejustificate, a stării de incompatibilitate ori a conflictului de interese [4]. Potrivit alin. (5)

al art. 23 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, persoana a cărei avere a fost constatată, în totalitate sau în parte, ca fiind nejustificată, printr-o hotărâre judecătorească definitivă, *va fi destituită sau revocată*, după caz, din funcția pe care o deține [4].

- **Respectarea regimului juridic al conflictelor de interese.** Potrivit art. 39 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, „inspectorul de integritate încheie un proces-verbal cu privire la contravenție și îl trimite instanței judecătorești spre examinare conform procedurii stabilite de Codul contravențional al Republicii Moldova. De menționat că, din momentul în care actul de constatare a încălcării regimului juridic al conflictului de interese rămâne definitiv, ANI sesizează, în termen de cel mult 5 zile, *conducerea organizației publice sau a autorității responsabile de numirea în funcție a subiectului declarării în vederea declanșării procedurii disciplinare sau, după caz, în vederea încetării mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale persoanei care a emis/adoptat actul administrativ sau a încheiat, direct ori prin persoane terțe, actul juridic, sau a luat ori a participat la luarea unei decizii cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese.* Din moment ce actul de constatare a încălcării regimului juridic al conflictelor de interese rămâne definitiv, ANI, în termen de 3 luni, *adrează instanței de judecată o cerere de chemare în judecată privind declararea nulității absolute a actului administrativ emis/adoptat sau a actului juridic încheiat direct ori prin persoane terțe, sau a deciziei luate cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese, cu excepția cazurilor în care anularea actelor menționate ar aduce daune interesului public.* Totodată, instanța de judecată poate dispune motivat, suplimentar față de constatarea nulității absolute a actului administrativ emis/adoptat, a actului juridic încheiat direct sau prin intermediul unei persoane terțe ori a deciziei luate cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese, și repunerea părților în situația anterioară” [2]. În ceea ce ține de forma de răspundere în acest caz, menționăm că, potrivit alin. (4) al art. 23 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, „fapta subiectului declarării în privința căruia s-a constatat că acesta a soluționat o cerere/un demers, a emis sau a adoptat un act administrativ, a încheiat, direct sau prin

intermediul unei persoane terțe, un act juridic, a luat o decizie sau a participat la luarea unei decizii cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese *constituie temei pentru răspunderea contravențională sau penală și pentru revocarea, destituirea sau, după caz, încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale subiectului în cauză* [4].

- **Respectarea regimului juridic al cadourilor.** Pentru a evita apariția manifestărilor de corupție în activitatea entităților publice, conducătorilor lor și agenților publici, acestora le este interzis să solicite sau să accepte cadouri (bunuri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj) care le sunt destinate personal sau familiei lor, dacă oferirea sau acordarea lor este legată direct sau indirect de desfășurarea activității lor profesionale (cadouri inadmisibile). Dacă agentului public i se oferă un cadou admisibil, acesta are următoarele obligații [1]:
 - a) *să predea cadoul* comisiei de evidență și evaluare a cadourilor din cadrul entității publice în termen de trei zile din momentul primirii sau din momentul revenirii din deplasarea de serviciu în timpul căreia l-a primit;
 - b) *să declare împrejurările în care i-a fost oferit cadoul*, cu precizarea intenției de a-l păstra sau de a-l transmite în gestiunea entității publice;
 - c) *să răscumpere cadoul dacă a decis să-l păstreze*, achitând în bugetul entității publice diferența dintre valoarea cadoului, estimată de către comisia de evidență și evaluare a cadourilor, și limita stabilită.

În cazul dat, mai puțin ne vom referi la anumite consecințe urmare a încălcării regimului juridic al cadourilor, menționând însă că acestea reprezintă acțiuni posteroare menite să asigure regimul integru al cadourilor oferite agentului public.

- **Respectarea regimului de restricții și limitări în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și cu migrarea agenților publici în sectorul privat (pantuflej).** Pentru a asigura funcționarea entității publice în interes public și în afara conflictelor de interese, persoanele care au ocupat o funcție publică, inclusiv o funcție publică cu statut special sau o funcție de demnitate publică, precum și alți subiecți ai declarării averii și intereselor personale, care au migrat în sectorul privat (în continuare – *foști agenți publici*), conducătorii entităților publice, agenții publici subiecți

ai declarării averii și intereselor personale și autoritățile anticorupție responsabile urmează să asigure respectarea regimului de restricții și limitări în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu (în continuare – *regim juridic al restricțiilor și limitărilor postangajare*), completat, după caz, cu reguli specifice fiecărei categorii de agenți publici, prevăzute de normele speciale care reglementează activitatea categoriei respective de funcționari (art. 24). Ca și consecință, art. 38 din Legea integrității [2] prevede că organizațiile comerciale sunt obligate:

- a) să evite, timp de un an, angajarea fostului agent public, prevăzut la art. 24, care a avut, pe parcursul ultimului an, înainte de încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu, atribuții directe de supraveghere și/sau control al respectivei organizații comerciale;
- b) să evite, timp de un an, acordarea împuternicirilor de reprezentare în fața unei entități publice persoanei care, pe parcursul ultimului an, a activat în cadrul acestei entități.

De asemenea, cu referire la **integritatea în mediul de afaceri**, care este în strânsă legătură cu integritatea în sectorul public, potrivit art. 37 din Legea integrității, „climatul de integritate a mediului de afaceri în relațiile cu sectorul public se cultivă prin: **respectarea procedurilor de achiziție publică, respectarea limitărilor de publicitate stabilite pentru agenții publici, respectarea restricțiilor și limitărilor stabilite pentru foștii agenți publici, respectarea normelor de etică a afacerilor, implementarea sistemelor de control intern, transparența acționariatului, fondatorilor, administratorilor și beneficiarilor efectivi ai organizațiilor comerciale și transparența afacerilor sectorului privat cu statul**. Nerealizarea măsurilor prevăzute poate duce la *compromiterea climatului de integritate* în sectorul privat și, după caz, în sectorul public, la apariția manifestărilor de corupție și la afectarea interesului public” [1].

În sensul celor relatate, analizând consecințele încălcării unor clauze de integritate, putem menționa următoarele:

- **Respectarea restricțiilor și limitărilor stabilite pentru foștii agenți publici.** Potrivit prevederilor art. 47 din Legea integrității, actele juridice încheiate între organizațiile comerciale și entitățile publice cu încălcarea limitărilor de reprezentare stabilite pentru foștii agenți publici, precum și actele înche-

iate de către persoanele juridice înregistrate în Republica Moldova contrar prevederilor art. 41 alin. (2) din Legea integrității *sunt lovite de nulitate absolută*, cu excepția cazurilor în care anularea acestora ar aduce daune interesului public [1]. În continuare se menționează că „orice parte la contract al cărei consimțământ a fost viciat de un act de corupție sau de un act conex actelor de corupție *poate reclama, în modul stabilit de lege, rezilierea/anularea lui, fără a-și prejudicia dreptul la despăgubiri*. Persoana care a suferit un prejudiciu rezultat dintr-un act de corupție sau dintr-un act conex actelor de corupție *are dreptul la repararea acestui prejudiciu* în conformitate cu prevederile legislației penale, contravenționale sau, după caz, civile” [1]. De asemenea, potrivit art. 41 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, în cazul în care se constată încălcarea regimului juridic al restricțiilor și limitărilor, inspectorul de integritate aplică o sancțiune contravențională conform Codului contravențional al Republicii Moldova. Din momentul în care actul de constatare a încălcării regimului juridic al restricțiilor și limitărilor rămâne definitiv, ANI, în termen de 15 zile, *sesizează organele competente în vederea încetării mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale persoanei supuse controlului* [2].

De asemenea, **în afară de consecințele** prevăzute pentru nerespectarea măsurilor de asigurare a integrității instituționale, urmează de ținut cont și de faptul că, **în calitate de consecință a încălcării clauzei de integritate, este prevăzută și confiscarea averii**. Potrivit art. 42 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, în cazul în care se dispune confiscarea valorii averii nejustificate, a unei părți din avere sau a unor bunuri determinate, acestea *vor fi valorificate prin vânzare la licitație*, în conformitate cu procedura stabilită de Guvern sau, după caz, vor fi transmise în proprietatea statului [2].

O altă consecință importantă în cazul încălcării conflictului de interese este și efectul juridic al actelor emise, adoptate sau încheiate cu încălcarea dispozițiilor privind conflictul de interese [4]. Astfel, actele administrative emise/adoptate sau actele juridice încheiate personal sau prin intermediul unei persoane terțe într-o situație de conflict de interese real *sunt lovite de nulitate absolută, cu excepția cazului în care anularea acestora ar aduce daune interesului public*. De menționat că aceste prevederi nu se aplică actelor normative și judiciare.

O altă consecință specifică încălcării clauzei de integritate este prevăzută în art. 23 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, care stabilește că Autoritatea Națională de Integritate ține **Registrul de stat al persoanelor care au interdicție de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică**, publicat pe pagina web oficială a Autorității. Respectiv, suplimentar survenirii uneia din formele de raspundere prevăzute de lege și eliberării din funcție (în cumul cu alte consecințe), persoana este inclusă și în respectivul registru, ceea ce de asemenea reprezintă o consecință negativă în caz de încălcare a „clauzei de integritate”.

Potrivit Regulamentului cu privire la modul de ținere a Registrului de stat al persoanelor care au interdicție de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică [9], în RSI sunt ținute la evidență **următoarele evenimente:**

- a) **Stabilirea inițială a interdicției** [9]. În urma sesizărilor recepționate de la cetățeni sau organizații, de către ANI este identificat subiectul declarării și inițiat un dosar de control, examinarea căruia se finalizează cu emiterea unui act de constatare. Actul de constatare poate avea prevederi cu privire la aplicarea interdicțiilor de ocupare a funcției publice și de demnitate publică sau, după caz, a funcției electiv.

Odată cu publicarea actului de constatare, dacă acesta prevede aplicarea interdicției, SIA „e-Integritate” va adăuga o înregistrare preventivă aferentă interdicției. După expirarea perioadei legale de contestare a actului de constatare, SIA „e-Integritate” verifică interdicțiile preventive și expediază inspectorului de integritate notificări referitor la expirarea termenului legal de contestare a actelor de constatare.

După recepționarea notificării referitor la expirarea termenului legal de contestare a actelor de constatare, inspectorul de integritate verifică dacă actul de constatare a rămas definitiv.

În cazul rămânării actului definitiv, inspectorul de integritate va activa în RSI interdicția de ocupare a funcției publice sau funcției de demnitate publică sau, după caz, a funcției electiv, cu respectarea normelor prevăzute de art. 23 alin. (6) și alin. (7) din Legea nr. 133/2016. După activarea interdicției, SIA „e-Integritate” va sincroniza datele cu pagina web oficială a ANI. Dacă actul de constatare sau prevederile aplicării interdicției au fost anulate de instanța de judecată în urma contestării, inspectorul de integritate va anula înregistrarea preventivă a interdicției.

- b) **Rectificarea sau radierea interdicției** [9]. Odată înscrisă în RSI, informația despre in-

terdicție nu poate fi modificată direct, dar numai prin intermediul unor documente specifice care argumentează necesitatea rectificării sau radierei interdicției. **Atunci când apare necesitatea de rectificare/radiere a interdicției, inspectorul de integritate perfectează în RSI un formular electronic de rectificare/radiere a interdicției, pe care îl expediază spre aprobare decidentului ANI. Decidentul ANI, după recepționarea solicitării, o examinează și decide dacă permite sau nu rectificarea/radierea interdicției.**

Dacă decidentul ANI aprobă solicitarea, inspectorul de integritate aplică modificările necesare pentru rectificarea/radierea interdicției. După efectuarea tuturor modificărilor necesare, SIA „e-Integritate” va sincroniza datele cu pagina web oficială a ANI. În cazul în care decidentul ANI anulează solicitarea, rectificarea/radierea interdicției nu este aplicată în RSI.

Ca și consecință indirectă a încălcării clauzei de integritate poate fi considerată și neadmiterea în anumite profesii juridice sau funcții publice. În Legea privind executorii judecătorești, art. 4, este folosită sintagma „nu se consideră că are reputație ireproșabilă persoana care a fost concediată din organele de drept din motive compromițătoare sau a fost eliberată din aceleași motive din funcția de judecător, de notar, de avocat, de consultant juridic sau de funcționar public” [8]. De menționat că legea nu stabilește un termen concret privind momentul concedierii sau eliberării din funcție în legătură cu determinarea calității de reputație ireproșabilă. Prin urmare, persoana, fiind odată eliberată din motivele specificate, nu mai poate deveni executor judecătoresc, aceasta, de asemenea, fiind o consecință a încălcării clauzei de integritate.

În același context, referindu-ne la Legea cu privire la avocatură [3], aceasta prevede în art. 10 că „persoana care a depus cerere de eliberare a licenței pentru exercitarea profesiei de avocat nu se consideră persoană cu reputație ireproșabilă și cererea ei nu se admite în cazul în care a fost concediată din cadrul organelor de drept din motive compromițătoare sau a fost eliberată, din aceleași motive, din funcția de judecător, notar, consultant juridic sau funcționar public”.

Cu referire la Legea cu privire la organizarea activității notarilor [6], aceasta prevede doar că notarul nu este funcționar public, activitatea acestuia nu este activitate de întreprinzător și nici nu poate fi raportată la o astfel de activitate. Notar poate fi persoana care are o reputație ireproșabilă (art. 8), fără a specifica ce înseamnă reputație

ireproșabilă. Respectiv, putem deduce doar prin analogie necesitatea respectării clauzei de integritate de un fost funcționar public în momentul exercitării atribuțiilor sale în cazul accederii în profesia de notar. Legea cu privire la mediere [5] prevede că poate deveni mediator persoana care îndeplinește cumulativ următoarele condiții: [...] are reputație ireproșabilă (art. 12). Legea nu specifică noțiunea de reputație ireproșabilă, respectiv - aprecierea reputației rămâne la discreția comisiilor de admitere în profesie [5].

În procesul analizei consecințelor încălcării clauzei de integritate, ne propunem să facem trimitere la practica altor țări. Spre exemplu, în Kazahstan [11] clauza de integritate, în afară de cele menționate în legislația moldovenească, este completată cu interdicția de deschidere și deținere de conturi (depozite) în bănci străine, în afara Kazahstanului, păstrarea numerarului și a obiectelor de valoare în băncile străine din Republica Kazahstan (art. 12 din Legea anticorupție [11]). **În Federația Rusă** consecințele pentru încălcarea clauzei de integritate prevăd atât atragerea la răspundere cât și eliberarea din funcție (Legea anticorupție [12]). Însă, în comparație cu prevederile legislative naționale, consecințele încălcării clauzei de integritate sunt descrise într-un mod general, fără specificarea concretă a termenului pentru fiecare caz de încălcare a clauzei de integritate. Astfel, în legislația rusă, „privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de desfășurare a anumitor activități constă în interdicția de a ocupa funcții publice în organele locale de autogovernare sau de desfășurare a anumitor activități profesionale sau de altă natură” [12]. Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a se angaja în anumite activități este stabilită pentru o perioadă de la un an până la cinci ani - drept pedeapsă principală și pentru o perioadă de șase luni până la trei ani - drept pedeapsă suplimentară. În anumite cazuri, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a se angaja în anumite activități este stabilită pentru o perioadă de până la douăzeci de ani, ca un tip suplimentar de pedeapsă [13]. În acest caz, temeiul de eliberare din funcție constă în „pierderea încrederii” [12] și se menționează în carnetul de muncă.

Ca și în Kazahstan, în Federația Rusă este interzisă deschiderea și deținerea conturilor (depozitelor), păstrarea numerarului și obiectelor de valoare în bănci străine situate în afara teritoriului Federației Ruse, deținerea și (sau) utilizarea instrumentelor financiare străine [12]. Restricția legată de deschiderea și deținerea conturilor bancare este la fel prevăzută și în Belarus [14].

De asemenea, în Federația Rusă, ca și în Republica Moldova, există Registrul persoanelor concediate din cauza pierderii încrederii. Informațiile privind aplicarea unei pedepse sub formă de eliberare (concediere) din cauza pierderii încrederii în legătură cu faptul comiterii unei infracțiuni de corupție, cu excepția informațiilor care constituie un secret de stat, vor fi incluse în Registrul persoanelor concediate din cauza pierderii încrederii (denumit în continuare „registru”), pentru o perioadă de cinci ani de la data adoptării actului care a stat la baza includerii în registru [12].

În doctrina și practica juridică română sistemul de consecințe este similar celui autohton. Dar, spre exemplu, în art. 25 din Legea integrității este prevăzut că „Fapta persoanei cu privire la care s-a constatat că a emis un act administrativ, a încheiat un act juridic, a luat o decizie sau a participat la luarea unei decizii cu încălcarea obligațiilor legale privind conflictul de interese ori starea de incompatibilitate constituie abatere disciplinară și se sancționează potrivit reglementării aplicabile demnității, funcției sau activității respective, în măsura în care prevederile prezentei legi nu derogă de la aceasta și dacă fapta nu întrunește elementele constitutive ale unei infracțiuni” [1]. În notă este menționat că „intervine încetarea de drept a mandatului de primar, chiar dacă *acesta este ulterior mandatului în cursul căruia a fost constatată starea de incompatibilitate* printr-un raport de evaluare întocmit de Agenția Națională de Integritate, a cărui legalitate a fost stabilită printr-o hotărâre judecătorească, rămasă definitivă”. Reglementări juridice similare în legislația națională lipsesc.

Cu referire la termen, „persoana eliberată sau destituită din funcție, sau față de care s-a constatat existența conflictului de interese ori starea de incompatibilitate este decăzută din dreptul de a mai exercita o funcție sau o demnitate publică ce face obiectul prevederilor prezentei legi, cu excepția celor electorale, pe o perioadă de trei ani de la data eliberării, destituirii din funcția ori demnitatea publică respectivă sau a încetării de drept a mandatului. Dacă persoana a ocupat o funcție eligibilă, nu mai poate ocupa aceeași funcție pe o perioadă de *trei ani* de la încetarea mandatului. În cazul în care persoana nu mai ocupă o funcție sau o demnitate publică la data constatării stării de incompatibilitate ori a conflictului de interese, interdicția de trei ani operează potrivit legii, de la data rămânerii definitive a raportului de evaluare, respectiv a rămânerii definitive și irevocabile a hotărârii judecătorești de confirmare a existenței unui conflict de interese sau a unei stări de incompatibilitate” [10].

Concluzii

Ca și concluzie cu privire la cele analizate, putem evidenția că în legislația națională nu este prevăzută definiția noțiunii de „clauză de integritate”, aceasta putând fi dedusă având în vedere măsurile ce urmează a fi respectate de către toți subiecții supuși prin lege regimului de integritate în exercitarea atribuțiilor. În pofida acestui fapt, menționăm necesitatea definirii acestei noțiuni, ținând cont de complexitatea obligațiilor legate de respectarea regimului de integritate, înaintate față de funcționarii publici/magistrații în legătură cu respectarea regimului integru în domeniul averii și intereselor personale în perioada de exercitare a atribuțiilor. Prin urmare, se propune utilizarea noțiunii de „clauză de integritate”, care ar reprezenta o analogie a unei clauze contractuale clasice, fără a fi stipulată în contractul individual de muncă dintre autoritatea publică și funcționarul public/magistratul, aceasta fiind o clauză impusă prin lege. Clauza de integritate ar putea fi definită ca *totalitatea obligațiilor de respectare a regimului integru înaintate față de funcționarii publici/magistrații ce vizează respectarea regimului integru în domeniul averii și intereselor personale în condițiile prevăzute de legislația în vigoare*.

Consecințele încălcării clauzei de integritate poartă un caracter complex, fiind formate și din survenirea unei forme de răspundere și unor efecte cu caracter complementar ce vizează persoana care a încălcat clauza de integritate ori actele emise de aceasta, ori, sumar, ambele aceste categorii de consecințe. Efectele încălcărilor sunt specifice de la caz la caz și sunt condiționate atât de forma și gravitatea acestora cât și de persoana care le-a comis. De asemenea, putem sublinia că existența Registrului de stat al persoanelor care au interdicție ținut de ANI este un indicator al nivelului sporit de respectare a clauzelor de integritate, dat fiind faptul că nu toate statele dețin un astfel de registru.

Totodată, în urma analizei consecințelor prevăzute de legislație, putem sublinia că **acestea pot fi diferite în ceea ce vizează perioada** (termenul) aplicării. Unele poartă un caracter imediat și după aplicarea acestora își pierd valoarea, precum ar fi, spre exemplu, necesitatea răscumpărării cadoului. Altele durează o perioadă determinată în timp, drept exemplu ar fi decăderea de a ocupa o funcție publică timp de trei ani. Există și cu aplicarea imediată, însă cu efecte **îndelungate**, cum ar fi destituirea din funcție. Prin prisma tuturor analizelor și concluziilor, putem rezuma că survenirea consecințelor în cazul încălcării clauzei de integritate poate fi determinată atât **în urma unei analize** profunde a modului de încălcare cât și a altor

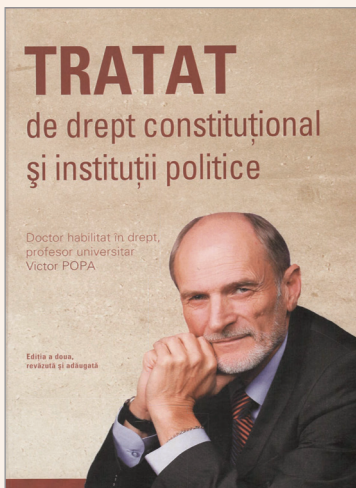
împrejurări și reprezintă, **în esență**, o multitudine de măsuri menite să asigure un mediu integru al funcției publice.

Referințe bibliografice:

1. Legea integrității. Nr.82 din 25.05.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. Nr. 132 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
3. Legea Republicii Moldova cu privire la avocatură. Nr. 1260 din 19.07.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 126-127.
4. Legea Republicii Moldova cu privire la declararea averii și intereselor personale. Nr. 133 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la mediere. Nr. 137 din 03.07.2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 224-233.
6. Legea Republicii Moldova cu privire la organizarea activității notarilor. Nr. 69 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 277-287.
7. Legea Republicii Moldova privind evaluarea integrității instituționale. Nr. 325 din 23.12.2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 277-287.
8. Legea Republicii Moldova privind executorii judecătorești. Nr. 113 din 17.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 2-8.
9. Regulamentul cu privire la modul de ținere a Registrului de stat al persoanelor care au interdicție de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică, anexa nr. 2, ordinul ANI nr. 97 din 09.11.2020. https://ani.md/sites/default/files/Regulament%20RI_0.pdf (vizitat 26.09.2021).
10. Legea României privind integritatea în exercitarea funcțiilor și demnităților publice, pentru modificarea și completarea Legii nr. 144/2007 privind înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Integritate, precum și pentru modificarea și completarea altor acte normative. Nr. 176 din 1 septembrie 2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2010, nr. 621. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/121924?fbclid=IwAR2KZnODtTCfeFFY5YX52bBJQV_gJ06922K3yOuUr9WLSHJD4cTA89B-9FU (vizitat 26.09.2021).
11. Закон Республики Казахстан „О противодействии коррупции”. № 410-V от 18.11.2015. <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/Z1500000410> (vizitat 26.09.2021).
12. Федеральный закон Российской Федерации о противодействии коррупции. № 273-ФЗ от 25.12.2008 (ред. от 26.05.2021). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/ (vizitat 26.09.2021).
13. Уголовный кодекс Российской Федерации. Nr. 63-ФЗ от 13.06.1996 (ред. от 01.07.2021) (с изм. и доп., вступ. в силу с 22.08.2021). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/a090fac1812ec1f374f05aa83399aece68b131a7/#dst100204 (vizitat 26.09.2021).
14. Закон Республики Беларусь „О коррупции”. №305-З от 15.07.2015. https://kodeksy-by.com/zakon_rb_oborbe_s_korrupsiiej/17.htm (vizitat 26.09.2021).

PENTRU FONDUL ȘTIINȚIFIC AL DREPTULUI CONSTITUȚIONAL MOLDOVENESC

Biblioteca Publică de Drept din Chișinău vă pune la dispoziție ediția a doua – revăzută și adăugată – a volumului „Tratat de drept constituțional și instituții politice” semnat de regretatul Victor Popa, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Ediția a fost redactată de dr., conf. univ. Victor Mocanu și este recomandată pentru publicare de către Senatul Universității Libere Internaționale din Moldova, Senatul Academiei de Administrare Publică și Senatul Universității de Stat din Comrat.

Volumul conține peste o mie de pagini și este divizat în trei părți, care conțin mai multe capitole: Partea I - Probleme teoretice fundamentale ale dreptului constituțional în Republica Moldova; Partea a II-a - Dreptul parlamentar al Republicii Moldova; Partea a III-a - Dreptul electoral al Republicii Moldova.

În „argumentul” său la prima ediție, autorul menționa în noiembrie 2020: „În acest tratat sunt incluse cele mai necesare și cele mai importante probleme din dreptul constituțional al Republicii Moldova. Menționăm că această lucrare nu urmărește un scop politic. Obiectul tratatului îl constituie problemele legate de teoria statului, separația puterilor, organizarea și funcționarea instituțiilor politice ale statului, partidele politice, sistemul electoral, constituționalismul moldovenesc, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, precum și alte importante probleme care au tangență directă cu organizarea și funcționarea eficientă a statului, a puterilor în stat. Materialul inclus în prezentul tratat vine să argumenteze în baze științifice locul și

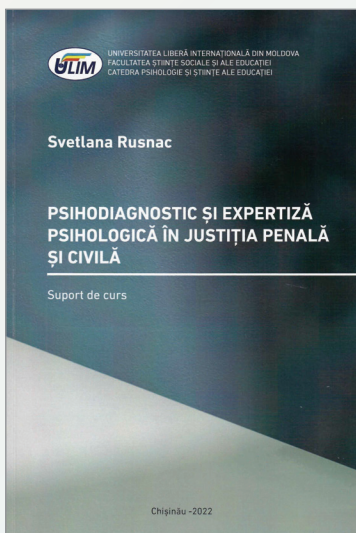
rolul fiecărei autorități publice, să identifice pentru R. Moldova o formă de guvernare eficientă, conține unele explicații doctrinare privind organizarea statală a puterii și a autorităților publice care o exercită.

Prin conținutul său, tratatul este destinat tineretului studios, generației de mâine a politicienilor, guvernanților, funcționarilor publici care vor veni la cârma statului. Ca tratat al unei importante ramuri de drept, vor putea beneficia de el, în primul rând, studenții de la facultățile de drept ale republicii și alte facultăți în care se studiază probleme ale organizării și funcționării autorităților publice în stat și care au nevoie de explicații privind fenomenele juridice și politice din viața publică a societății, legate de exercitarea puterii de stat, inițiindu-i atât în problemele teoretice, normative sau instituționale cât și în cele practice. Din aceste considerente tratatul are o structură ce corespunde unui material didactic, cu obiective și subiecte de evaluare. Sperăm, însă, că această lucrare va fi utilă și pentru:

- deputații din Parlament care au nevoie de cunoștințe în acest domeniu sau, altfel spus, un minim profesionalism în activitatea parlamentară;
- cei din opoziție, care consideră că cei de la putere întotdeauna greșesc, iar ei știu mai bine cum ar trebui de procedat;
- politicienii care se străduiesc să cucerească loc sub „soarele parlamentar”, pentru a avea deja unele cunoștințe în acest important domeniu;
- jurnaliștii din presa scrisă sau vorbită, pentru o înțelegere mai bună a tot ceea ce se întâmplă în Parlament, activitatea căruia o oglindesc;
- doctoranzii care execută lucrări în domeniul dreptului constituțional, pentru studierea mai aprofundată a unor probleme ale dreptului public;
- demnitarii și funcționarii publici din diferite instituții de stat, precum și tuturor celor interesați de viața publică a R. Moldova.

Sperăm că lucrarea noastră se va înscrie în fondul științific al dreptului constituțional moldovenesc, aducându-și suportul modest în dezvoltarea statalității și constituționalismului R. Moldova, edificării statului de drept, amplificării democrației”.

FĂRĂ PSIHLOGIE, JUSTIȚIA AR FI OBSCURĂ

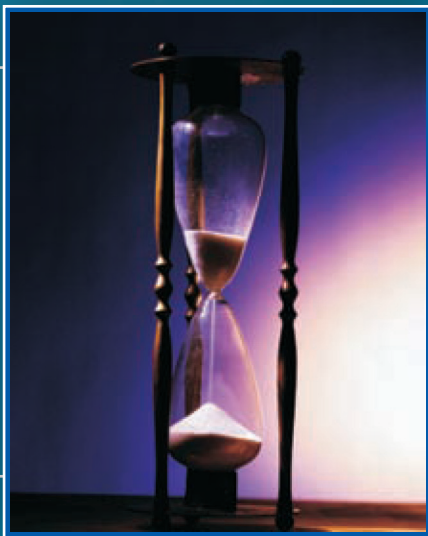
„Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă” este un suport de curs care prezintă problemele teoriei și practicii expertizei psihologice judiciare în procesul penal și civil: constituirea și afirmarea științifică și empirică, obiectul, obiectivele și competențele, dispunerea și efectuarea în diverse dosare penale și litigii civile, metodologia și metodele cercetării experimentale. Suportul de curs este adresat studenților, specialiștilor în expertiză judiciară, agenților judiciari, cadrelor didactice de la facultățile de psihologie și drept. Poate fi utilizat atât în calitate de suport de curs pentru programele de masterat de la specialitățile Drept și Psihologie, cât și pentru formarea continuă a specialiștilor din aceste domenii. Lucrarea este publicată pentru prima dată și se bazează pe experiența științifico-practică a autoarei.

Autoarea volumului, Silvia Briceag, doctor în psihologie, conferențiar universitar, șefa Catedrei de psihologie a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, prezintă lucrarea ca fiind drept o resursă educațională valoroasă pentru pregătirea specialiștilor în domeniul psihologiei și justiției.

Iurie Mărgineanu, avocat, doctor în drept, conferențiar universitar la Universitatea Liberă Internațională din Moldova, apreciind această ediție, menționează: „Justiția ar fi obscură, fără contribuția și suportul specialiștilor și experților din domeniul psihologiei...”.

Cartea a apărut în anul curent și poate fi găsită la Biblioteca Publică de Drept din Chișinău.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

9 771857 240505